FRANZ KAFKA

VERDICTUL

COLECȚIA MERIDIANE

CM

Franz Kafka

POVESTIRI

• VERDICTUL •

Era într-o duminică dimineaţă a celei mai frumoase primăveri. Georg Bendemann, un tânăr negustor, şedea în camera sa de la etajul întâi al uneia din casele scunde şi şubrede ce se înşirau la nesfârşit de-a lungul râului, deosebindu-se aproape numai prin înălţime şi culoare. Tocmai terminase o scrisoare către un prieten din tinereţe care se afla în străinătate, o închisese cu o încetineală ce semăna mai curând a joacă şi, sprijinindu-se cu coatele de birou, se uita pe fereastră la râul, podul şi colinele de pe malul celălalt, cu verdele lor abia mijit.

Cugeta la faptul că prietenul acesta, nemulţumit de felul cum îi mergea acasă, fugise pur şi simplu în Rusia, cu ani în urmă. Acum se ocupa, la Petersburg, de o afacere, care la început se arătase promiţătoare, dar care părea să stagneze de multă vreme, judecind după felul cum se văicărea prietenul cu prilejul vizitelor sale, ce se răreau tot mai mult. Trudea astfel fără folos printre străini, barba exotică neizbutind să-i acopere chipul binecunoscut din anii copilăriei, chip a cărui piele gălbejită părea sa trădeze o boală în plină evoluţie. Din câte povestea, n-avea nici un fel de legături propriu-zise cu colonia compatrioţilor săi de acolo dar totodată aproape ca nu, era în relaţii de societate nici cu familiile autohtone întocmindu-şi astfel viaţa pentru o burlăcie definitivă.

Ce să-i scrii unui asemenea om care eşuase în mod evident şi căruia puteai să-i arăţi compătimire, dar nu şi să-i vii în ajutor! Să-l sfătuieşti oare să se reîntoarcă acasă, să-şi mute existenţa, aici, să reia toate vechile legături de prietenie – încercare în calea căreia nu sta nici un fel de piedica – iar în rest sa aibă încredere în ajutorul amicilor? Dar asta nu însemna nimic altceva decât să-i spună implicit – cu cât mai pe ocolite cu atât mai jignitor – că toate încercările lui de până acum au dat greş, că trebuia să renunţe, în sfârşit, la ele, că trebuia să revină acasă şi să se lase privit de toţi cu uimire, ca unul reîntors pentru totdeauna, ca doar prietenii erau pricepuţi şi ca el era un copil bătrân care trebuia pur şi simplu să asculte de prietenii rămaşi în ţară. Şi atunci, oare mai era sigur ca aveau vreun rost toate cninunle la care trebuia supus? Poate că măcar nu izbutea să-l readucă acasă – doar spunea el singur ca nu mai înţelegea stările de lucruri din patrie; şi atunci ar fi rămas oricum în străinătatea lui amărât de sfaturile primite, înstrăinat şi mai mult de prieteni. Dacă ar fi urmat cu adevărat sfatul şi aici, ar fi fost strivit – fireşte nu cu intenţie, ci datorită împrejurărilor – dacă nu s-ar mai fi simţit bine nici cu prietenii şi nici fără ei, dacă ar fi suferit de sentimentul umilirii, dacă

în cazul acesta n-ar mai fi avut cu adevărat nici patrie şi nici prieteni, atunci n-ar fi oare mai bine pentru el să fi rămas printre străini, acolo, aşa cum era?

După cum stau lucrurile îţi poţi oare imagina că aici ar izbuti cu adevărat să dea înainte?

Pentru aceste motive, facă voiai să mai rămâi oricum în corespondenţăcu el, nu-i puteai spune lucruri pe care, de fapt, le-ai fi spus fără sfială chiar şi unui simplu cunoscut, oricât de îndepărtat. Prietenul nu mai fusese în ţară de mai bine de trei ani şi explica foarte puţin plauzibil acest lucru prin nesiguranţa condiţiilor politice din Rusia care nu-i îngăduiau, chipurile, nici cea mai scurtă absenţă unui modest om de afaceri, în timp ce sute de mii de ruşi colindau liniştit prin lume.

Dar în cursul acestor trei ani se schimbaseră multe tocmai pentru Geor. Prietenul mai apucase să afle, de bună seamă, de moartea mamei lui Georg – care se întâmplase cu aproape doi ani în urmă şi de la care fiul făcea gospodărie comună cu bătrânul său tată – şi exprimase condoleanţe pe un ton sec, ce nu-şi putea afla explicaţia decât în faptul că, printre străini, nu-ţi poţi închipui jalea prilejuită de un asemene eveniment. Dar, din clipa aceea, Georg începuse să se ocupe cu toată energia de întreprinderea sa ca şi de toate celelalte lucruri. Poate că, pe când mai trăia mama, tatăl său îl împiedicase de la o adevărată activitate proprie, prin faptul că nu voia să admită decât doar concepţiile sale personale; poate că de la moartea mamei, tatăl său devenise mai retras, deşi încă mai lucra în întreprindere; poate că – ceea ce era foarte probabil – întâmplările fericite jucau un rol cu mult mai important; oricum, în aceşti doi ani, întreprinderea se dezvoltase neaşteptat de bine, personalul trebuise să fie dublat, deverul se încincise şi, fără îndoială, că avea să urmeze o prosperitate şi mai mare.

Dar prietenul nici nu bănuia această schimbare. Mai de mult – ultima oară poate chiar în acea scrisoare de condoleanţe – încercase să-l convingă pe Georg să emigreze şi el în Rusia şi insistase pe larg asupra perspectivelor ce se deschideau la Petersburg tocmai în branşa lui Georg Cifrele date de el erau însă insignifiante prin comparaţie cu proporţiile pe care le luase acun întreprinderea lui Georg. Dar acesta din urmă nu se simţise îndemnat pe atunci să-i scrie prietenului despre succesele sale în afaceri, iar dacă ar fi făcut-o acum, cu întârziere, faptul ar fi părut cu adevărat ciudat.

Astfel, Georg se limita să-i scrie prietenului despre evenimente fără importanţă, aşa cum se îngrămădesc în memorie, fără rânduială, când te gândeşti la ele într-o duminică liniştită. Nu voia altceva decât să lase netulburată imaginea pe care şi-o făcuse, de bună seamă,

prietenul despre oraşul natal, în acest lung interval de timp şi cu care se deprinsese. Aşa s-a întâmplat că Georg i-a anunţat prietenului de trei ori, în scrisori destul de distanţate între ele, logodna unui om care-i era indiferent, cu o fată ce-i era la fel de indiferentă, până când fireşte că prietenul a început să se intereseze de această ciudăţenie, cu totul împotriva intenţiilor lui Georg.

Dar Georg prefera să-i scrie asemenea lucruri, decât să-i mărturisească că el însuşi se logodise acum o lună cu o domnişoară Frieda Brandenfeld, o fată dintr-o familie bogată. Vorbea adesea cu logodnica sa despre acest prieten şi despre relaţiile speciale pe care le avea cu el prin corespondenţă.

„Aşadar, nici nu va veni la nunta noastră, spuse ea şi doar am dreptul să-ţi cunosc toţi prietenii". „Nu vreau să-l deranjez, răspunse Georg, întrucât dacă îl cunosc bine, probabil că va veni, cel puţin aşa cred, Lasă ar avea impresia că este constrâns şi păgubit, poate că m-ar invidia şi ar fi cu siguranţă nemulţumit şi incapabil să-şi învingă vreodată nemulţumirea de a pleca îndărăt singur. Singur – ştii tu ce-nseamnă asta?" „Dar, nu poate afla şi pe altă cale de căsătoria noastră?" „Fireşte că asta nu pot s-o împiedic, dar este puţin probabil să afle, având în vedere felul lui de viaţă". „Dacă ai asemenea prieteni, ar fi trebuit să nu te logodeşti de fel". „Ei, e vina noastră a amândurora; dar nici acum n-aş vrea să fie altfel". Şi când ea mai îngăimă, răsuflând precipitat sub sărutările lui: „De fapt tot mă mâhneşte", Georg consideră că e foarte firesc să-i scrie totul prietenului. «Ăsta sunt şi aşa trebuie să mă accepte, îşi spuse, nu pot face din mine un om care să fie, cumva, mai potrivit pentru prietenia cu el, decât sunt eu.»

Şi într-adevăr, în lunga scrisoare pe care o scrise în această dimineaţă de duminică, îi relata prietenului în următoarele cuvinte despre logodna ce avusese loc: «Noutatea cea mai bună am lăsat-o la urmă. M-am logodit cu o domnişoară Frieda Brandenfeld, o fată dintr-o familie bogată, care s-a stabilit aici târziu după plecarea ta şi pe care, deci, e aproape sigur că n-o cunoşti. Se va mai ivi prilejul să-ţi dau amănunte despre logodnica mea, pentru astăzi e destul să afli că sunt foarte fericit şi că în relaţiile dintre noi nu s-a schimbat nimic afară doar de faptul că ai acum în mine, în loc de un prieten obişnuit, un prieten fericit. In plus vei avea în logodnica mea – care-ţi transmite calde salutări şi care-ţi va scrie şi ea în curând – o prietenă sinceră, ceea ce nu este cu totul lipsit de importanţă pentru un holtei. Ştiu că sunt multe lucruri care te împiedică să ne faci o vizită, dar oare nunta mea n-ar fi tocmai prilejul potrivit să înlături toate piedicile? Orice-ar fi, însă, procedează cum crezi că e mai bine, fără a ţine seama de nimic.»

Cu această scrisoare în mână Georg şezuse multă vreme la birou, privind pe fereastră. Abia dacă răspunsese printr-un zâmbet absent unui cunoscut care-l salutase trecând pe străduţă.

Într-un târziu puse scrisoarea în buzunar şi ieşi din cameră, traversând micul coridor până-n camera tatălui său, în care nu mai fusese de luni de zile. De altfel nici nu era nevoie de obicei, întrucât venea permanent în contact cu tatăl lui la magazin, prânzul îl luau amândoi, în acelaşi timp, la un birt, iar seara, chiar dacă fiecare îşi punea burta la cale după propriu-i plac, mai şedeau totuşi, îndeobşte, o vreme în holul comun, fiecare cu ziarul în mână, asta fireşte când Georg nu era plecat cu prietenii şi când nu-şi vizita logodnica, cum se întâmpla acum foarte des. Georg se miră cât de întunecoasă era camera chiar şi în această dimineaţă însorită. Atât de multă umbră făcea, aşadar, zidul înalt ce se ridica dincolo de curtea îngustă! Tatăl său şedea la fereastră, într-un colţ împodobit cu tot felul de amintiri de la răposata soţie şi citea ziarul, pe care-l ţinea într-o parte, aproape de ochi, încercând astfel să compenseze slăbirea vederii. Pe masă erau resturile micului dejun, din care nu părea să fi mâncat mare lucru.

„Aa, Georg” spuse tatăl venindu-i îndată înainte. Halatul său gros se deschidea în timpul mersului, poalele fluturau în jur. «Taică-meu încă mai este un adevărat uriaş», îşi zise Georg. Apoi spuse: „Aici e un întuneric insuportabil”. „Da, de fapt este întuneric”, răspunse tatăl.

„Ai închis şi fereastra?” „îmi place mai mult aşa”. „Dar e foarte cald afară”, vorbi Georg, ca un fel de adaos la cele de mai-nainte şi se aşeză.

Tatăl strânse tacâmul cu care mâncase la micul dejun şi-l puse pe un dulap.

„De fapt, continuă Georg urmărind cu totul absent mişcările bătrânului, nu voiam decât să-ţi spun că am anunţat, totuşi, la Petersburg logodna mea”. Scoase scrisoarea puţin din buzunar şi o lăsă să alunece îndărăt.

„La Petersburg?” întrebă tatăl.

„Fireşte, prietenul meu”, spuse Georg căutând privirea părintelui său. – «La magazin arată, însă, cu totul altfel, decât cum stă aici, revărsat şi cu braţele încrucişate pe piept», gândi el.

„Da. Prietenului tău”, spuse tatăl apăsat.

„Ştii bine, tată, că la început voiam să-i ascund logodna mea. Din menajament, pentru că altfel n-am nici un motiv. Ştii şi tu că e un om dificil. Mi-am zis, n-are decât să afle din altă parte, chiar dacă lucrul ăsta pare puţin probabil, ţinând seama de felul lui de viaţă singuratic – n-am cum să împiedic una ca asta – dar de la mine însumi, la urma urmei, să n-o afle”. „Şi acum te-ai răzgândit din nou?” întrebă tatăl

punând ziarul cel mare pe prichiciul feregţrei, iar pe ziar ochelarii, pe care-i acoperi cu mâna.

„Da, acum m-am răzgândit din nou. Mi-am zis că, dacă mi-e prieten bun, atunci logodna mea fericită este şi pentru el o fericire. Şi de aceea n-am mai ezitat să i-o anunţ. Am vrut să-ţi spun înainte de a pune scrisoarea la cutie". „Georg, începu tatăl său, lăţindu-şi gura ştirbă, ascultă aici! Ai venit la mine din cauza acestei chestiuni, ca să te sfătuieşti cu mine în privinţa ei. Acest lucru îţi face cinste, fără îndoială. Dar asta e nimic, chiar mai rău decât nimic, dacă nu-mi spui acum tot adevărul. Nu vreau să răscolesc lucruri care nu-şi au locul aici. De la moartea scumpei noastre mame, s-au petrecut anumite fapte nu tocmai frumoase. Poate că le-o veni şi lor vremea şi poate le-o veni mai curând decât credem. La magazin îmi scapă unele amănunte, poate că nu-mi sunt tăinuite – nu vreau să afirm acum că-mi sunt tăinuite – nu mai sunt destul de în putere, memoria mă cam lasă, nu mai pot cuprinde toate treburile acelea multe. Ăsta este în primul rând mersul firesc al naturii, iar în al doilea rând, pe mine m-a doborât moartea măicuţei noastre mai mult decât pe tine.

— Dar, fiindcă tocmai suntem la chestiunea asta, la scrisoarea asta, te rog, Georg, nu mă amăgi. Este o nimica-toată, nu preţuieşte nici cât o răsuflare, aşa că nu mă amăgi. Există într-adevăr prietenul ăsta de la Petersburg?"

Georg se ridică încurcat.

„Să-i lăsăm pe prietenii mei. 0 mie de prieteni nu fac cât tatăl meu. Ştii ce cred eu? Că nu te cruţi destul. Vârsta îşi cere, însă, drepturile ei. Îmi eşti indispensabil la magazin, o ştii foarte bine, dar dacă magazinul ţi-ar ameninţa sănătatea, l-aş închide chiar mâine pentru totdeauna. Aşa nu mai merge. Trebuie să introducem un alt fel de viaţă pentru tine. Dar radical. Stai aici în întuneric, când în hol ai avea o lumină frumoasă. Abia guşti din micul dejun, în loc să mănânci ca lumea, ca să te întremezi. Stai cu fereastra închisă şi aerul ţi-ar face atât de bine. Nu, tată! Am să aduc doctorul şi o să-i urmăm prescripţiile. O să schimbăm camerele, ai să te muţi în camera din faţă, iar eu aici. N-o să fie nici o schimbare pentru tine, totul va fi cărat dincolo. Dar mai e timp pentru toate astea, acum mai suie-te puţin în pat, ai neapărată nevoie de odihnă. Haide, am să te-ajut la dezbrăcat, o să vezi că mă pricep. Sau, dacă vrei să mergi îndată în camera din faţă, o să te culci deocamdată în patul meu. Ăsta ar fi, de fapt, un lucru foarte înţelept".

Georg sta chiar lângă taică-său, care lăsase să-i atârne în piept capul cu părul alb, ciufulit.

„Georg", vorbi tatăl încetişor, fără să se clintească.

Georg îngenunche numaidecât lângă tatăl său şi văzu la colţul

ochilor, pe chipul ostenit al bătrânului, pupilele mult mărite privindu-l fix.

„N-ai nici un prieten la Petersburg. Totdeauna ai fost un mucalit şi nu te-ai abţinut nici faţă de mine. Cum o să ai un prieten tocmai acolo î Nu-mi vine să cred una ca asta”. „Ia gândeşte-te bine, tată, spuse Georg ridicându-l din fotoliu şi, cum sta slăbit în faţa lui, îl dezbracă de halat, în curând se împlinesc trei ani de când a fost prietenul meu în vizită la noi. Îmi amintesc încă foarte bine că nu-ţi prea plăcea, Cel puţin de două ori a trebuit să tăgăduiesc că e la mine, deşi tocmai se afla în camera mea. Iţi: puteam înţelege foarte bine aversiunea faţă de el, prietenul meu are ciudăţeniile lui. Dar apoi, te-ai îl duse întreţinut totuşi foarte bine cu el. Ba eram chiar, mândru atunci pentru că-l ascultai, aprobând din cap şi îi puneai întrebări. Dacă te gândeşti bine trebuie să-ţi aminteşti. Istorisea atunci poveşti de necrezut despre revoluţia rusească. De pildă, cum în timpul unei călătorii de afaceri la Kiev văzuse, într-un balcon, un preot care – cu prilejul unei agitaţii – îşi crestase până la sânge o cruce în podul palmei, ridicând apoi mâna şi adresându-se mulţimii. Tu însuţi ai istorisit povestea asta mai departe, pe ici, pe colo”.

Între timp, Georg izbutise să-l aşeze pe taicăsău din nou în fotoliu şi să-i scoată cu precauţie indispensabilii de flanelă pe care-i purta peste izmenele de pânză, precum şi ciorapii. La vederea rufăriei nu tocmai curate, îşi făcu reproşuri că-şi neglijase tatăl. Desigur că ar fi fost de datoria lui să vegheze la schimbarea primenelilor bătrânului. Încă n-a discutat pe larg cu logodnica sa cum are de gând să organizeze viitorul tatălui său, în] trucât presupuseseră în mod tacit că bătrânul avea să rămână singur în vechea locuinţă. Dar acum se hotărî, scurt şi categoric, să-l ia la el, în viitoarea lui gospodărie. Dacă priveai lucrurile mai bine, aproape se părea că îngrijirea, de care urma să aibă tatăl său parte acolo, ar putea veni prea târziu.

Îl duse pe taică-său pe braţe până în pat. Avu un sentiment îngrozitor când, în timpul celor câşiva paşi până la pat, băgă de seamă că bătrânul se. Juca cu lanţul ceasului pe care, el, Georg, îl purtat la piept. Nici nu-l putu aşeza numaidecât în pat, atât de tare se încleştase de acest lanţ de ceas.

De îndată ce fu aşezat în pat, totul păru să meargă strună. Se înveli singur şi trase apoi plapuma impresionant de mult peste umăr. Privi nu fără pritenie în sus la Georg.

„Nu-i aşa, că-ţi aminteşti de el?” întrebă Georg şi dădu din cap îmbărbătându-l.

„Sunt învelit bine?” întrebă tatăl, de parcă nu s-ar. fi putut uita dacă picioarele îi sunt destul de învelite.

„Deci, îţi place în pat”, spuse Georg potrivind mai bine plapuma în

jurul lui.

— Sunt învelit bine?” întrebă tatăl încă o dată şi păru să aştepte răspunsul cu deosebită atenţie.

„Linişteşte-te, eşti învelit bine”. „Nu! Strigă tatăl de parcă răspunsul s-ar fi ciocnit de întrebare, apoi aruncă plapuma cât colo, cu o forţă care o făcu să se desfăşoare în zbor vreme de-o clipă şi se sculă în picioare în pat. Doar o mână o ţinea uşor sprijinită de tavan Vrei să mă îmbrobodeşti, ştiu eu, derbedeule, dar încă nu sunt îmbrobodit. Şi chiar de-ar fi ultimele mele puteri, e destul pentru tine, e prea mult pentru tine. De bună seamă că-ţi cunosc prietenul. Ar fi fost un fiu pe placul inimii mele. De-asta l-ai şi amăgit în toţi anii aceştia. Pentru ce altceva? Crezi că eu n-am plâns după el? De aia te încui în birou să nu te deranjeze nimeni, şeful e ocupat ca să-ţi poţi scrie scrisorelele prefăcute, pentru Rusia. Dar, din fericire, unui tată nu e nevoie să-i arate nimeni cum să ghicească intenţiile fiului său. Şi de îndată ce ţi-ai închipuit că i-ai venit de hac şi anume că i-ai venit de hac în aşa fel încât să te poţi aşeza cu fundul pe el şi tatăl nici să nu crâcnească, iată că domnişorul de fiu-meu s-a hotărât să se însoare! Georg privi în sus la chipul spectral al tatălui său. Prietenul din Petersburg, pe care tatăl său îl cunoştea deodată atât de bine îl înduioşa mai mult ca oricând. Îl vedea pierdut în întinsa Rusie. Îl vedea în uşa magazinului gol, prădat. Abia mai stătea printre rafturile sfărâmate, printre mărfurile rupte bucăţele, printre lămpile de gaz aerian, gata să se prăbuşească. De ce a trebuit să se ducă atât de departe!

ˆCi uită-te o dată la mine!” strigă tatăl şi Georg alergă, aproape absent, spre pat ca să nu-i scape nimic, dar se opri la mijlocul drumului.

Fiindcă şi-a ridicat fustele, începu tatăl cu glas mieros, fiindcă şi-a ridicat fustele aşa, gâsca aia dezgustătoare – şi, pentru a reprezenta concret faptele, îşi săltă cămaşa atât de sus, încât i se văzu partea de sus a coapsei cicatricea din anii războiului – fiindcă şi-a ridicat fustele aşa şi aşa şi aşa, te-ai dat la ea şi, pentru a-ţi face poftele cu ea nestingherit, ai profanat amintirea mamei noastre ţi-ai trădat prietenul şi l-ai vârât pe taică-tău în pat, ca să nu se mai poată mişca.

Dar poate să se mişte ori ba? Şi sta complet dezvelit, aruncând din picioare. Radia de bucurie, convins că pricepuse totul.

Georg sta într-un colţ, cât putea mai departe de taică-său. Trecuse câtva timp de când se hotărâse ferm să observe totul cât poate de atent, pentru ca nu cumva să fie luat prin surprindere, pe ocolite, pe la spate sau de sus. Acum îşi aminti din nou de hotărârea uitată de mult şi o uită din nou, aşa cum treci un firicel scurt prin urechea acului.

„Dar prietenul tău, totuşi, nu este trădat! Striga tatăl şi mişcându-şi degetul arătător încolo şi-n coace, întări spusele. Eu am fost

reprezentantul lui aici, la faţa locului". „Măscăriciule!" nu se putu abţine Georg să-i strige, dându-şi însă îndată seama de răul făcut şi muşcându-şi prea târziu – cu ochii holbaţi – limba, încât se chirci de durere.

„Da, fireşte că a fost o mascaradă! Macaradă! Bun cuvânt! Ce altă mângâiere i-a mai rămas bătrânului tată văduv. Spune – şi, pentru clipa răspunsului, mai fii o dată fiul meu în viaţă – spune ce altceva îmi rămânea de făcut, în cămăruţa mea dosnică, persecutat de personalul necredincios, bătrân până-n măduva oaselor?

Iar fiu-meu umbla triumfător prin lume, încheia afaceri pe care eu le pregătisem, se desfăta în plăceri şi, înaintea lui taică-său, ieşea la socoteală cu o faţă ermetică de om de onoare! Crezi că eu nu te-am iubit, eu, cel de la care ai purces?" «Acum se va apleca înainte, gândi Georg, de-ar cădea şi de s-ar zdrobi!» Cuvântul acesta îi şuieră prin minte.

Tatăl se aplecă înainte, însă nu căzu. Dar cum Georg nu se apropie, aşa cum se aşteptase, se îndreptă din nou.

„Rămâi acolo unde eşti, n-am nevoie de tine! Îţi închipui că mai ai putere să vii pân-aici şi că te abţii numai fiindcă aşa vrei. Să nu te-nşeli! Încă mai sunt cel cu mult mai puternic! Singur, poate că ar fi trebuit să mă retrag, dar mama m-a dat forţa ei, cu prietenul tău m-am aliat în chip minunat, clientela ta o am aici în buzunar".

Chiar şi la cămaşă are buzunare!» îşi spuse Georg şi crezu că putea să-l discrediteze în faţa întregii lumi cu remarca asta. Gândi asta doar o clipă, întrucât uita totul necontenit.

„Ia-ţi logodnica la braţ şi încearcă să-mi ieşi înainte! O să ţi-o mătur de lângă tine, nici nu ştii cum!"

Georg făcu o mutră de parcă n-ar fi crezut una ca asta. Tatăl dădu din cap înspre colţul unde se afla Georg, întărind cele spuse.

Georg făcu o mutră de parcă n-ar fi crezut ai întrebat, dacă să-i scrii prietenului tău despre logodnă! Da' ştie totul, prostule, ştie totul! Doar i-am scris eu, fiindcă ai uitat să-mi iei condeiul şi mapa de scrisori. De asta nu mai vine de atâta ani pe-aici, ştie totul de-o sută de ori mai bine decât tine însuţi, scrisorile tale le mototoleşte cu mâna stângă, necitite, în timp ce cu dreapta ţine scrisoarea mea ca s-o citească!"

De entuziasm, îşi roti braţul pe deasupra capului. „Ştie totul de-o mie de ori mai bine!" strigă el.

„De zece mii de ori!" spuse Georg spre a-şi ironiza părintele, dar cuvântul răsună cu gravitate incă din clipa când u rosti.

„De ani de zile tot aştept să vii cu întrebarea asta! Crezi tu că mă mai interesează altceva?

Crezi că mai citesc ziarele? Na!” şi-i aruncă fiului său un ziar, care cine ştie cum ajunsese în pat. Era un ziar vechi, purtând o denumire complet necunoscută lui Georg.

„Cât ai mai şovăit până să ajungi matur! A trebuit să moară mama, nu i-a mai fost dat să apuce ziua bucuriei; prietenul tău se prăpădeşte în Rusia lui, încă de acum trei ani se ofilise destul pentru a fi aruncat la gunoi, iar eu, vezi binecum am ajuns. Că doar pentru asta ai ochi!” „Aşadar, m-ai pândit!” strigă Georg.

Tatăl zise într-o doară cu compătimire: „Probabil că asta ai vrut s-o spui mai de mult. Acum nici nu se mai potriveşte. Apoi mai tare: Acum ştii deci ce mai există în afară de tine, până acum nu ştiai decât doar de tine! Propriu-zis erai un copil nevinovat, dar şi mai propriu-zis erai un om diabolic!

— De aceea aflǎ: te osândesc acum la moarte prin înec!”

Georg se simţi alungat din cameră, bufnitura cu care tiacă-sau se prăbuşise pe pat în urma lui îi mai stăruia încă în urechi. Pe scara, pe ale cărei trepte gonea ca pe un plan înclinat, o trânti grămadă pe servitoarea care tocmai se pregătea să urce pentru a deretica prin apartament şi a înlătura urmele nopţii. „Sfinte Isuse!” striga ea şi-şi acoperi faţa cu şorţul, dar el dispăruse. Ţâşni pe poartă, peste caldarâm, simţindu-se atras de apă. Apucase strâns parapetul întocmai cum apucă un înfometat hrana. Se avântă pe deasupra, ca un gimnast perfect, cum fusese în anii tinereţii, spre mândria părinţilor săi. Încă se mai ţinea bine cu mâinile ce slăbeau tot mai mult, pândi printre gratiile parapetului trecerea unui autobuz, care să acopere cu uşurinţă zgomotul căderii lui şi strigă încetişor: „Dragi părinţi, v-am iubit totuşi mereu”, şi-şi dădu drumul să cadă.

În clipa asta era pe pod o circulaţie cu adevărat interminabilă.

METAMORFOZA

Într-o bună dimineaţă, când Gregor Samsa se trezi în patul lui, după o noapte de vise zbuciumate, se pomeni metamorfozat într-o gânganie înspăimântătoare. Zăcea întins pe spatele său tare ca o carapace şi, când ridica puţin capul, îşi vedea abdomenul cafeniu boltit în sus şi divizat în segmente rigide, de forma unor arcuri; plapuma abia se mai ţinea să nu alunece cu totul de pe această proeminenţă. Nenumăratele lui picioare, jalnic de subţiri în comparaţie cu dimensiunile sale de altădată, îi tremurau, neajutorate, înaintea ochilor.

«Ce s-a întâmplat cu mine?» îi trecu prin gând. Nu era vis. În jur se afla camera lui liniştită – o adevărată cameră omenească, deşi cam mică – cuprinsă între cei patru pereţi pe care-i cunoştea atât de bine. Deasupra mesei, pe care se vedea, împrăştiată, o colecţie de mostre de stofe – căci Samsa era voiajor comercial – sta atârnată fotografia ce-o tăiase deunăzi dintr-o revistă ilustrată şi o pusese într-o ramă frumoasă, aurită. Reprezenta o femeie cu căciuliţă în cap şi cu un boa de blană la gât: femeia şedea drept şi întindea spre privitor un manşon mare de blană, în care îi dispărea întregul braţ, până la cot.

Privirea lui Gregor lunecă apoi spre fereastră şi vremea mohorâtă de afară – căci se auzeau picurile de ploaie ţârâind pe glaful de tablă – îl făcu profund melancolic. «Ce-ar fi, dacă aş mai trage un pui de somn şi aş uita de toate smintelile astea», gândi el, dar ideea se dovedi întru totul nerealizabilă, deoarece se obişnuise să doarmă pe partea dreaptă şi, în situaţia actuală, nu se putea întoarce în poziţia respectivă. Cu oricâtă forţă căută să se arunce pe partea dreaptă, se rostogolea de

fiecare dată îndărăt pe spate, încercă de sute de ori, închizând ochii pentru a nu fi nevoit să-şi vadă picioarele zvârcolindu-se şi renunţă abia în clipa când începu să simtă într-o parte o durere uşoară, surdă, pe care n-o cunoscuse până atunci.

«Of, Doamne, gândi el, ce meserie obositoare mi-am mai ales şi eu! Zi de zi pe drumuri. Neplăcerile afacerilor sunt mult mai nesuferite decât cele din magazinul părintesc de odinioară; în plus, mai trebuie să îndur şi chinul voiajurilor, grija de a nu pierde legăturile trenurilor; mesele neregulate şi proaste, relaţiile cu oamenii, care se schimbă mereu, nu durează şi nu pot deveni niciodată mai intime. Ducă/se dracului toate astea!» Simţi o uşoară mâncărime pe burtă, deasupra; se împinse, încet, pe spate, spre tăblia patului, pentru a-şi putea ridica mai bine capul; zări locul mâncărimii, acoperit cu nişte punctişoare mici, albe, despre care nu ştia ce să creadă; apoi vru să pipăie locul cu unul din picioare, dar îl trase numaidecât îndărăt, întrucât îl treceau fiori reci de îndată ce-l atingea.

Lunecă îndărăt, în poziţia de mai-nainte. «Sculatul ăsta dis-de-dimineaţă, gândi el, te tâmpeşte de tot. Omul trebuie să doarmă ca lumea. Alţi voiajori duc o viaţă fără griji, ca nişte cadâne în harem. De pildă, când mă reîntorc la birt, în cursul dimineţii, pentru a transcrie comenzile obţinute, îi găsesc pe toţi domnii ăştia abia la micul dejun. Să îndrăznesc eu să fac una ca asta, cu şeful meu! Aş zbura numaidecât. La urma urmei, cine ştie dacă n-ar fi mai bine pentru mine să se întâmple aşa. Dacă nu m-aş stăpâni, de dragul părinţilor, de mult mi-aş fi dat demisia, m-aş fi prezentat înaintea şefului şi i-aş fi spus părerea mea pe şleau. Şi sunt sigur că ar fi căzut de pe pupitru! Ce manieră ciudată mai e şi asta, să te aşezi cu fundul pe pupitru şi să vorbeşti de la înălţimea aceea cu salariatul, care trebuie să se dea cât poate mai aproape, deoarece şeful este surd. Ei, dar nu e pierdută cu totul orice speranţa; când voi avea, odată, strânşi laolaltă toţi banii pentru a putea plăti datoria părinţilor mei faţă de el – s-ar putea să mai dureze vreo cinci-şase ani până atunci – am să fac neapărat şi acest lucru. Şi apoi să vezi, ce mai viaţă! Deocamdată, fireşte, trebuie să mă scol numaidecât, întrucât trenul meu pleacă la cinci.» îşi întoarse privirea spre deşteptătorul care ticăia pe dulap. «Sfinte Dumnezeule!» se sperie el. Era şase şi jumătate, iar limbile ceasului mergeau liniştit înainte, trecuseră chiar de jumătate şi se apropiau de fără un sfert. Să nu fi sunat oare deşteptătorul? Se vedea bine din pat că fusese potrivit cum trebuie pentru ora patru; cu siguranţă că şi sunase. Dar cum a putut oare să doarmă fără să-l audă, că doar, când sună, mişcă până şi mobilele din loc! De fapt, nu dormise prea liniştit, dar probabil că, în schimb, dormise cu atât mai adânc. Şi acum ce mai putea face? Trenul următor pleca la şapte; ca să-l prindă măcar pe ăsta, trebuia să dea un zor nemaipomenit; dar colecţia de mostre încă

nici nu era împachetată, iar el nu se simţea câtuşi de puţin odihnit şi înviorat. La urma urmei, chiar dacă ar mai prinde trenul, de praftoriţa şefului tot nu scapă, de vreme ce omul de serviciu al întreprinderii l-a aşteptat la trenul de cinci şi a raportat de mult despre întârzierea lui. Ăsta era omul şefului, n-avea nici şira spinării şi nici minte. Ce-ar fi să anunţe că este bolnav? Ar fi penibil şi ar da de bănuit, întrucât Gregor n-a fost încă niciodată bolnav în cei cinci ani de serviciu. Cu siguranţă că şeful va veni împreună cu medicul Asigurărilor sociale, le va face reproşuri părinţilor pentru puturosul lor de fiu şi va respinge toate pretextele, sprijinindu-se pe părerea medicului Asigurărilor, pentru care nu există decât oameni sănătoşi, dar care umblă să scape de muncă. Şi, în cazul de faţă, oare n-ar cam avea dreptate? Dacă făcea abstracţie de dorinţa de-a continua să doarmă, ceea ce era cu totul nejustificat după un somn atât de lung, în rest se simţea cu adevărat foarte bine şi avea şi-o poftă de mâncare cât se poate de zdravănă.

În timp ce reflecta, în cea mai mare grabă, la toate astea, fără a se putea hotărî să se scoale – iar deşteptătorul tocmai arăta trei sferturi – cineva ciocăni uşurel la uşa de lângă capul palului. „Gregor, strigă o voce – era a mamei – e şapte fără un sfert. N-aveai de gând să pleci la drum?” Ce voce blândă! Gregor se sperie singur, când îşi auzi glasul cu care răspunse: era, fără îndoială, vocea lui de totdeauna, dar în ea se amesteca, venind parcă de undeva, din adânc, un piuit dureros, pe care nu-l putea reţine şi care făcea ca toate cuvintele să nu fie clare decât în primul moment, după care rezonanţa lor se deforma într-atât, încât nici nu-ţi mai dădeai seama dacă ai auzit cu adevărat bine sau nu. Gregor ar fi vrut să răspundă pe larg şi să explice totul, dar, în împrejurările de faţă, se mărgini doar să spună: „Da, da, mulţumesc mamă, mă scol îndată”. Datorită uşii de lemn, schimbarea vocii lui Gregor nu se putu observa de-afară, de vreme ce mama fu satisfăcută de acest răspuns şi plecă târşindu-şi paşii. Dar scurta discuţie atrase atenţia celorlalţi membri ai familiei asupra faptului că, în ciuda oricăror aşteptări, Gregor mai era încă acasă; şi iată-i numaidecât pe tatăl său bătând încetişor, dar cu pumnul, în uşa laterală. „Gregor! Gregor! Strigă el, ce s-a întâmplat?” Apoi, după o scurtă tăcere îl soma încă o dată, cu glas mai gros: „Gregor! Gregor!” La cealaltă uşă laterală îl chema încet, tânguitor, sora lui: „Gregor! Nu te simţi bine? Ai nevoie de ceva?” Gregor răspunse în ambele direcţii: „Sunt gata, uite-mă” şi se strădui ca, printr-o articulare cât mai îngrijită şi prin intercalarea unor lungi pauze între cuvinte, să înlăture din glasul lui tot ce ar fi putut părea surprinzător. Tatăl lui se şi întoarse la micul dejun, dar sora continuă în şoaptă: „Gregor, deschide, te implor!” Lui Gregor, însă, nici prin gând nu-i trecea să deschidă, aşa că binecuvântă obiceiul, dobândit în cursul călătoriilor, de-a încuia toate uşile în timpul nopţii, chiar şi acasă.

Mai întâi voia să se scoale în linişte, nestingherit, să se îmbrace şi mai ales să-şi mănânce micul dejun şi abia după aceea să chibzuiască ce era de făcut, întrucât băgase de seamă că, în pat, nu-şi putea aduna gândurile. Îşi aminti cum uneori, stând culcat, simţea o uşoară durere, pricinuită probabil de faptul că dormise într-o poziţie incomodă şi cum durerea aceasta pierea, ca o simplă nălucire, de îndată ce se scula; şi fu nespus de curios să vadă cum se vor sfârşi halucinaţiile lui de astăzi. Nu se îndoia câtuşi de puţin că schimbarea vocii nu era altceva decât simptomul prevestitor al unei răceli straşnice, boala profesională a tuturor voiajorilor.

Îi fu foarte uşor să dea plapuma la o parte: nu trebui decât să se umfle puţin şi ea căzu de la sine. Mai departe însă, îi veni foarte greu, întrucât era neobişnuit de lat la trup. Ar fi avut nevoie de mâini şi de picioare, pentru a se ridica în sus; dar, în locul acestora, n-avea decât nenumăratele picioruşe, care se mişcau necontenit în toate felurile şi pe care, în plus, nici măcar nu le putea stăpâni. Dacă, la un moment dat, voia să îndoaie unul din ele, atunci acesta era primul care se întindea; şi dacă, totuşi, izbutea până la urmă să execute cu el mişcarea dorită, celelalte se frământau, între timp, ca scăpate de sub control şi păreau cuprinse de o agitaţie dureroasă. «Numai să nu stau degeaba în pat», îi trecu lui Gregor prin minte.

Întâi vru să coboare cu jumătatea inferioară a corpului, dar această parte, pe care de altfel încă nici n-o văzuse şi despre care nu-şi putea face o idee precisă, se dovedi foarte greu de urnit din loc; totul mergea nespus de încet; şi când, în cele din urmă, cuprins de o furie aproape sălbatică, îşi adună puterile şi-şi făcu vânt înainte, fără a ţine seama de nimic, constată că greşise direcţia şi se lovi puternic de tăblia de la picioarele patului; iar din pricina durerii tăioase care îl săgeta înţelese că tocmai partea inferioară a corpului era, pentru moment, probabil cea mai sensibilă.

De aceea încercă să coboare mai întâi cu jumătatea superioară a trupului şi întoarse, precaut, capul spre marginea patului. Lucrul acesta fu mai uşor de realizat şi, în ciuda lăţimii şi greutăţii, masa corpului urmă şi ea, încet, întoarcerea capului. Dar când se văzu, în cele din urmă, cu capul suspendat în gol, în afara patului, se temu să mai înainteze în felul acesta, întrucât, dacă şi-ar fi dat în sfârşit drumul să cadă astfel, ar fi trebuit să se întâmple o adevărată minune ca să nu se aleagă cu o rană la cap. Şi, în nici un caz, nu trebuia să-şi piardă cunoştinţa; aşa că, preferă să rămână în pat.

Dar când, după ce repetă efortul, oftă adânc, căci se pomeni iarăşi în aceeaşi poziţie şi când îşi mai văzu şi picioruşele luptându-se aprig între ele, fără a putea găsi modalitatea de a le potoli şi de a le orândui mişcările, îşi spuse din nou că e imposibil să mai rămână în pat şi că

lucrul cel mai înţelept era să facă orice sacrificiu, dacă întrevedea măcar o speranţă, cât de mică, să poată scăpa de acolo. Totodată nu pierdu însă prilejul să-şi amintească, printre picături, că e preferabil să chibzuiască liniştit şi chiar cât se poate de liniştit, decât să ia hotărâri disperate. În asemenea clipe îşi aţintea ochii pe fereastră, dar din păcate priveliştea ceţii matinale, care ascundea privirilor până şi clădirile de pe cealaltă parte a străzii, nu-i putea insufla nici încredere şi nici vioiciune. <-S-a şi făcut şapte, îşi spuse el, când auzi ceasul bătând din nou, s-a şi făcut şapte şi încă nu s-a ridicat ceaţa.» Şezu câtăva vreme liniştit, abia respirând, de parcă ar fi aşteptat ca liniştea desăvârşită să se reinstaureze, poate, o situaţie reală şi firească. Apoi îşi spuse însă: «Când o bătea şapte şi un sfert, trebuie să fiu de mult în picioare. De altfel chiar şi până atunci va veni cineva de la magazin, ca să întrebe de mine, întrucât magazinul se deschide înainte de şapte.» Şi începu să se legene, pentru a-şi face vânt, jos din pat, cu tot trupul o dată. Dacă-şi va da drumul să cadă în felul acesta, atunci capul, pe care avea de gând să-l ridice cât mai sus în timpul căderii, va scăpa probabil fără nici o leziune. Spatele i se părea rezistent; cu siguranţă că nu va avea nimic de suferit cu ocazia căderii pe covor. Cea mai mare grijă i-o pricinuia însă perspectiva zgomotului puternic, care urma să se producă şi care avea să trezească, îndărătul uşilor, dacă nu spaimă, măcar îngrijorare. Dar trebuia să accepte şi acest risc.

Când Gregor ajunse cu jumătatea corpului afară din pat – noua metodă era mai mult joc decât efort, nu trebuia decât să se legene într-una, ritmic – îi fulgeră prin minte, cât de uşor ar fi totul, dacă i-ar da cineva o mână de ajutor. Doi oameni puternici – se gândi la tatăl său şi la slujnică – ar fi fost întru totul de ajuns; n-ar fi trebuit decât să vâre mâinile sub spinarea lui boltită, să-l ridice astfel din pat, apoi să se aplece cu povara şi să aştepte atenţi, până când se va răsturna printr-un salt pe podea, unde piciorușele îşi vor afla – de bună seamă – un rost. Dar, făcând totuşi abstracţie de faptul că uşile erau încuiate, trebuia oare, cu adevărat, să strige după ajutor? Cu toată situaţia tragică în care se afla, nu se putu stăpâni să nu zâmbească, în clipa când îi trecu prin minte asemenea idee. Ajunsese atât de departe îneât, când se legăna mai tare, abia îşi mai putea ţine echilibrul; trebuia să ia acum o hotărâre decisivă, întrucât mai erau cinci minute până la şapte şi un sfert – când se auzi deodată soneria de la intrare. «E cineva de la magazin», îşi spuse el aproape înlemnit, în timp ce piciorușele se zbăteau cu atâi mai grăbite. Vreme de-o clipă domni linişte. «Nu-i deschide nimeni», gândi Gregor, cuprins de o speranţă nesăbuită. Dar, după puţin, servitoarea se duse la uşă, fireşte ca întotdeauna, cu paşi îndesaţi şi deschise. Lui Gregor nu-i trebui să audă decât primul cuvânt de salut al vizitatorului şi ştiu cine era – însuşi procuristul. De ce numai el, Gregor, era condamnat să muncească la o firmă, unde, la

cea mai mică abatere, se trezeau neîntârziat cele mai grave bănuieli? Erau oare toţi salariaţii, fără excepţie, nişte pungaşi? Nu se găsea printre ei nici un om vrednic de încredere, devotat, pe care să-l mustre conştiinţa când nu putea folosi pentru firma lui câteva ceasuri din cursul dimineţii, sau care să fie în imposibilitate de-a se da jos din pat? N-ar fi fost oare suficient dacă trimeteau un practicant să întrebe ce s-a întâmplat cu el – bineînţeles dacă această investigaţie era neapărat necesară? Trebuia oare să vină numaidecât orocuristul însuşi, pentru a arăta întregii familii, care n-avea nici o vină, că cercetarea acestor împrejurări suspecte nu putea fi încredinţată decât priceperii lui? Şi, mai mult ca o consecinţă a enervării care-l cuprinsese în urma acestui raţionament, decât ca rezultat al unei adevărate hotărâri, Gregor îşi făcu vânt cu toată forţa, jos din pat. Se auzi o buşitură puternică, dar nu era un zgomot propriu-zis. Căderea fusese întrucâtva amortizată de covor; de altfel şi spinarea lui Gregor se dovedise mai elastică decât îşi închipuise el însuşi, aşa că sunetul înăbuşit al căderii nu alarmase pe nimeni. Dar capul nu şi-l feri cu destulă grijă şi se lovi; de necaz şi durere, îl întoarse într-o parte şi-l frecă de covor.

„Acolo, înăuntru, a căzut ceva”, vorbi procuristuâ în camera din stânga. Gregor încercă să-şi imagineze, dacă nu i s-ar putea întâmpla şi procuristului, într-o bună zi, ceea ce păţise el azi; de fapt, trebuia admisă existenţa unei asemenea posibilităţi. Dar, ca un fel de răspuns brutal la această întrebare, procuristuâ făcu acum câţiva paşi îndesaţi prin camera alăturată, scârţâindu-şi ghetele de lac. Din camera aflată în dreapta, vorbi în şoaptă sora, pentru a-şi preveni fratele: „Gregor, a venit procuristul – „Ştiu”, răspunse Gregor ca pentru sine; dar nu îndrăzni să ridice glasul atât de mult, încât să-l poată auzi şi sora lui.

„Gregor, spuse apoi tatăl din camera din stânga, a venit domnul procurist şi se interesează de ce n-ai plecat cu trenul de dimineaţă. Nu ştim ce să-i răspundem. De altfel, vrea să-ţi vorbească personal. Aşa că te rog să deschizi uşa. Fireşte că va avea bunătatea să scuze dezordinea din camera ta”. „Bună dimineaţa, domnule Samsa! U strigă între timp procuristul, prietenos. „Nu se simte tocmai bine, spuse mama către procurist, în vreme ce tatăl încă mai vorbea cu Gregor prin uşă, nu se simte bine, credeţi-mă, domnule procurist. Altfel cum ar putea Gregor să piardă trenul! Băiatului nu-i stă mintea la altceva, decât la magazin. Mai că-mi vine să mă şi supăr uneori, fiindcă niciodată nu iese seara în oraş; iată, sunt opt zile de când n-a mai plecat în provincie şi seară de seară a stat acasă. Sade la masă alături de noi şi citeşte liniştit ziarul sau studiază mersul trenurilor. Pentru el este o adevărată distracţie să-şi treacă timpul lucrând traforaj. Aşa, de pildă, în vreo două-trei seri a sculptat o mică ramă; o să vă minunaţi cât e de frumoasă: a atârnat-o la el în odaie; so puteţi vedea, de-ndată

ce va deschide uşa. De altfel sunt bucuroasă că aţi venit la noi, domnule procurist; fără dumneavoastră nu l-am fi putut face pe Gregor să ne deschidă uşa; este atât de încăpăţânat! Şi sunt sigură că nu se ţimte bine de loc, cu toate că azi-dimineaţă n-a vrut să recunoască". „Vin numaidecât", articula Gregor încet şi cu grijă, dar nu se clinti pentru a nu pierde nici un cuvânt din discuţia de-alături. „Nici nu-mi pot explica altfel lucrurile, doamna, afirmă procuristul, să sperăm că nu e nimic grav. Deşi, pe de altă parte, trebuie să spun că noi, oamenii de afaceri, din fericire sau din nenorocire, cum vreţi s-o luaţi, trebuie să trecem foarte adesea peste micile noastre suferinţe, arunci când nu e vorba de afaceri". „Ei bine, poate să intre acum la tine domnul procurist?" întrebă tatăl nerăbdător şi bătând din nou în uşă. „Nu", răspunse Gregor.

În camera din stânga se făcu o linişte penibilă, în cea din dreapta sora începu să plângă, suspinând încetişor.

De ce nu se duce sora lui dincolo, la ceilalţi? Probabil că abia s-a sculat din pat şi că încă n-a apucat să se îmbrace. Şi de ce plânge, la urma urmei? Pentru că el nu se da jos din pat, ca să-i deschidă procuristului? Pentru că era ameninţat să-şi piardă slujba şi, în cazul acesta, patronul va începe din nou să-i sâcâie pe părinţi cu vechile lui pretenţii? Griji cu totul inutile, pentru moment. Gregor încă mai era lângă ei şi nici prin gând nu-i trecea să-şi părăsească familia la ananghie. Deocamdată, fireşte, zăcea întins pe covor şi oricine ar fi ştiut în ce stare se află nu i-ar fi putut pretinde cu tot dinadinsul să-i deschidă procuristului. Dar aceasta mică impoliteţă, pentru care va găsi uşor, mai târziu, o scuză plauzibilă, nu putea fi un motiv de concediere imediată a lui Gregor. Şi Gregor îşi spuse că ar fi mult mai rezonabil acum să-l lase în pace şi să nu-l tulbure cu bocetele şi insistenţele lor. Dar, desigur, motivul care îi neliniştea pe ceilalţi şi le scuza comportarea era incertitudinea.

„Domnule Samsa, strigă acum procuristul, ridicând vocea, ce înseamnă asta?! Te baricadezi acolo, în camera dumitale, nu răspunzi decât cu da şi nu, le faci griji inutile părinţilor şi – în treacăt fie zis – îţi neglijezi îndatoririle profesionale într-un mod inadmisibil. Îţi vorbesc aici în numele părinţilor şi al şefului dumitale şi te rog foarte serios să ne dai numaidecât o explicaţie lămurită. Sunt uimit, sunt foarte uimit. Te credeam un băiat aşezat, cuminte şi iată că, dintr-o dată, mi se pare că începi să ne terorizezi cu toanele dumitale nesăbuite. Azi-dimineaţă, şeful a făcut aluzie la o interpretare posibilă a lipsei dumitale – se referea la încasările care ţi-au fost încredinţate deunăzi – dar eu am respins-o, garantând aproape cu cuvântul meu de onoare, că nici nu poate fi vorba de asemenea explicaţie. Par acum sunt nevoit să iau act de încăpăţânarea dumitale şi te asigur, domnule Samsa, că aproape mi-a pierit pofta să-ţi mai iau vreodată apărarea.

Iar situaţia dumitale nu e câtuşi de puţin dintre cele mai sigure. La început am avut intenţia să-ţi spun toate astea între patru ochi; dar, de vreme ce mă faci să-mi pierd timpul aici în mod inutil, nu văd de ce aş mai ascunde ceva părinţilor dumitale. Află deci că munca dumitale din ultima vreme a fost cu totul nesatisfăcătoare; recunoaştem şi noi că anotimpul nu e prea favorabil pentru afaceri strălucite; dar nu există şi nici nu poate să existe vreun anotimp, domnule Samsa, în care să nu se încheie afaceri". „Dar, domnule procurist, strigă Gregor ieşindu-şi din fire şi uitând, în enervarea sa, de orice precauţie, vă deschid numaidecât, îndată. Am avut o uşoară indispoziţie, o ameţeală care m-a împiedicat să mă scol. Mai sunt încă în pat: dar mă simt din nou în puteri. Chiar acum mă dau jos. Un moment de răbdare, numai. Nu mă simt încă atât de bine, cum mi-am închipuit. Dar mi-a mai trecut. Cum poate veni boala peste om! Aseară, încă, mi-era foarte bine, părinţii mei ştiu şi ei că e aşa; sau, mai exact, aseară am simţit un prim simptom fără importanţă. Ar fi trebuit să ne dăm seama. De ce nu ne-am gândit să anunţăm la magazin! Dar, vezi, totdeauna îţi închipui că ai să învingi boala fără să stai în casă. Domnule procurist! Cruţaţi-mi părinţii. Toate reproşurile pe care mi le faceţi sunt fără temei; de fapt, nu mi s-a spus până acum nici un cuvânt despre asta. Poate că n-aţi văzut ultimele comenzi pe care le-am expediat. De altfel, voi pleca la drum chiar cu trenul de opt; cele câteva ore de odihnă m-au pus pe picioare. Nu vreau să vă pierdeţi timpul, domnule procurist; voi veni numaidecât la magazin; vă rog să fiţi atât de bun să-i comunicaţi asta domnului director şi să-l salutaţi respectuos din partea mea!" în timp ce rostea această avalanşă de cuvinte, 'fără a şti prea bine ce spune, Gregor se apropie de dulap, cu o uşurinţă ce se datora exerciţiilor anterioare din pat şi încercă să se ridice, sprijinindu-se de el. Voia într-adevăr să deschidă uşa, să-şi facă apariţia şi să-i vorbească procuristului; era nerăbdător să vadă ce vor spune, când vor da cu ochii de el, toţi cei care-l chemau acum atât de insistent. Dacă se vor înspăiniânta, atunci va însemna că nu mai are nici o răspundere şi că poate să fie liniştit. Iar dacă vor primi totul cu bine, atunci nu va mai avea nici un motiv de îngrijorare şi. Grăbindu-se puţintel, va putea ajunge într-adevăr la gară, înainte de ora opt. La început alunecă de câteva ori în jos, fiindcă dulapul era lustruit, dar până la urmă se avântă cu toată forţa şi izbuti să se ridice drept în sus; nici nu mai luă seama la durerile din abdomen, oricât erau de ascuţite. Apoi îşi dădu drumul să cadă înainte pe spătarul unui scaun din apropiere şi se prinse cu piciorușele de marginea lui. In acelaşi timp îşi recapătă stăpânirea de sine şi tăcu mâlc, pentru a putea asculta din nou ce spunea procuristul.

„Aţi înţeles măcar un singur cuvânt? Îi întrebă procuristul pe părinţi, vreau să sper că nu-şi bate joc de noi?!" „Sfinte Dumnezeule!

Strigă mama izbucnind în plâns, pesemne că e tare bolnav şi noi îl chinuim, săracul. Grete! Grete!" chemă ea apoi. „Mamă!" ţipă sora, din partea cealaltă, încercând să comunice cu ea prin pereţii camerei lui Gregor, care era situată la mijloc. „Trebuie să te duci imediat după doctor, Gregor e bolnav. Fuga la doctor. L-ai auzit cum vorbeşte?" „A fost un glas de animal!" îşi dădu cu părerea procuristul şi vocea lui părea să răsune în surdină prin comparaţie cu strigătele mamei. „Anna! Anna! Izbucni tatăl alergând prin antreu spre bucătărie şi bătând din palme, adu numaidecât un lăcătuş!" Şi iată-le pe cele două fete alergând prin antreu şi foşnindu-şi fustele (oare când se îmbrăcase Grete atât de repede?); apoi deschiseră în pripă uşa de la intrare, dar nimeni n-o mai auzi trântindu-se din nou; probabil că o lăsaseră deschisă, aşa cum se întâmplă de obicei în casele unde s-a abătut o mare nenorocire.

Gregor era acum mult mai liniştit. Aşadar, cuvintele sale nu se mai înţelegeau, cu toate că lui i se păruseră desluşite, mai desluşite ca-nainte, poate pentru că i se obişnuise urechea. Oricum, însă, începuseră să-şi dea seama că i se întâmplase ceva anormal şi erau gata să-i vină într-ajutor. Sângele rece şi siguranţa cu care luaseră primele măsuri îl îmbărbătară. Se simţea reintegrat în societatea oamenilor şi nădăjduia isprăvi măreţe şi surprinzătoare din partea medicului şi a lăcătuşului, deopotrivă, fără a face de fapt vreo deosebire între ei. Pentru a-şi drege şi limpezi vocea în vederea discuţiilor ce aveau să urmeze, tuşi puţin, fireşte străduindu-se s-o facă cât mai încetişor cu putinţă, întrucât era posibil ca şi acest zgomot să sune altfel decât o tuse omenească – şi nu era sigur că îşi va mai putea da seama de o eventuală deosebire. Între timp se făcuse linişte adâncă în camera alăturată.

Poate că părinţii şedeau la masă cu procuristul şi se sfătuiau, poate că erau cu toţii lângă uşă şj trăgeau cu urechea.

Gregor se târî încet spre uşă, sprijinindu-sc de scaun; ajuns acolo, lăsă scaunul, se izbi în uşă şi se ţinu drept, rezemându-se de ea – capetele rotunjite ale piciorușelor secretau o substanţă lipicioasă; apoi se odihni o clipă de efortul făcut. După aceea se căzni să răsucească încet cu gura cheia în broască. Dar cu ce să apuce cheia? Din păcate, se părea că n-avea dinţi ca toţii dinţii, în schimb mandibulele erau foarte puternice; cu ajutorul lor izbuti chiar să clintească puţin cheia, neluând în seamă faptul că se rănise, fără îndoială, de vreme ce din gură îi curgea un lichid cafeniu, care se prelingea pe cheie şi picura pe podele. „Ascultaţi, spuse procuristul din camera de-alături, întoarce cheia în broască". Pentru Gregor, această îmbărbătare fu binevenită; ar fi dorit ca toată lumea şi tata şi mama, să-i strige: «Hai, Gregor, curaj, dă-i înainte, răsuceşte cheia!» Şi, imaginându-şi că toţi îi urmăreau cu încordare eforturile, muşcă plin de furie cheia, fără a se

mai gândi la nimic. Pe măsură ce cheia se răsucea, Gregor ţopăia în jurul broaştei; se ţinea acum doar cu gura şi, după cum era nevoie, se atârna de inelul cheii sau îl apăsa în jos cu toată greutatea corpului. Clinchetul sonor al broaştei, care cedă în cele din urmă. Îl trezi cu totul la realitate. Răsuflând uşurat, îşi zise: «lata, n-ara avut nevoit de lăcătuş», apoi apăsă cu capul pe clanţă pentru a deschide, în fine, uşa. Întrucât fu nevoit sa se dea după uşă, trăgând-o după el, aceasta ajunse să fie larg deschisă şi Samsa încă nu se zărea. Trebui după aceea să ocolească încet canatul deschis şi anume cu multă atenţie, dacă nu voia să cadă pe spate, cât era de lung, mai înainte de a-şi fi făcut apariţia. Era încă preocupat de această manevră dificilă şi n-avea răgazul să mai fie atent şi la altceva, când îl auzi deodată pe procurist scoţând un „Oh!” sonor, asemeni şuieratului vântului; apoi, procuristul fiind cel mai aproape de uşă, Gregor îl văzu ducându-şi mâna la gura întredeschisă şi trăgându-se încet îndărăt, ca şi cum o forţă invizibilă, de intensitate constantă, l-ar fi împins afară din cameră. Mama – care în ciuda prezenţei procuristului rămăsese cu părul încă răvăşit şi zburlit de somnul nopţii – aruncă mai întâi o privire tatălui, împreunându-şi mâinile, apoi făcu doi paşi spre Gregor şi se prăvăli grămadă, cu fustele înfoiate în jur, în timp ce faţa ei, căzută în piept, nu se mai vedea de loc. Tatăl strânse pumnul cu o mutră duşmănoasă, de parcă ar fi vrut să-l izgonească îndărăt, în camera lui, apoi privi oarecum nesigur în jur, prin odaie, îşi acoperi ochii cu mâinile şi un plâns cu sughiţuri începu să-i scuture pieptul voinic.

Deocamdată Gregor nu înainta în sufragerie, ci se rezemă de celălalt canat al uşii, care era prins cu zăvorul şi nu-şi arătă corpul decât pe jumătate; iar deasupra acestuia se ivi capul înclinat într-o parte, cu care pândea reacţia celorlalţi. Între timp vremea se mai luminase; de partea cealaltă a străzii se zărea acum limpede un cadru din interminabila clădire neagră-cenuşie din faţă – un spital – cu un şir monoton de ferestre ce străpungeau cu o notă de seriozitate faţada; ploaia continua să cadă, dar numai ca nişte picături mari, bine şi distinct conturate, vizibile fiecare în parte şi rostogolindu-se una câte una pe pământ. Vesela pentru micul dejun se răsfăţa cu îmbelşugare pe masă, întrucât gustarea de dimineaţă era, pentru tatăl lui Gregor, cea mai importantă masă a zilei; adeseori o prelungea ore în şir, făcând între timp lectura diferitelor ziare. Chiar pe peretele opus se afla o fotografie a lui Gregor din vremea milităriei, unde era înfăţişat ca sublocotenent, cu mâna pe mânerul săbiei, zâmbind fără grijă şi parcă impunând respect prin ţinuta şi uniforma lui. Uşa dinspre antreu era deschisă şi, cum nici cea de la intrare nu fusese închisă, se putea vedea palierul scării din faţa apartamentului şi primele trepte care duceau în jos.

„Ei, începu Gregor vorba, conştient de faptul că era singurul care-şi păstrase cumpătul, acum mă voi îmbrăca numaidecât, voi strânge colecţia de eşantioane şi voi pleca. Vreţi să mă lăsaţi sa plec? Vreţi? Vedeţi dar, domnule procunst, că nu sunt încăpăţânat şi că muncesc cu plăcere; e neplăcut să tot voiajezi, dar n-aş putea trăi fără asta. Încotro plecaţi, domnule procurist? La magazin? Da? Veţi relata totul exact, nu-i aşa? Orice om poate fi pentru o vreme în incapacitate de-a lucra, dar atunci e momentul cel mai potrivit pentru a-ţi aduce aminte de realizările lui anterioare şi a te gândi că mai târziu, de-ndată ce dificultatea va fi învinsă, va depune cu atât mai multă sârguinţă şi strădanie în munca lui. Ştiţi foarte bine cât sunt de îndatorat domnului director. Pe de altă parte port de grijă părinţilor mei şi surorii mele. Sunt la ananghie, însă voi izbuti să ies din nou la liman, prin muncă. Nu-mi îngreunaţi şi mai mult situaţia. Luaţi-mi apărarea la magazin! Ştiu, comis-voiajorul nu este agreat. Toată lumea îşi închipuie că el câştigă din plin şi că duce astfel o viaţă îmbelşugată. Oamenii nu prea au vreun motiv special ca să chibzuiască mai îndeaproape asupra acestor prejudecăţi. Dar dumneavoastră, domnule procurist, cunoaşteţi situaţia mai bine decât tot restul personalului, ba – între noi fie vorba – mai bine chiar decât seful însuşi care, în calitatea lui de patron, se lasă adeseori uşor influenţat în defavoarea unui salariat. Ştiţi de asemenea foarte bine că un comis-voiajor, care mai tot timpul anului lipseşte de la magazin, poate cădea uşor victima clevetirilor, întâmplării sau reclamaţiilor neîntemeiate; împotriva acestora nu se poate apăra, pentru că. de cele mai multe ori, nu află nimic despre ele sau, cel mult, simte tristele lor consecinţe, pe propria lui piele, când se întoarce acasă, istovit de călătorie şi când nu le mai poate descifra cauzele. Domnule procurist, nu plecaţi fără să-mi spuneţi un cuvânt, din care să înţeleg că-mi daţi dreptate, măcar în parte!”

Dar, la primele cuvinte ale lui Gregor, procuristul se şi întoarse să plece, ţuguindu-şi buzele şi privindu-l doar peste umărul care-i zvâcnea convulsiv. În timp ce Gregor vorbea, procuristul nu stătu o clipă locului, ci fără a-l pierde din ochi, se retrase spre uşă încet, pe nesimţite, ca şi cum un ordin secret i-ar fi interzis să părăsească odaia. Ajunse, în fine, în antreu şi, judecind după mişcarea bruscă cu care îşi trase piciorul la ultimul pas, ai fi zis că duşumeaua sufrageriei îi ardea tălpile. Odată ajuns în antreu, întinse mâna dreaptă spre scară, de parcă ar fi aşteptat de-acolo cine ştie ce izbăvire supranaturală.

Gregor îşi dădu seama că nu-l putea lăsa nicicum pe procurist să plece în asemenea stare de spirit, dacă nu voia să-şi piardă slujba. Părinţii nu sesizaseră prea bine situaţia; în decursul anilor, le intrase în cap ideea că Gregor avea existenţa asigurată, la acest magazin, pentru tot restul vieţii şi, în afară de asta, acum erau atât de copleşiţi

de îngrijorarea momentană, încât nu mai erau capabili să privească la viitor. Dar Gregor avea această previziune. Trebuia să-l reţină pe procurist, să-l liniştească şi să-l câştige de partea lui; că doar întreg viitorul lui şi al familiei depindeau de acest lucru! De-ar fi fost măcar sora lui de faţă! Ea era o fată deşteaptă, înţelegea totul; plânsese încă de când Gregor şedea întins pe spate, fără nici o grijă. Şi cu siguranţă că procuristul, care era sensibil la femei, i-ar fi dat ascultare; ea ar fi închis uşa apartamentului şi l-ar fi descântat în antreu, până când i-ar fi spulberat spaima. Dar, tocmai acum, sora lui nu era de faţă, aşa că trebuia să acţioneze chiar Gregor însuşi. Fără a se mai gândi dacă situaţia actuală îi îngăduia să se mişte din loc şi dacă vorbele lui puteau – sau aveau şansa – să fie înţelese, Gregor părăsi canatul de care se sprijinea şi porni pe uşa deschisă, vrând să-l prindă din urmă pe porocurist, care se apucase cu amândouă mâinile de balustrada palierului, într-un mod ridicol. Căutând un sprijin, Gregor căzu pe multiplele lui picioruşe şi scoase un strigăt de spaimă. Dar numaidecât simţi, pentru prima oară în dimineaţa aceasta, o senzaţie plăcută de satisfacţie fizică; avea pământul sub picioruşe, iar acestea – după câte îşi putea da seama – îl ascultau de minune, ba chiar ardeau de nerăbdare să-l poarte oriîncotro voia; începu, în fine, să creadă că sfârşitul suferinţelor lui era foarte aproape. Dar, chiar în clipa când clătinându-se pe picioare din cauza trepidării reţinute, căzu pe podea nu departe de mama sa, ba chiar în faţa ei, aceasta, deşi părea cu totul dusă pe gânduri, sări în sus ca arsă, întinse braţele în lături cu degetele răsfirate şi ţipă: „Săriţi, pentru Dumnezeu, ajutor!” Apoi îşi aplecă faţa, de parcă ar fi vrut să-l vadă pe Gregor mai bine, după care fugi pe neaşteptate înapoi, ca scoasă din minţi, uitând că îndărătul ei se află masa încă pusă; se aşeză în grabă pe ea ca o persoană distrată şi păru să nu observe că, din cana răsturnată, cafeaua se revărsa şuvoi pe covor.

„Mamă, mamă”, spuse Gregor încetişor, cătând în sus spre ea. Pentru o clipă, Gregor uită cu totul de procurist; în schimb, văzând cum curge cafeaua, nu se putu abţine să nu clefăie de câteva ori cu mandibulele, în gol. Văzând aceasta, mama se porni din nou să ţipe; apoi sări de pe masă şi căzu în braţele tatălui, care-i ieşise înainte. Dar Gregor n-avea timp acum să se ocupe de părinţi; procuristul se afla deja pe scară, de unde, cu bărbia rezemată de balustradă, mai aruncă o privire îndărăt. Gregor îşi luă vânt, pentru a-l ajunge cât mai repede din urmă; dar pesemne că procuristul bănuia ceva, întrucât sări dintr-un salt mai multe trepte şi dispăru, după ce mai apucă să strige un „au!”, care răsună în toată casa. Din păcate, această fugă precipitată a procuristului păru să-l scoată cu totul din minţi şi pe tatăl lui Gregor, care până acum îşi păstrase întrucâtva cumpătul; în loc să alerge după procurist, sau măcar să nu-l împiedice pe Gregor s-o facă, el prinse cu

dreapta bastonul, pe care procuristul îl abandonase pe un fotoliu împreună cu pălăria şi pardesiul, iar cu stânga apucă un ziar mare de pe masă şi se apucă să tropăie din picioare, agitând bastonul şi ziarul, pentru a-l goni pe Gregor îndărăt, în camera lui. Gregor îl implora în toate felurile, dar nu-i ajută cu nimic: de altfel, rugăminţile lui nici nu fură înţelese; oricât de umil îşi întorcea capul spre tatăl său, acesta tropăia şi mai tare din picioare. Dincolo mama deschise larg o fereastră, în ciuda vremii reci şi se plecă mult în afară cu faţa îngropată în palme. Un curent de aer puternic se porni între stradă şi casa scării, fluturând perdelele, făcând să foşnească ziarele de pe masă şi legănând prin aer câteva foi care se împrăştiară pe podele. Tatăl îşi hărţuia neînduplecat fiul, şuierând ca un sălbatic. Însă, cum Gregor încă nu era deprins să meargă de-a-ndărătelea, se mişca într-adevăr foarte încet. Dacă ar fi putut să se întoarcă, ar fi ajuns într-o clipită în camera lui, dar se temea să pună la grea încercare răbdarea tatălui prin încetineala întoarcerii şi se simţea ameninţat de bastonul din mâna lui, care-i putea da în orice moment o lovitură mortală pe spate sau în cap. în cele din urmă, Gregor nu mai avu ce face, îtrucât era conştient că, mergând de-a-ndărătelea, nu era în stare nici măcar să ţină direcţia: astfel, aruncând într-una priviri speriate spre tatăl său, începu să se întoarcă în loc, cât putea mai repede, dar în realitate foarte încet. Pesemne că tata băgase de seamă buna lui intenţie, întrucât nu-l stânjeni în manevra lui, ci îl dirija, din când în când, de la distanţă, cu vârful bastonului. Dacă măcar ar fi încetat odată cu şuieratul acela insuportabil, din cauza căruia Gregor îşi pierduse capul cu desăvârşire; Gregor se întorsese aproape complet, când, obsedat mereu de şuierat, se zăpăci şi porni să se răsucească îndărăt în partea cealaltă. Apoi. Când ajunse, în sfârşit, cu capul în dreptul deschiderii uşii, se vădi că trupul lui era prea lat pentru a putea trece fără dificultăţi. In starea de spirit momentană, tatălui nici nu-i trecu prin minte să deschidă, eventual şi canatul celălalt pentru a-i face lui Gregor suficient loc de trecere. N-avea decât o singură idee fixa. Aceea de a-l vedea cât mai repede pe Gregor în camera lui. Nici gând să îngăduie preparativele îndelungate care i-ar fi permis lui Gregor să se ridice în sus şi să poată intra în felul acesta pe uşă. Mai degrabă porni o larmă infernală căutând să-şi determine fiul să înainteze, ca şi cum n-ar fi avut în fată nici un obstacol; ceea ce auzea Gregor în urma lui nu mai părea să fie doar vocea unui singur tată; aşa că nu mai era de glumit şi – fie ce-o fi – porni drept spre uşă. Dar se înţepeni în ea, cu o latură a corpului ridicată în sus şi zgâriată atât de tare, încât vopseaua albă a uşii se acoperi cu petele respingătoare ale lichidului ce mustea din răni; nu se mai putea urni singur din loc, piciorușele de pe o parte se agitau în aer, iar cele de pe partea cealaltă erau strivite dureros sub corp; şi atunci tatăl său îi dădu o lovitură puternică în spate. Care-i

produse o senzaţie de uşurare şi-l făcu să zboare – sângerând abundent – tocmai în mijlocul odăii lui. Uşa fu trântită, în urma Iui, cu o lovitură de baston, apoi se făcu, în sfârşit, linişte.

II.

Gregor se trezi abia în amurg dintr-un somn gereu, asemeni unui leşin. Chiar dacă n-ar fi fost tulburat din somn, tot nu s-ar fi deşteptat mult mai târziu, întrucât se simţea destul de odihnit şi dormise pe săturate; dar i se păru că fusese trezit de zgomotul unor paşi uşori şi al uşii dinspre antreu, pe care cineva o încuiase cu băgare de seamă. Lumina lampadarelor electrice de pe stradă proiecta pete livide, ici-colo, pe tavan şi pe părţile de sus ale mobilelor, dar jos, unde se afla Gregor, era întuneric beznă. Pipăind în jur cu antenele, a căror utilitate ajunse abia acum s-o aprecieze, Gregor se târî încet spre uşă, pentru a vedea ce se întâmplase. Simţi partea stângă a corpului ca o cicatrice lungă, care-l ţinea dureros şi fu nevoit să şchiopăteze cu adevărat pe cele două rânduri de picioare. De altfel, unul dintre picioruşe – mare mirare că numai unul – fusese rănit grav cu prilejul păţaniilor diia cursul dimineţii şi se târa de parcă era paralizat. Abia când ajunse la uşă îşi dădu seama ce anume îl atrăsese într-acolo; mirosul de mâncare. Găsi pe jos un castronaş plin ochi cu lapte îndulcit, în care pluteau câteva felioare de pâine albă. Îi veni să râdă de bucurie, întrucât foamea îl chinuia acum şi mai tare decât în cursul dimineţii; îşi vârî deci capul, aproape până peste ochi, în lapte îl retrase însă de îndată, dezamăgit, nu numai pentru că nenorocita aceea de rană din partea stingă îl durea când mânca – şi nu putea mânca decât sforăind şi umflându-şi tot trupul – dar pentru că nu-i mai plăcea nici laptele, care fusese totdeauna mâncarea lui preferată şi pe care sora lui i-l pusese acolo, desigur, din acest motiv. Aşa că se depărta cu dezgust de castronaş şi se târî spre mijlocul camerei.

Gregor văzu, prin crăpătura uşii, că în sufragerie fusese aprinsă lampa de gaz aerian; dar, în timp ce altădată, tatăl lui obişnuia, la această oră din zi, să citească cu glas tare ziarul de după-amiază, pentru mama şi, uneori, chiar pentru sora lui, astăzi nu se auzea nimic. Cine ştie, poate că această lectură cu glas tare, despre rare-i povestea şi-i scria totdeauna Grete, nu mai făcea parte, în ultima vreme, dintre tabieturile familiei. Pretutindeni în jur domnea liniştea, deşi era sigur că apartamentul nu era gol. «Ce viaţă liniştită a mai dus şi familia noastră», îşi spuse Gregor, privind ţintă înainte, prin întuneric şi simţindu-se mândru că le putea asigura părinţilor şi surorii sale un asemenea trai, într-o locuinţă atât de frumoasă. Dar ce se va întâmpla acum, dacă toată liniştea, bunăstarea şi huzureala lor trebuia să ia sfârşit într-un mod înspăimântător? Pentru a nu se lăsa pradă unor astfel de gânduri, Gregor preferă să facă putină mişcare şi porni să se târască prin cameră în sus şi-n jos, în cursul lungii seri, cineva

întredeschise pe rând când o uşă, când alta, apoi o închise repede la loc: probabil simţea nevoia să intre la el în cameră, dar de fiecare data anumite reticenţe îi împiedicau. Gregor se opri acum chiar lingă uşa sufrageriei, hotărât să determine în vreun fel pe şovăielnicul vizitator să vină înăuntru, ori măcar să afle cine era; dar uşa nu se mai deschise şi aşteptă în zadar. De dimineaţă, când uşile erau încuiate, toţi ar fi vrut să intre în camera lui iar acum, când deschisese el singur o uşă, iar celelalte fuseseră descuiate – pare-se – şi ele în cursul zilei, nu mai venea nimeni înăuntru, deşi cheile erau în broaşte pe dinafară.

Lumina din sufragerie fu stinsă noaptea târziu şi Gregor îşi putu da seama foarte uşor că părinţii şi sora lui vegheaseră până atunci, întrucât îi auzi pe toţi trei depărtându-se în vârful picioarelor. Acum era sigur că nu va mai veni nimeni la el până în zori; avea aşadar destul timp înainte, pentru a chibzui nestingherit cum să-şi rânduiască viaţa în viitor. Dar camera aceasta înaltă şi mare, în care era silit să zacă întins pe jos, îl îngrozea, fără să-şi poată da seama de ce, că doar locuia în ea de cinci ani; făcând o întoarcere aproape inconştientă, de care se şi ruşină oarecum, se vârî degrabă sub canapea, unde se simţi curând foarte bine, cu toate că spinarea îi era cam turtită şi nu-şi putea ridica nici capul; îi păru rău doar că avea trupul prea lat pentru a intra cu totul sub canapea. Petrecu acolo noaptea-ntreagă, când furat de un somn uşor din care-l trezea necontenit foamea, când frământat de griji şi speranţe nelămurite, ce duceau toate la concluzia că, deocamdată, trebuie să se poarta cu calm, răbdare şi menajamente, pentru a-şi ajuta familia să îndure cât mai uşor neplăcerile pe care, în situaţia actuală, era silit să i le producă.

A doua zi în zori, când încă nici nu se luminase bine de ziuă, Gregor avu prilejul să verifice forţa hotărârilor sale, atunci când Grete, aproape complet îmbrăcată, deschise uşa dinspre antre şi privi curioasă înăuntru. Nu-l văzu numaidecât, dar ce Dumnezeu! Trebuia să fie pe undeva, că doar nu putuse zbura de-acolo; când îl descoperi sub canapea, se sperie atât de tare încât, fără să se poată stăpâni, trânti uşa la loc, pe dinafară. Apoi, ca şi cum ar fi cuprins-o remuşcarea, o deschise numaidecât din nou şi intră în vârful picioarelor, ca în camera unui bolnav grav sau a unui străin. Gregor scoase capul până aproape de marginea canapelei şi o privi atent. Oare va observa Grete că lăsase laptele neatins, fireşte nu fiindcă nu-i era foame; şi se va gândi oare să-i aducă altceva mai pe gustul lui? Dacă n-o va face din proprie iniţiativă. Gregor avea de gând mai bine să flămânzească, decât să-i atragă atenţia asupra acestui lucru, deşi simţea, de fapt, o pornire nestăvilită să ţâşnească de sub canapea şi să i se arunce la picioare, implorând-o să-i aducă ceva bun de mâncare. Dar sora lui observă îndată, cu uimire, castronaşul încă plin, din care se revărsase puţin lapte primprejur; îl ridică numaidecât, însă nu-l

apucă direct cu mâna, ci cu o cârpă, şi-l scoase afară. Gregor era nespus de curios să vadă ce-i va aduce în schimb şi făcea tot felul de presupuneri. Dar nicicând n-ar fi fost în măsură să ghicească de ce era în stare sora lui, în marea ei bunătate. Pentru a-şi putea da seama de gusturile lui, îi aduse tot felul de lucruri, pe care le înşiră pe un jumal vechi: zarzavaturi pe jumătate putrezite, oase rămase de la cină şi pe care se închegase un fel de sos alb, câteva stafide şi migdale, o bucată de brânză, despre care Gregor spusese cu două zile în urmă că nu mai e bună de mâncat, o felie de pâine goală, uscată, una unsă cu unt şi alta cu unt şi sare. Alături de ele, mai puse şi un castronaş, în care turnase puţină apă şi care părea să-i fie destinat definitiv lui Gregor. Apoi, ştiind că fratele său nu va mânca faţă de ea, avu delicateţea să se retragă în grabă şi chiar să răsucească cheia în broască – doar-doar să observe Gregor că se poate simţi în voie, la largul său. Lui Gregor îi sfârâiră picioruşele când se putu repezi, în sfârşit, la mâncare. De altfel, pare-se că rănile se vindecaseră de tot, întrucât nu mai simţea nici o stânjeneală; faptul acesta îl făcu să se mire nespus şi să-şi aducă aminte cum se tăiase puţin la un deget cu cuţitul, cu mai bine de o lună în urmă şi cum rana îl mai durea încă destul de rău, nu mai departe decât alaltăieri. «Oare am devenit mai puţin sensibil?» gândi el şi începu să sugă lacom din bucata de brânză, care-i atrăsese atenţia numaidecât, mai imperios decât toate celelalte alimente. Cu ochii înlăcrimaţi de mulţumire, înfulecă în grabă, pe rând, bucata de brânză, zarzavatul şi sosul; în schimb mâncărurile proaspete nu-i plăcură, nici măcar nu le putea suporta mirosul, aşa că toate lucrurile, pe care voia să le mănânce, le trase mai la o parte. Terminase de mult de mâncat şi încă mai adăsta leneş în acelaşi loc, când Grete răsuci încet cheia în broască, pentru a-i da să înţeleagă că trebuie să se retragă. Deşi îl cam toropise somnul, fu cuprins de spaimă şi se târî în grabă la locul lui, sub canapea. Dar îi trebui multă stăpânire de sine pentru a putea rămâne acolo chiar şi scurtul răstimp, cât sora îşi făcu de lucru prin cameră, întrucât masa îmbelşugată îl cam rotunjise abdomenul şi abia mai putea respira, atât de ghemuit era. Simţi că se sufocă şi că i se umflă ochii în cap, dar privi cuminte la sora lui, care nu bănuia nimic şi aduna cu mătura nu numai resturile, dar chiar şi alimentele pe care nu le atinsese; apoi, ca şi cum n-ar mai fi fost bune de nimic, le răsturnă grăbită, într-o găleată pe care o acoperi cu un capac de lemn şi scoase totul afară. Nici nu întorsese încă bine spatele, când Gregor ieşi de sub canapea, întinzându-se şi umflându-şi abdomenul în voie.

Gregor îşi căpăta acum hrana în felul acesta, o dată dimineaţa, când părinţii şi slujnica încă mai dormeau, iar a doua oară după masa de prânz, întrucât atunci părinţii îşi făceau siesta, iar servitoarea era trimisă de acasă, de către Grete, cu vreo treabă oarecare. Fireşte că

nici ei nu voiau ca Gregor să rabde de foame, dar poate că n-ar fi suportat să ştie, decât din auzite, că mănâncă, sau poate că sora lui voia să-i scutească de o mică amărăciune în plus. Că doar sufereau destul şi fără asta.

Gregor n-a putut afla niciodată sub ce pretext au fost îndepărtaţi din casă, în prima zi. Medicul şi lăcătuşul, întrucât nimeni nu-l pricepea când vorbea şi toţi – până şi sora lui – îşi închipuiau că nici el nu-i înţelege pe ceilalţi; astfel, când Grele venea în odaia lui, Gregor trebuia să se mulţumească să asculte, din când în când, oftaturile ei şi invocarea sfinţilor. Abia mai târziu, când sora lui se mai obişnuise întrucâtva cu situaţia – de obişnuinţă deplină nici nu putea fi vorba – Gregor mai prindea din zbor câte o observaţie, care era rostită cu bună intenţie sau putea fi tălmăcită ca atare. „Astăzi ştiu că i-a plăcut”, spunea ea când Gregor devora mâncarea până la ultima fărâmă; iar în situaţia inversă, care, treptat, se repeta tot mai frecvent, obişnuia să remarce aproape cu tristeţe: „Iar a rămas totul neatins!”

Dar, dacă Gregor nu putea afla direct nici o noutate, în schimb trăgea cu urechea pe la uşi şi afla tot ce se vorbea în camerele alăturate; cum auzea voci, alerga numaidecât la uşa respectivă şi se lipea cu tot corpul de ea. Mai ales în primele timpuri nu exista discuţie în care să nu fi fost vorba de el, chiar şi pe ocolite. Vreme de două zile a putut auzi, la toate mesele familiei, consfătuiri cu privire la atitudinea ce trebuia adoptată; chiar şi între mese nu vorbeau decât tot despre aceeaşi temă, în orice moment aflându-se în casă cel puţin doi membri ai familiei, deoarece niciunul nu voia să rămână singur şi nici nu se-ndurau să plece cu toţii de acasă. De altfel servitoarea – deşi nu era prea clar ce şi cât aflase despre cele întâmplate – ceruse chiar din prima zi să i se dea drumul numaidecât; şi când, un sfert de oră mai târziu, îşi luă rămas bun. Mulţumi cu lacrimi în ochi, ca şi cum concedierea ar fi fost cea mai mare binefacere, apoi, fără să-i ceară cineva, se legă cu jurământ groaznic să nu sufle nici o vorbă nimănui.

Acum trebuiau să gătească sora împreună cu mama; fireşte, nici nu era cine ştie ce osteneala, că doar nu mâncau mai nimic. Gregor îi auzea necontenit îmbiindu-se unul pe altul, dar primind mereu acelaşi răspuns: „Mulţumesc, am luat destul”, sau altceva asemănător. Nici de băut se pare că nu beau mai nimic. Adesea, sora lui îi întreba pe tatăl lor dacă nu vrea o bere şi se oferea binevoitoare să se ducă să i-o cumpere chiar ea; iar citid acesta tăcea, Grete spunea – pentru a-i înlătura ultimele motive de reţinere – că o poate trimite, în definitiv şi pe portăreasă, dar atunci el răspundea, într-un târziu cu un „nu” răspicat şi nu mai vorbea nimeni despre asta.

Încă din prima zi, tatăl expuse limpede, atât mamei cât şi surorii lui Gregor, întreaga situaţie financiară şi toate perspectivele. Din când

în când se ridica de la masă şi scotea vreun document sau cine ştie ce carneţel de însemnări, din minuscula casă de bani Wertheim, pe care o salvase din falimentul pe care-l dăduse cu cinci ani în urmă. Se auzea cum descuia broasca atât de complicată şi cum o încuia la loc, de fiecare dată, după ce lua din ea ceea ce căuta. Aceste explicaţii ale tatălui său fură pentru Gregor primul lucru îmbucurător pe care-l auzi de la începutul captivităţii. Totdeauna îşi închipuise că tatăl său nu mai rămăsese cu nimic de pe urma magazinului de odinioară, iar acesta nu-i afirmase niciodată contrariul – de altfel nici Gregor nu se interesase niciodată. Grija lui Gregor fusese, pe atunci, să facă tot ce-i sta în putinţă, pentru a ajuta familia să uite cât mai repede de crahul financiar, care-i aruncase pe toţi în braţele disperării. Şi astfel începuse să muncească cu toată ardoarea, ajungând peste noapte, dintr-un biet funcţionăraş, un comis-voiajor care avea, fireşte, alte posibilităţi de câştig şi ale cărui succese în afaceri se transformau numaidecât în bani peşin: aceşti bani îi putea aduce acasă şi pune pe masă, în faţa familiei uimite şi fericite. Frumoase timpuri, dar splendoarea lor nu se mai repetă după aceea, deşi Gregor câştigă şi mai târziu destui bani pentru a putea asigura existenţa familiei – lucru pe care îl şi făcea. Se obişnuiseră cu toţii, atât familia, cât şi Gregor; unii primeau banii cu recunoştinţă, celălalt îi da cu plăcere, dar fără ca să se mai nască din aceasta o atmosferă de calde efuziuni. Doar sora mai rămăsese ataşată de Gregor şi planul lui tainic era – dat fiind faptul că, spre deosebire de el, Grete iubea muzica şi cânta emoţionant de frumos la vioară – s-o trimită la conservator în anul următor, fără a ţine seama de cheltuielile pe care i le va prilejui această hotărâre şi pe care va căuta să le acopere în alt mod. Adesea, când Gregor petrecea câteva zile acasă, conservatorul revenea în discuţiile dintre el şi sora lui, dar totdeauna doar ca un vis frumos, imposibil de realizat, despre care părinţilor nici nu le plăcea să audă vorbindu-se; însă Gregor se gândea foarte serios la acest lucru şi intenţionase să le-o comunice solemn în ajunul Crăciunului.

Asemenea gânduri, cu totul inutile în situaţia actuală, îi treceau prin minte în timp ce şedea în picioare, lipit de uşă şi trăgea cu urechea. Uneori îl dobora oboseala şi, nemaiputând asculta, lăsa capul să-i cadă şi să se izbească de uşă, apoi îl ţinea iarăşi nemişcat, întrucât chiar şi cel mai mic zgomot produs de el se auzea alături şi-i silea pe-ai casei să amuţească. „Ce-o fi tot făcând acolo”, spunea tata după un răstimp, întorcând probabil capul spre uşă, apoi discuţia întreruptă se pornea din nou, cu încetul.

Bătrânul Samsa repeta explicaţiile de mai multe ori, pe de-o parte pentru că nu-i mai erau de mult familiare problemele respective, pe de altă parte pentru că mama nu pricepea totul din prima dată; astfel Gregor află amănunţit că, în ciuda ghinionului avut, familia mai

rămăsese din vremurile de odinioară cu o mică avere, fireşte nu prea importantă, dar pe care o mai sporiseră, între timp şi dobânzile. In afară de asta, banii pe care Gregor îi aducea lunar acasă – şi din care el nu-şi păstra decât câţiva guldeni – nu fuseseră cheltuiţi în întregime, aşa că din economii se mai adăugase un mic capital. Îndărătul uşii lui, Gregor aproba din cap, cu convingere, bucurându-se de acest neaşteptat spirit de prevedere. De fapt, graţie acestor sume economisite, Gregor ar fi putut să amortizeze mai repede datoria tatălui faţă de directorul său, grăbind astfel cu mult sosirea zilei când ar fi putut să scape de această slujbă; dar, în împrejurările actuale, era fără îndoială mai bine aşa cum rânduise tatăl lucrurile.

Totuşi, banii aceştia nu erau suficienţi pentru ca familia sa să poată trăi numai din dobânzi; ar fi ajuns, poate, pentru a le asigura existenţa un an, doi, dar nu mai mult; nu puteau fi consideraţi, aşadar, decât ca o rezervă, ce nu trebuia să fie atacată, ci doar păstrată pentru zile negre; banii necesari pentru existenţa zilnică trebuiau să fie agonisiţi într-alt fel. Oricât ar fi fost de sănătos, tata era totuşi un om bătrân, care nu mai lucrase nimic de peste cinci ani şi nu-şi putea face prea multe iluzii; de altfel, în cursul acestor cinci ani, care reprezentau prima lui vacanţă după o viaţă plină de trudă, încheiată cu un insucces, se cam îngrăşase şi devenise destul de greoi. Şi atunci cine să câştige bani? Poate cumva mama, care suferea de astmă şi pe care simplul mers prin casă o obosea şi-o obliga să se întindă pe divan în faţa ferestrei deschise, abia mai trăgându-şi sufletul? Sau sora sa care, cu toţi cei şaptesprezece ani ai ei, mai era încă un copil ce se complăcea în existenţa de până acum şi care nu ştia să facă altceva decât să se îmbrace drăguţ, să doarmă până târziu, să ajute la gospodărie, să ia parte la câteva distracţii modeste şi, mai ales, să cânte la vioară? Când discuţiile din camera alăturată ajungeau la tema necesităţii de-a câştiga bani, Gregor se dezlipea de uşă şi se arunca pe canapeaua de piele căutând în răcoarea ei alinarea ruşinii şi tristeţii care-i încingea trupul.

Adeseori îşi petrecea pe ea nopţile lungi, fără a da geană de geană, ci doar râcâind pielea ore în şir. Alteori nu-şi cruţa osteneala de-a împinge un fotoliu lângă fereastră; apoi se agăţa de glaf şi, sprijinindu-se pe fotoliu, se rezema de cercevea, dar nu pentru a se uita afară, ci pentru a retrăi probabil senzaţia de eliberare care-l cuprindea odinioară, când privea pe geam. Căci, pe zi ce trecea, Gregor vedea tot mai nelămurit toate lucrurile aflate la oarecare distanţă de el; acum nu mai desluşea spitalul din faţă a cărui privelişte o blestemase de-atâtea ori în trecut; şi, dacă n-ar fi ştiut cu precizie că locuieşte în liniştita, dar întru totul citadina Charlottenstrasse, ar fi putut crede că, de la fereastra lui, vede o pustietate, în care nu se întrezăreşte nici o linie de demarcaţie între cerul cenuşiu şi pământul tot cenuşiu. Surorii lui i-

a fost suficient să remarce doar de două ori fotoliul lângă fereastră, pentru a înţelege totul; după aceea, de fiecare dată când deretica prin odaie, împingea fotoliul lângă geam, ba chiar lăsa ferestrele dinăuntru deschise.

Dacă ar fi putut să vorbească cu sora sa şi să-i mulţumească pentru tot ce făcea de dragul lui, Gregor ar fi acceptat mai uşor toate serviciile aduse; dar aşa, condamnat la tăcere, suferea nespus. Fireşte că ea căuta să atenueze, pe cât posibil, impresia penibilă şi, cu cât trecea vremea, izbutea să se prefacă tot mai bine; dar şi Gregor îi înţelegea din ce în ce mai limpede jocul. Simpla ei apariţie îi procura o suferinţă cumplită. Cum intra în odaie, Grete nici nu închidea bine uşa oricât era ea de grijulie să le ascundă celorlalţi priveliştea camerei lui Gregor – şi alerga îndată la fereastră, de parcă s-ar fi sufocat; o deschidea larg, cu mâini grăbite şi, fie cât de frig, rămânea o clipă cu capul scos afară, respirând adânc. De două ori pe zi îl înspăimânta pe Gregor cu alergatul şi zgomotul ei; tot timpul cât era geamul deschis, Gregor tremura de frig sub canapea; ştia şi el foarte bine că Grete l-ar fi scutit de supliciul acesta, dacă i-ar fi fost cât de cât posibil să stea cu ferestrele închise într-o cameră, în care se afla şi el.

O dată – cam la vreo lună după metamorfozarea lui Gregor, deci când Grete n-ar mai fi avut motive să se mire de înfăţişarea lui – ea veni ceva mai devreme ca de obicei şi-l găsi pe fratele ei tocmai stând la fereastră, nemişcat, într-o poziţie care trezea spaimă. Gregor se aştepta s-o vadă renunţând de a intra în cameră, întrucât, din locul unde se afla, o împiedica sa deschidă fereastra numaidecât; dar Grete nu se mulţumi doar să nu intre, ci se trase speriată îndărăt şi trânti uşa; un străin şi-ar fi putut închipui că Gregor o pândise şi voise s-o muşte. Fireşte că Gregor se ascunse îndată sub canapea, dar trebui să aştepte până la prânz reîntoarcerea ei; iar când veni, păru mai îngrijorată ca de obicei, Gregor îşi dădu astfel seama că aspectul Iui nu încetase să-i inspire dezgust şi că biata fată trebuia să se stăpânească, pentru a nu fugi de îndată ce-l vedea pe el sau vreo părticică din corpul lui, ce se zărea de sub canapea. Pentru a o scuti şi de acest spectacol, Gregor cară într-o zi cu spinarea un cearşaf de pat – i-au trebuit patru ceasuri pentru aceasta – şi-l duse pe canapea, unde-l aşeză în aşa fel, încât frupul să-i fie complet acoperit când stătea dedesubt, iar Grete să nu-l poată vedea nici chiar dacă se apleca în jos. Dacă sora sa ar fi fost de părere că cearşaful nu era necesar, n-avea decât să-l tragă la o parte – căci doar era destul de limpede, că Gregor nu se izolase astfel de plăcere; dar ea lăsă cearşaful cum era, ba chiar o dată, când Gregor dădu uşor cearşaful în lături cu capul, pentru a observa ce impresie i-a făcut surorii lui noua orânduială, i se păru că surprinde o privire de recunoştinţă în ochii ei.

În primele două săptămâni, părinţii nu-şi putură lua inima în dinţi

să intre la el în cameră şi Gregor îi auzi rostind cuvinte de laudă cu privire la munca actuală a Greţei – ei care, în trecut, se plângeau deseori că nu le dă nici o mâna de ajutor în casă. Acum aşteptau adesea – şi tata şi mama – în faţa uşii lui Gregor, în timp ce sora lui deretica prin cameră; de-ndată ce ieşea de la el, o descoseau amănunţit, în ce stare a găsit odaia, ce-a mâncat Gregor, cum s-a comportat de rândul acesta şi dacă n-a remarcat vreo ameliorare oricât de mică. De altfel, mama a vrut destul de curând să intre în camera lui Gregor, dar tatăl şi sora lui au împiedicat-o, la început cu argumente logice, pe care Gregor le ascultă cu multă atenţie şi le aprobă întru totul. Mai târziu trebuiră s-o oprească cu forţa, iar când mama începu să strige: „Lăsaţi-mă să intru la Gregor, la bietul meu băiat nefericit! Nu pricepeţi că trebuie să mă duc la el?”, Gregor se gândi, că poate n-ar fi rău dacă mama ar veni înăuntru, fireşte nu în fiecare zi, dar măcar o dată pe săptămână; ea înţelegea totul mult mai bine decât Grete care, cu tot curajul ei, nu era decât un copil şi care, de fapt, nu-şi asumase această grea povară decât, poate, doar din uşurinţă copilărească.

Dorinţa lui Gregor de a-şi vedea mama se împlini curând. În timpul zilei, Gregor nu voia să se arate la fereastră, pentru a nu-şi compromite părinţii, dar nici de plimbat nu se putea plimba prea mult pe cei câţiva metri pătraţi de duşumea, iar de stat culcat liniştit îi venea greu chiar şi noaptea; în scurtă vreme nici mâncarea nu-i mai producea vreo plăcere şi astfel luă obiceiul să se distreze căţărându-se, cruciş şi curmeziş, pe pereţi şi pe tavan. În special îi plăcea să stea atârnat de plafon; era cu totul altceva decât să zacă lungit pe podele; respira mai liber; simţea în tot trupul ca un fel de vibraţie; şi, în starea de euforică uitare de sine care-l cuprindea acolo sus, i se întâmpla uneori, spre marea lui surprindere, să-şj dea drumul şi să vină grămadă jos. Dar acum ştia, fireşte, să-şi stăpânească mai bine corpul şi nu păţea nimic, chiar când cădea de la asemenea înălţime. Sora lui observă curând această nouă distracţie – dat fiind că Gregor lăsa, în timpul preumblărilor, urme de lichid vâscos pe ici, colo – şi atunci îi veni în gând să-i uşureze căţăratul. pe cât posibil şi să scoată din cameră toate mobilele care l-ar fi putut împiedica, în primul rând dulapul şi biroul. Dar, singură, nu era în stare să îndeplinească acest lucru; pe tata, nu îndrăznea să-l cheme; servitoarea – o fată de şaisprezece ani – nu i-ar fi dat în nici un caz vreo mână de ajutor întrucât, deşi rezista curajos pe poziţie de la plecarea fostei bucătărese, ceruse îngăduinţa să ţină bucătăria încuiată tot timpul şi să nu deschidă decât atunci când era chemată în mod special; Grete nu avea altceva de ales, decât s-o cheme pe mama, odată, în lipsa tatălui de acasă. Mama acceptă cu exclamaţii de bucurie, dar când ajunse în faţa uşii de la camera lui Gregor, amuţi. Grete se uită mai întâi prin

cameră să vadă dacă totul e în ordine; abia după aceea îi dădu voie şi mamei să intre. Gregor trase în grabă cearşaful mai jos decât de obicei şi-i făcu mai multe falduri, dându-i un aspect de parcă fusese aruncat din întâmplare pe canapea. De rândui acesta se abţinu de a mai spiona pe sub cerşaf şi nu se uită după bătrână; era mulţumit să ştie doar că venise, în sfârşit. „Poţi intra, nu se vede”, spuse Grete mamei, conducând-o probabil de mână. Gregor auzi doar cum cele două femei plăpânde mişcau din loc vechiul şi masivul şifonier – Grete ţinând să-şi asume tot greul muncii, în pofida temerilor mamei, care o avertiza să nu facă un efort prea mare. Totul dură destul de mult. După un sfert de oră de trudă, mama spuse că ar fi totuşi mai bine să pună şifonierul la loc întrucât, în primul rând era prea greu şi ele două n-ar fi putut termina treaba înainte de înapoierea tatălui, iar dacă-l lăsau în mijlocul camerei l-ar fi încurcat pe Gregor; şi-apoi, în al doilea rând, nu ştiau sigur dacă, prin îndepărtarea mobilelor, îi făceau plăcere lui Gregor. Ea era de altă părere: aspectul pereţilor goi îi producea o strângere de inimă şi oare Gregor – care se obişnuise de aâta vreme cu mobilele din camera lui – nu va avea şi el, acelaşi, sentiment şi nu se va simţi părăsit, în odaia goală? Apoi conchise vorbind în şoaptă, ca totdeauna, de parcă ar fi vrut ca Gregor – despre care nu ştia în ce loc se află – să nu-i audă nici măcar vocea, căci despre faptul că nu înţelege cuvintele era convinsă. „Şi-apoi prin scoaterea mobilelor, dăm dovadă că renunţăm la orice speranţă de a-l mai vedea însănătoşit şi că-l părăsim fără milă, în voia sorţii? Cred că cel mai bun lucru ar fi să încercăm a păstra camera în starea dinainte, pentru ca Gregor să găsească totul neschimbat, când se va reîntoarce la noi şi sa poată uita mai uşor cele petrecute între timp”.

Auzind aceste cuvinte ale mamei, Gregor îşi dădu seama că cele două luni, în care nimeni nu-i adresase cuvântul şi în care dusese o viaţă monotonă în sânul familiei, îi tulburaseră probabil minţile; altfel nu-şi putea explica cum de-l cuprinsese dorinţa nestrămutată de a-şi vedea camera golită de mobile. Oare dorea cu adevărat ca odaia lui caldă şi confortabil mobilată, cu piese de familie, să fie transformată într-o cavernă, unde să se poată târî nestingherit în toate direcţiile, deşi preţul acestei libertăţi ar fi însemnat uitarea rapidă şi totală a trecutului său omenesc? Era oare pe punctul de-a uita totul şi doar vocea mamei, pe care n-o mai auzise de mult, izbutise să-l trezească din această toropeală? Nu, nu trebuia scos nimic din cameră; totul trebuia să rămână pe loc; nu se putea lipsi de influenţa binefăcătoare a mobilelor; chiar dacă acestea îl împiedicau să se târască fără rost în toate direcţiile, nu era nici o pagubă; dimpotrivă, era mai bine aşa.

Din păcate, Grete fu de altă părere decât mama; ea se obişnuise – fireşte, pe bună drepte – să treacă în faţa părinţilor drept o autoritate în toate chestiunile care-l priveau pe Gregor; aşa că şi de rândul acesta

părerea mamei o determină să hotărască, dimpotrivă, scoaterea nu numai a dulapului şi biroului, cum intenţionase la început, dar şi a tuturor celorlalte mobile, cu excepţia indispensabilei canapele. Desigur că hotărârea nu fusese dictată numai de încăpăţânarea ei copilărească şi de sentimentul încrederii în sine, pe care-l dobândise, atât de pe neaşteptate şi cu atâta trudă, în ultima vreme; dar Grete observase, totodată, că Gregor avea nevoie de mult spaţiu pentru a se mişca în voie şi că – din câte îşi putea da ea seama – nu se folosea câtuşi de puţin de mobile. Poate că mai contribuise, însă, la hotărârea asta şi romantismul vârstei – un sentiment care caută totdeauna satisfacţie şi care-i insuflase dorinţa să dramatizeze peste măsură situaţia fratelui său, pentru a putea să i se devoteze cu atât mai mult. Căci nimeni, în afară de ea, n-ar fi cutezat să intre într-o cameră, în care Gregor hălăduia între pereţii goi.

Iată de ce nu se lăsă clintită din hotărârea ei, aici chiar de către mama care, simţindu-se neliniştită şi nesigură în camera lui Gregor, amuţi încurând şi începu s-o ajute, după puterile ei, la căratul mobilelor afară. La urma urmei, Gregor putea să se lipsească de dulap, dar biroul ar fi trebuit să rămână la locul lui. Abia părăsiră femeile camera, împingând dulapul cu opinteli şi icneli, că Gregor şi scoase numaidecât capul de sub canapea, ca să vadă cum ar putea interveni şi el, cât mai prudent şi mai cu tact. Din nefericire, însă, cea care se întoarse mai întâi fu tocmai mama, în timp ce Grete rămase în camera de alături, unde cuprinsese dulapul cu braţele şi încerca zadarnic să-l clintească din loc, clătmându-l într-o parte şi într-alta. Dar mama nu era obişnuită cu aspectul fiului ei şi ar fi putut să se îmbolnăvească de spaimă; aşa că Gregor, speriat. se retrase de-a-ndărătelea până la celălalt capăt ai canapelei şi nu putu evita ca, în faţă, cearşaful să se mişte puţin. Acest fapt fu de-ajuns pentru a atrage atenţia mamei; ea rămase o clipă ţintuită locului, apoi alergă îndărăt la Grete.

Deşi Gregor îşi repeta într-una că nu se întâmpla nimic neobişnuit şi că doar se schimba locul câterva mobile, trebui să recunoască, până Ia urmă, că acest dute-vino al femeilor, micile îor exclamaţii, hârşâitul mobilelor pe duşumele îi făceau impresia unui vacarm ce izbucnea din toate părţile; şi, oricât îşi ascundea capul, strângându-şi picioarele şi ghemuindu-se la pământ, era nevoit să-şi spună că nu va mai putea îndura multa vreme tortura asta. Femeile îi goliră camera şi luară tot ce-i era drag; dulapul, în care▫şi ţinea traforajul şi toate sculele, fusese scos; acum încercau să clintească biroul, ale cărui picioare se adânciseră cu vremea în lemnul podelei – biroul pe care îşi scrisese temele ca student la Academia Comercială, ca elev de liceu şi chiar ca şcolar în clasele primare; acum nu mai avea timp să ţină seamă de bunele intenţii ale celor două femei, de a căror prezenţă în cameră aproape că uitase, mai ales că oboseala le făcea să robotească în tăcere

şi nu se mai auzea decât tropăitul înfundat al paşilor lor pe duşumele.

Astfel Gregor ieşi la iveală – în clipa când femeile tocmai se rezemaseră de birou, în camera alăturată, pentru a-şi trage sufletul – şi îşi schimbă de patru ori direcţia mersului, întrucât nu ştia nici el ce trebuia să salveze mai întâi; deodată zări pe peretele gol tabloul doamnei îmbrăcată toată în blănuri, se caţără grăbit în sus şi se lipi cu abdomenul înfierbântat pe geamul rece, care-i dădu o senzaţie plăcută de răcoreală Măcar tabloul acesta, pe care-l acoperea cu trupul lui, nu i-l va lua nimeni. Întoarse capul spre uşă, pentru a putea observa femeile când vor reveni în odaie.

Ele nu se odihniră prea mult şi se întoarseră îndată; Grete o prinse pe mama de mijloc aproape purtând-o pe sus. „Ei, acum cemai luăm?” spuse fata privind în jur. Deodată dădu cu ochii de Gregor, căţărat pe perete. Nu izbuti să-şi păstreze cumpătul decât, probabil, pentru că era şi mama de faţă; îşi plecă faţa spre ea, pentru a o împiedica să se uite în jur, şi-i vorbi precipitat, tremurând toată: „Vino, nu vrei să mergem mai bine, pentru o clipă, îndărăt în sufragerie?” Gregor înţelese limpede intenţia Greţei; voia s-o pună pe mama la adăpost, pentru ca după aceea să-l gonească de pe perete. Ei bine, n-avea decât să încerce! Sta întins, cât era de lung, pe tabloul lui şi n-avea de gând să renunţe şi la acesta. Mai degrabă îi va sări surorii în cap.

Dar cuvintele rostite de Grete nu avură alt rezultat, decât s-o nelinişteascã pe mama sa, care făcu un pas într-o parte, zări imensa pată cafenie de pe tapetul înflorat, scoase un ţipăt şi, până să-şi dea seama că era vorba de Gregor, icni cu glas strident şi sugrumat: „O, Doamne! 0, Doamne!”, apoi căzu pe canapea, cu braţele întinse în lături, parcă a renunţare totală şi rămase nemişcată. „Uf, Gregor!” strigă Grete, ameninţându-l cu pumnul şi sfredelindu-l cu privirea. Erau primele cuvinte pe care î le adresa direc, de când se metamorfozase. Apoi Grete alergă în camera alăturată, pentru a aduce niscaiva săruri, cu care s-o trezească pe mama din leşin; Gregor se hotărî să dea şi el o mână de ajutor – pentru salvarea tabloului mai era timp şi după aceea; dar se lipise puternic de tablou şi trebui să facă un efort violent pentru a se desprinde; alergă îndată în camera de alături, ca şi cum ar fi fost în stare s-o ajute pe Grete cu sfatul, ca odinioară; dar trebui să rămână inactiv în spatele ei, în timp ce ea răscolea febril printre sticluţe; ba o mai şi sperie, când fata se întoarse şi dădu cu ochii de el; o sticluţă îi scăpă pe jos şi se făcu ţăndări; un ciob îl răni pe Gregor la faţă, în timp ce doctoria coroziva îi scălda piciorușele; fără să mai întârzie, Grete luă atâtea sticluţe, câte putea ţine în mână şi alergă îndărăt la mama, închizând uşa cu piciorul. Gregor se văzu aşadar izolat de mama, care era poate pe moarte, din cauza lui; uşa nu putea s-o deschidă, de teamă ca nu cumva s-o pună pe fugă pe sora lui şi ea trebuia doară să rămână lângă mama; n-avea

altceva de făcut, decât să aştepte; chinuit de remuşcări şi de îngrijorare, începu să se târască peste tot, se căţăra pe pereţi, pe mobile şi pe tavan, apoi, cuprins de disperare şi simţind că totul parcă i se învârte în jur, căzu lat în mijlocul mesei celei mari.

Trecu o vreme; Gregor sta locului, istovit; în jur domnea linişte – poate că era semn bun. Deodată se auzi soneria. Servitoarea era încuiată, fireşte, în bucătărie, aşa că trebui să se ducă chia; Grete să deschidă. Venise tata. „Ce s-a întâm-plat?” fură primele lui cuvinte; fără îndoială că înfăţişarea fetei îl făcuse să bănuiască ceva. Grete răspunse cu glas înfundat – probabil îşi ascunsese faţa la pieptul tatălui: „A leşinat mama dar acum îi e mai bine; Gregor a ieşit din ascunzătoare!” „Mă aşteptam la una ca asta, răspunse tata, de când vă tot spun eu, dar cine se-nţelege cu voi, femeile!” Gregor îşi dădu seama că tata interpreta greşit lămuririle laconice ale fetei şi-şi închipuia că fiul lui se făcuse vinovat de vreo violenţă. De aceea Gregor trebuia să încerce acum să-l îmbuneze, căci de explicaţii mai pe larg n-avea nici timp şi nici nu era în stare. Aşa că se refugie lângă uşa camerei lui şi se lipi de ea, pentru ca, atunci când va intra în sufragerie, tata să vadă numaidecât buna intenţie a lui Gregor de-a se întoarce în odaia sa şi să-şi dea seama că nu e nevoie să-l gonească cu forţa. ci doar să-i deschidă uşa pentru ca el să dispară numaidecât.

Dar tata nu era în dispoziţia de-a observa asemenea subtilităţi. „Aha!” strigă el de cum intră, cu o intonaţie de mânie şi totodată de bucurie. Gregor îşi depărta capul de uşă şi-l ridică spre tatăl lui. Dar nu-şi închipuise să-l vadă aşa, cum arata acum; e drept că, în ultima vreme, se lăsase furat de noul său obicei de-a se căţăra peste tot şi uitase să se mai intereseze, ca la început, de toate evenimentele din restul apartamentului; şi doar trebuia să se aştepte la unele schimbări Totuşi, totuşi. Mai era acesta într-adevăr tatăl lui? Era oare acelaşi om, care şedea ghemuit în pat, ostenit, atunci când Gregor pleca altădată la drum; care, la întoarcere, îl primea îmbrăcat în halat, şezând în fotoliu; care nici măcar nu mai era în stare să se scoale şi se mulţumea doar să ridice braţele în semn de bucurie; şi care, în cursul rarelor plimbări familiale – în două-trei duminici din an şi în zilele de mare sărbătoare – se târa anevoie între Gregor şi mama, deşi mergeau destul de încet; acel bătrânel care umbla încotoşmănat într-un palton răpănos, sprijinindu-se cu grijă în baston şi care, când voia să spună ceva, se oprea în loc şi-şi chema însoţitorii lângă el? Acum însă îşi revenise atât de bine, încât Gregor nu-l mai recunoştea; avea pe el o uniformă albastră, strânsă pe corp şi cu nasturi aurii, cum purtau uşierii instituţiilor bancare; peste gulerul înalt şi rigid al uniformei se revărsa o guşă dublă, bine împlinită; umbrită de sprâncene stufoase, privirea ochilor lui negri ţâşnea vioaie şi tânără; părul alb, de obicei răvăşit. Şi-l pieptănase cu cărare în creştet şi-l ferchezuise cu grijă.

Bătrânul îşi aruncă pe canapea şapca, pe care era brodată monograma unei bănci oarecare – făcând-o să descrie un arc de cerc de-a curmezişul camerei – apoi, răsfrângându-şi pulpanele lungi ale surtucului spre spate şi vârând mâinile în buzunare, se îndreptă spre Gregor, cu o privire cruntă. Nici el singur nu ştia ce trebuia să facă; în orice caz păşea rar, ridicând picioarele mult în sus, iar Gregor privi uimit la grosimea neobişnuită a tălpilor de la bocanci. Dar nu se mulţumi doar să privească, întrucât ştia chiar din primele zile ale noii lui existenţe, că tata considera severitatea excesivă ca singura atitudine potrivită faţă de fiul său. Aşa că Gregor începu să se retragă ditiaintea lui, oprindu-se ori de câte ori bătrânul sta pe loc şi pornind din nou la cea mai mică mişcare a lui. Dădură astfel ocol camerei de mai multe ori, fără ca să se petreacă ceva hotărâtor, ba chiar fără ca ritmul lent al mişcărilor să dea impresia că ar fi vorba de-o urmărire. De aceea Gregor rămase deocamdată pe podele, de teamă ca nu cumva tatăl sau, văzându-l căţărându-se pe pereţi sau pe plafon, să-şi imagineze că avea vreo intenţie rea. Gregor întrevedea limpede, fireşte, că nu putea rezista multă vreme la această alergătură, dat fiind că, în timp ce tatăl său făcea un singur pas, el trebuia să-şi mişte de nenumărate ori piciorușele. Începu să simtă că-şi pierde răsuflarea, mai ales că nici înainte vreme nu se prea putuse lăuda cu plămânii. Mergea astfel şerpuind într-una şi, stăpânit de gândul de a-şi păstra toate forţele în vederea unui efort suprem, abia dacă-şi mijea ochii; iar zăpăceala care-l cuprinsese îl făcu să nu se mai gândească decât la fugă, ca singurul mijloc posibil de scăpare, uitând că mai avea la dispoziţie şi pereţii, chiar dacă erau mascaţi în parte de mobile frumos sculptate, pline de horbote şi dantele. Deodată ceva trecu în zbor uşor chiar pe lângă el, căzu jos şi se duse de-a dura înaintea lui. Era un măr; numaidecât zbură şi al doilea după el; de spaimă, Gregor se opri pe loc; era inutil să alerge mai departe, de vreme ce tatăl lui se hotărâse să-l bombardeze. Acesta îşi umpluse buzunarele din fructiera de pe bufet şi acum arunca măr după măr, deocamdată fără să ochească precis. Merele mici şi roşii se rostogoleau pe jos şi se ciocneau între ele, de parcă erau electrizate. Un măr, aruncat fără multă forţă, atinse spinarea lui Gregor, dar lunecă pe ea fără să-i facă vreun rău; următorul însă, care veni numaidecât, se înfipse pur şi simplu în spinarea lui; Gregor încercă să se târască mai departe, ca şi cum ar fi sperat că – deplasându-se – va putea scăpa de îngrozitoarea durere care-l săgetase pe neaşteptate; dar se simţi ţintuit locului şi se întinse cât era de lung, pierzându-şi cunoştinţa cu totul. Cu o ultimă privire mai văzu uşa de la camera lui deschizându-se brusc, apoi pe sora lui ţipând şi alergând după mama, care fugea înainte, fără bluză, întrucât Grete i-o scosese în timpul leşinului pentru a o ajuta să respire mai uşor; văzu de asemeni cum mama se repezi spre tata,

pierzându-şi pe drum fustele descopciate şi împiedicându-se în ele, apoi cum îl cuprinse cu braţele pe după gât, lipindu-se de el şi cum – în timp ce lui Gregor i se împăienjeniseră ochii – îl implora să cruţe viaţa fiului lor.

III.

Mărul rămase înfipt în carnea lui – amintire palpabilă – întrucât nimeni nu îndrăznise să-l scoată de-acolo; iar grava rană, de pe urma căreia zăcu mai bine de o lună, părea să-i fi amintit chiar şi tatălui său că, în ciuda tristei şi respingătoarei forme actuale, Gregor era totuşi un membru al familiei, pe care nu-l putea trata ca pe-un duşman şi că datoria familiei era să-şi înfrângă dezgustul şi să-l tolereze, pur şi simplu să-l tolereze.

Şi chiar dacă, din cauza rănii, Gregor îşi pierduse mult din agilitate, probabil pentru totdeauna, şi-i trebuiau deocamdată minute mtregi pentru a traversa camera, ca un bătrân invalid – de căţărat pe pereţi nici nu mai putea fi vorba – totuşi obţinuse, în schimbul acestei agravări a stării sale, o compensaţie care i se părea satisfăcătoare: uşa sufrageriei se deschidea acum în fiecare seară şi Gregor – care începea să supravegheze nerăbdător uşa cu un ceas, două înainte – putea să vadă, din ascunzişul camerei sale întunecate, întreaga familie stând la masa luminată şi putea asculta discuţiile, cu încuviinţarea lor, deci cu totul altfel decât înainte.

Desigur că nu mai erau discuţiile însufleţite de altădată, la care Gregor se gândea totdeauna cu nostalgie când se vâra în aşternutul jilav al vreunei cămăruţe de hotel. Acum nu prea aveau multe să-şi spună. Tata adormea în fotoliul său îndată după cină; mama şi sora se îndemnau reciproc la tăcere; aplecată, la lumina lămpii, mama broda rufărie fină pentru un magazin de lenjerie; sora, care se angajase vânzătoare, învăţa seara stenografia şi franceza, pentru a putea obţine cândva un post mai bun. Tata se trezea uneori şi, ca şi cum n-ar fi dormit între timp, îi spunea mamei: „Ce mult mai lucrezi azi!”, apoi adormea la loc, în vreme ce mama şi sora îşi zâmfeeau ostenite.

Stăpânit de un fel de încăpăţânare capricioasă, tata refuza să-şi scoată livreaua, chiar şi acasă; şi, pe când halatul de casă atârna inutil în cuier, el aţipea în fotoliul lui, complet îmbrăcat, de parcă ar fi vrut să fie gata de serviciu în orice clipă şi s-ar fi aşteptat să audă, chiar şi aici, chemarea vreunui superior. Din această cauză uniforma lui, care nu fusese nouă nici când o primise, îşi pierdea din strălucire pe zi ce trecea, oricâtă grijă aveau mama şi Grete s-o cureţe; iar Gregor privea adeseori seri întregi la acest surtuc, plin tot de pete şi cu nasturii lustruiţi lună, în care bătrânul tată dormea cât se poate de incomod, dar liniştit.

De-ndată ce bătea ora zece, mama încerca să-l trezească pe tata

vorbindu-i încetişor, apoi căuta să-l convingă că e vremea de mers la culcare, întrucât ăsta nu e somn adevărat, iar ei, care trebuie să fie la serviciu dimineaţa la şase, are nevoie să doarmă bine. Dar, cu încăpăţânarea care pusese stăpânire pe el de când era uşier, bătrânul stăruia totdeauna să mai rămână la masă, deşi adormea numaidecât din nou, cu regularitate, iar după aceea cu greu mai putea fi determinat să se mute din fotoliu în pat. Oricât insistau apoi mama şi Grete, avertizându-l în fel şi chip, el clătina încetişor din cap timp de un sfert de oră, fără a deschide ochii şi fără a se scula. Mama îl trăgea de mânecă, îi şoptea la ureche cuvinte măgulitoare, Grete îşi lăsa lucrul pentru a sări în ajutorul mamei, dar totul fără nici un rezultat. Bătrânul se înfunda şi mai adâac în fotoliu. Abia când femeile îl apucau de subsuori, el îşi mijea ochii şi obişnuia să spună: „Ce mai viaţă! Asta e odihna bătrâneţelor mele?" Apoi, sprijinit de cele două femei, se ridica anevoie, de parcă şi-ar fi fost sie-însuşi o povară nespusă, se lăsa condus până la uşă, le făcea semn să plece şi-şi continua singur drumul, în timp ce mama arunca în grabă broderia, iar Grete tocul, pentru a alerga pe urma lui, ca să-l ajute mai departe.

Cine oare, din această familie trudită şi ostenită peste măsură, ar fi avut timp să se ocupe de Gregor mai mult decât era strict necesar? Bugetul familiei se redusese tot mai mult; până la urmă concediaseră şi slujnica; o femeie de serviciu angajată cu ora, o namilă ciolănoasă, cu părul alb fluturându-i în jurul capului, venea dimineaţa şi seara pentru treburile mai grele; de rest se îngrijea mama, biaeânţeles paralel cu brodatul care nu se mai termina. Ajunseseră chiar să vândă diferite bijuterii de familie, pe care mama şi Grete le purtau odinioară, cu nespusă bucurie, la petreceri şi sărbători – şi lucrul acesta îl afla Gregor seara, când discutau despre preţurile obţinute. Dar cel mai puternic motiv de nemulţumire era, totdeauna, faptul că nu puteau renunţa la apartamentul acesta – mult prea mare pentru posibilităţile actuale – întrucât nu ştiau cum să-l mute şi pe Gregor. Însă acesta îşi dădea seama că nu numai reticenţele cu privire la el îi împiedicau să se mute, căci pe el l-ar fi putut transporta într-o ladă corespunzătoare, cu câteva găuri mici pentru aer; ceea ce oprea familia să schimbe locuinţa era descurajarea totală care-i cuprinsese şi gândul că fuseseră loviţi de-o nenorocire cum nu mai era alta în cercul lor de rude şi prieteni. Toate obligaţiile pe care lumea le impune celor sărmani, le îndeplineau cu vârf şi îndesat: tata se ducea să cumpere de mâncare funcţionarilor de la bancă, mama se jertfea trudind pentru rufăria altora, Grete alerga de colo până colo îndărătul tejghelei pentru a răspunde la chemările clienţilor; dar asta era tot ce putea face familia cu forţele ei proprii. Lui Gregor parcă i se re-deschidea rana din spinare când le vedea pe mama şi pe Grete revenind în sufragerie, după ce-l culcau pe tata, apoi lăsând lucrul deoparte şi apropiindu-şi

capetele, în timp ce mama spunea: „închide uşa de colo, Grete!”; Gregor rămânea atunci din nou în întuneric, pe când alături femeile îşi amestecau lacrimile sau rămâneau cu ochii secaţi, aţintiţi spre masă.

Gregor îşi petrecea zilele şi nopţile aproape fără somn. Din când în când se gândea ca, de-ndată ce se va deschide uşa, să ia din nou în mână toate treburile familiei, ca odinioară. În gândurile lui îşi făceau iar apariţia – după o lungă absenţă – directorul şi procuristul, funcţionarii comerciali şi practicanţii, servitorul cel greoi la minte, cei doi-trei prieteni de la alte firme, o cameristă de la un hotel din provincie – amintire fugară, dar dragă – o casieriţă dintr-un magazin de pălării, căreia îi făcuse curte în mod serios, dar prea şovăitor; toţi reveneau ca prin ceaţă, amestecându-se cu chipuri necunoscute sau uitate de mult; dar, în loc să-i ajute lui şi familiei, rămâneau inaccesibili, iar Gregor era bucuros când toate fantasmele acestea dispăreau din nou în beznă. Apoi îi pierea pofta de-a mai purta de grijă familiei şi simţea că-i cuprinde mânia din cauza proastei îngrijiri pe care i-o dădeau; şi, cu toate că nu ştia nici el singur ce-ar fi poftit să mănânce, făcea planuri cum să ajungă în cămară şi să ia de-acolo tot ce i se cuvenea, chiar dacă nu-l îndemna foamea. Fără să-şi mai bată capul cam ce-ar putea să-i placă lui Gregor, Grete venea pe fugă, dimineaţa şi la prânz, înainte de a pleca la magazin şi împingea cu piciorul în camera lui o mâncare oarecare, pe care seara o scotea cu mătura afară, fără a ţine seama dacă ciugulise din ea sau – de cele mai multe ori – nici măcar n-o atinsese. Curăţenia camerei, de care se ocupa acum seara, o expedia cât putea mai repede. Dâre de murdărie brăzdau pereţii, iar pe alocuri se-nşirau grămăjoare de praf şi gunoi. La început, Gregor se aşeza semnificativ în diferite colţuri, pentru ca sora lui, venind în cameră, să înţeleagă reproşul tacit. Dar putea sta acolo săptămâni în şir, că Grete tot nu deretica; vedea fi ea murdăria, întocmai ca Gregor, dar se hotă-râse s-o lase aşa cum era. Aceasta n-o împiedica să stăruie – cu romantica ei sensibilitate, care emoţionase întreaga familie – ca dereticatul camerei lui Gregor să fie lăsat în seama ei. O dată, mama se apucă de curăţenie generală la Gregor în cameră, folosind mai multe găleţi cu apă, spre disperarea acestuia, care se refugie de umezeală pe canapea, unde rămase nemişcat şi amărât. Dar mama nu scăpă de pedeapsă: de-ndată ce Grete observă, seara, schimbarea din odaia lui Gregor, fugi în sufragerie, ofensată la culme şi izbucni într-un plâns cu sughiţuri, cu toate că mama îşi frângea mâinile, implorând-o să se liniştească; tata sări speriat din fotoliul unde aţipise şi privi scena cu neputincioasă nedumerire; apoi, agitaţia îi cuprinse pe toţi; tata îi făcu, pe de o parte, reproşuri mamei că n-o lăsa pe fată să aibă grijă de curăţenie, iar pe de altă parte ţipa la Grete, că nu-i va mai îngădui niciodată să deretice în camera lui Gregor; între timp, mama se străduia să-l târască în dormitor pe

bătrânul care-şi ieşise din fire, pe când Grete, suspinând din rărunchi, bătea cu pumnii ei mici în masă; iar Gregor şuiera din răsputeri, de furie că nimeni nu se gândise să închidă uşa, pentru a-l scuti de acest spectacol şi scandal.

Dar chiar dacă Grete, obosită de slujba ei. se săturase să-i tot poarte de grijă fratelui ei, ca mai-nainte, totuşi n-ar fi fost nevoie ca mama să-i ia locul şi nici ca Gregor să fie neglijat. Căci acum aveau o femeie de ajutor. Această vădană bătrână, care scăpase în viaţa ei din multe nenorociri, numai datorită ciolanelor ei solide, nu simţea nici o repulsie faţă de Gregor. Fără a fi curioasă din fire, deschisese într-o zi, întâmplător, uşa camerei acestuia şi rămăsese cu mâinile încrucişate pe burtă, uitându-se la făptura aceea care, luată prin surprindere, alerga zbuciumându-se de colo până colo, deşi n-o ameninţa nimeni. De atunci nu trecea nici o zi fără ca femeia să nu deschidă uşa în treacăt, dimineaţa şi seara şi să privească înăuntru la Gregor. La început îl chema la ea, strigându-l cu cuvinte pe care le socotea prietenoase: „Ia vino-ncoa', gândacule! Sau „Uite-l şi pe gândacul ăsta bătrân”. Dar Gregor nu răspundea în nici un fel la asemenea chemări, ci rămânaa la locul lui, nemişcat, de parcă nici nu s-ar fi deschis uşa. În loc ca familia s-o lase pe această bătrână să-l deranjeze inutil, oricând avea poftă, mai bine ar fi pus-o să deretice zilnic odaia! Într-o zi, când ploaia izbea puternic în geam, prevestind parcă primăvara Gregor era grozav de nervos şi, când slujnica începu să-l cheme, ca de obicei, se îndreptă spre ea, încet şi greoi, ca şi cum ar fi vrut s-o atace Dar, în loc să se sperie, femeia apucă un scaun de lângă uşă şi-l ridică în sus, deschizând gura cu intenţia vădită de-a n-o închide la loc deci: după ce scaunul se va fi abătut pe spinarea Iui Gregor. „Ei? Asta-i tot?” întrebă ea când îl văzu pe Gregor făcând stânga-mprejur; apoi, cu un gest potolit, puse scaunul îndărăt la locul lui. Gregor nu mai mânca acum aproape nimic. Doar când trecea întâmplător pe lângă mâncarea ce-i fusese pregătită, lua o îmbucătură, mai mult în joacă, o ţinea în gură ore de-a rândul, apoi o scuipa de cele mai multe ori pe jos. La început se gândise că ceea ce îi tăia pofta de mâncare era tristeţea pricinuită de halul jalnic în care ajunsese camera lui; dar se-nşelase, întrucât se împăcase foarte repede cu noul ei aspect. Ai casei se obşnuiseră să care la el în odaie toate lucrurile, ce nu-şi găseau loc altundeva – şi erau destule asemenea lucruri, mai ales de când una din camerele apartamentului fusese închiriată la trei locatari. Aceşti domni serioşi – toţi trei aveau bărbi mari, după cum constată Gregor într-o zi, prin crăpătura uşii – ţineau foarte mult la buna rânduială nu numai a camerei lor, ci a întregii gospodării şi mai ales a bucătăriei, câtă vreme locuiau aici cu o chirie. Nu suportau să vadă lucruri inutile şi, mai ales, murdare. În plus, aduseseră cu ei aproape tot ceea ce le era necesar. Din această cauză deveniseră inutile multe obiecte, pe

care familia nici nu le putea vinde şi nici nu se îndura să le arunce. Toate acestea luară calea camerei lui Gregor. În curând le urmă lada cu cenuşă şi găleata de gunoi din bucătărie. Tot ceea ce nu-şi afla întrebuinţare, pentru moment, era aruncat pur şi simplu în camera lui Gregor, de către femeia de serviciu, care era totdeauna grăbită; din fericire, Gregor nu vedea, în general, decât obiectul respectiv şi mâna care-l ţinea. Probabil că bătrâna avea intenţia să le ia de-acolo, la prima ocazie, sau să le arunce pe toate deodată; dar, în realitate, ele rămâneau chiar pe locul unde fuseseră azvârâite de la bun început, afară doar dacă nu le clintea Gregor de acolo, mai întâi din nevoia de a-şi croi drum pe unde să se târască, mai apoi pentru că operaţia aceasta îi făcea din ce în ce mai multă plăcere – deşi după asemenea exerciţii rămânea ore întreg nemişcat, obosit de moarte şi trist.

Întrucât locatarii luau uneori masa de seară acasă, în sufrageria comună, uşa dintre aceasta şi camera lui Gregor rămânea închisă în serile respective; dar Gregor renunţă foarte uşor la deschiderea uşii, că doar şi în alte seri, când uşa era deschisă, se întâmpla să nu profite de acest lucru. ci să stea ascuns în ungherul cel mai întunecos, fără ca familia să bage măcar de seamă. O dată, însă, femeia de serviciu lăsă uşa dinspre sufragerie întredeschisă; şi uşa rămase astfel crăpată până seara când domnii locatari veniră în sufragerie şi aprinseră lumina. Se aşezară la capătul mesei unde şedeau odinioară tata, mama şi Gregor, îşi despăturiră şervetele şi aşteptară cu furculiţa şi cuţitul în mână. Îndată se ivi în uşă mama, cu un castron de rasol şi, imediat în spatele ei, Grete cu un castron de cartofi plin cu vârf. Mâncarea aburea intens, scoţând adevăraţi nori. Chiriaşii se plecară deasupra castroanelor puse dinainte, de parcă ar fi vrut să le verifice până a nu începe să mănânce; şi într-adevăr, cel care şedea la mijloc şi părea să fie o adevărata autoritate faţă de ceilalţi doi, tăie o bucată de carne în două, aşa cum se afla în castron, probabil pentru a controla dacă este destul de frageda şi dacă nu cumva e cazul s-o trimită îndărăt la bucătărie. Se arătă mulţumit, iar mama şi sora, care priviseră cu încordare la toată operaţia, porniră să zâmbească uşurate.

Familia însăşi mânca la bucătărie. Totuşi, înainte de a se duce acolo, tata venea în sufragerie, se înclina o singură dată, cu şapca în mână şi făcea apoi înconjurul mesei. Chiriaşii se ridicau tustrei şi mormăiau ceva în barbă. După ce rămâneau singuri, mâncau fără a scoate aproape nici un cuvânt. Lui Gregor i se părea ciudat că, dintre zgomotele de la masă, se auzea mai intens doar scrâşnetul dinţilor mestecând, ca şi cum cei trei ar fi vrut să-i arate prin asta că, pentru a mânca ai nevoie de dinţi buni şi că şi cele mai straşnice mandibule nu fac doi bani dacă n-au dantură. «Mi-e foame şi mie, îşi mărturisi Gregor îngrijorat, dar nu de asemenea lucruri. Cum mai înfulecă locatarii ăştia! În timp ce eu mor de foame!»

Gregor nu-şi amintea s-o mai fi auzit pe sora lui cântând la vioară, în tot acest răstimp; tocmai în seara aceasta însă, sunetul viorii răsună dinspre bucătărie. Chiriaşii abia terminaseră de cinat, cel din mijloc scosese un ziar, din care dăduse câte o foaie celorlalţi doi, iar acum citeau toţi, rezemaţi comod pe spate şi fumau. Când începu cântecul viorii, deveniră cu toţii atenţi şi se duseră, în vârful picioarelor, până la uşa antreului lângă care se opriră, grămădiţi unul într-altul. Dar paşii lor se auziseră, totuşi, până-n bucătărie întrucât tata le strigă: „Vă supără cumva vioar domnilor? Poate înceta numaidecât”. „Dimpotrivă, spuse domnul din mijloc, n-ar vrea domnişoara să vină înăuntru şi să cânte aici în cameră, unde e mai plăcut şi mai comod?” „Fireşte că da!” strigă tatăl, de parcă el ar fi fost cel care cânta la vioară. Domnii se reîntoarseră în cameră şi aşteptară. După puţin veni şi tatăl cu un pupitru de note, apoi mama cu notele şi, în fine, sora cu vioara. Grete pregăti totul, liniştit, pentru a începe să cânte; părinţii, care nu mai dăduseră până acum camere cu chirie, exagerau cu politeţea faţă de chiriaşi, neîndrăznind nici măcar să se aşeze în propriile lor fotolii; tatăl se rezemă de uşă, cu mâna dreaptă vârâtă între doi nasturi ai livrelei încheiate corect; mamei, însă, îi oferise unul dintre domni un fotoliu şi ea şedea acum într-un ungher, deoparte, întrucât lăsase fotoliul în locul unde, întâmplător, îl pusese chiriaşul. Sora începu să cânte; tata şi mama îi contemplau cu atenţie mişcările mâinilor – fiecare de la locul său. Atras de cântecul viorii, Gregor îndrăzni să înainteze puţin şi se trezi cu capul în sufragerie. Aproape nici nu-l mai surprindea faptul că, în ultima vreme, uitase cu totul de grija de-a nu deranja pe ai casei, grijă de care fusese atât de mândru odinioară. Şi, în fond, abia acum ar fi avut mai multe motive să stea ascuns, întrucât, din cauza prafului care-i năclăise camera şi care se ridica în aer la cea mai mică mişcare, era colbăit tot şi târa după el, pe spinare şi pe lături, scame, fire de păr şi resturi de mâncare; totul îi devenise acum mult prea indiferent, pentru a se mai întoarce pe spate şi a se curaţi frecându-se de covor, cum făcea înainte vreme de mai multe ori pe zi. În ciuda halului în care se afla, nu se sfii să înainteze câţiva paşi pe duşumelele impecabil lustruite ale sufrageriei.

Fireşte că nimeni nu băgă de seamă. Familia era cu totul vrăjită de cântecul viorii; în schimb chiriaşii, care stătuseră la început cu mâinile în buzunare, mult prea aproape de pupitru, ca şi cum ar fi vrut să urmărească notele – ceea ce sigur că o stânjenea pe Grete – se retraseră curând lângă fereastră, vorbind destul de tare, cu capetele plecate şi rămaseră acolo sub privirile îngrijorate ale tatălui. Se vedea destul de limpede că păreau înşelaţi în speranţa lor de-a auzi o piesă de vioară frumoasă sau măcar agreabilă, că se şi saturaseră şi că doar politeţea îi determina să mai suporte această tulburare a siestei. Mai

cu seamă felul în care suflau în aer fumul trabucurilor, pe nas sau pe gură, vădea o mare nervozitate din partea lor. Şi, cu toate acestea, Grete cânta atât de frumos! Faţa îi era aplecata pe-o parte, iar privirea urmărea, încordat şi trist, notele de pe portativ. Gregor mai înainta puţin, cu capul cât mai aproape de podea, încercând să-i întâlnească privirea. Oare era doar un simplu animal, când muzica îl emoţiona atât de profund? Avea impresia că descoperă, în fine, calea către hrana necunoscută, pe care o dorea atât de mult. Se hotărî să-şi facă drum până lângă Grete, apoi s-o tragă de fustă pentru a-i da să înţeleagă ca trebuie să vină cu vioara în camera lui, întrucât nimeni dintre cei de faţă nu-i aprecia arta atât de mult, ca el. După aceea n-o va mai lăsa să plece din odaia lui, cel puţin atât timp cât va mai fi el în viaţă; aspectul lui înspăimântător îi va fi, pentru prima oară, de folos; va sta de pază la toate uşile camerei sale şi se va repezi, pufnind, împotriva agresorilor; dar Grete trebuia să rămână nu din constrângere, ci de bunăvoie; să se aşeze pe canapea, lângă fratele ei şi să-l asculte în sfârşit; voia să-i destăinuie că avusese intenţia fermă s-o dea la conservator şi că, dacă nu s-ar fi întâmplat între timp nenorocirea, le-ar fi comunicat tuturor hotărârea sa la Crăciunul trecut – oare a şi trecut Crăciunul?

— Fără a ţine seama de eventualele lor împotriviri. Sora lui va fi mişcată de această declaraţie şi va izbucni în lacrimi; iar Gregor se va sălta până la umărul ei şi o va săruta pe gât, mai ales că, de când se ducea la slujbă, Grete nu mai purta cordeluţă şi guleraş, ci umbla cu gâtul decoltat. „Domnule Samsa!” strigă domnul din mijloc; apoi, fără a mai rosti vreun cuvânt, îi arătă tatălui, cu degetul, pe Gregor, care înainta încet. Vioara amuţi, iar domnul din mijloc le zâmbi prietenilor lui, dând din cap, după care privi din nou spre Gregor. Tatălui i se păru mai urgent să-i liniştească pe locatari, decât să-l scoată pe Gregor de-acolo, deşi aceştia nu păreau de loc alarmaţi, iar Gregor părea să-i amuze mai mult decât vioara. Tatăl alergă spre ei, cu braţele întinse în lături şi încercă săi împingă spre camera lor, împiedicându-i totodată să-l mai vadă pe Gregor. Dar ei începură să se cam enerveze, fără a se putea şti precis, dacă era din cauza purtării tatălui sau a faptului că începeau să-şi dea seama de vecinătatea ce le fusese impusă, fără ştirea lor. Îi cerură explicaţii domnului Samsa, ridicând şi ei braţele în sus şi trăgându-se nervoşi de barbă, apoi porniră spre camera lor, dar foarte încet. Între timp, Grete, care se pierduse cu totul atunci când se oprise din cântat, îşi reveni; mai stătu o vreme cu vioara şi arcuşul în mâinile ce atârnau moi în jos şi privi notele de parcă ar fi vrut să mai cânte; apoi se reculese brusc, puse instrumentul în poala mamei, care mai şedea încă în fotoliu şi abia îşi trăgea răsuflarea, după aceea dădu buzna în camera spre care se îndreptau chiriaşii, zoriţi din urmă de bătrânul Samsa. Se putea vedea cum, sub mâinile îndemânatice ale

fetei, plăpumile şi pernele din paturi zburau prin aer pentru a se rândui la locul lor. Mai înainte ca locatarii să fi ajuns în camera lor, Grete terminase de aşternut paturile şi se şi strecurase afară. Tatăl părea să fi căzut din nou pradă toanelor lui bizare, întrucât uitase de respectul pe care-l datora chiriaşilor. El insistă şi-i împinse într-una până când, ajuns în pragul uşii, domnul din mijloc bătu o dată puternic cu piciorul în podea, făcându-l pe bătrân să se oprească locului. „Vă aduc la cunoştinţă prin aceasta, spuse el, ridicând mâna şi căutând cu privirea şi pe cele două femei, că date fiind condiţiile respingătoare ce domnesc în această familie.

— După aceste cuvinte, luă o hotărâre bruscă şi scuipă pe jos – voi părăsi camera imediat. Fireşte că nu voi plăti absolut nimic pentru zilele cât am stat aici şi voi mai chibzui dacă nu e cazul să vă cer chiar şi daune, care – credeţi-mă – vor fi foarte uşor de motivat". Apoi tăcu, privind fix înaintea lui şi aşteptând parcă ceva. Întradevăr, cei doi prieteni interveniră şi ei.

„Şi noi plecăm imediat". După aceasta, domnul din mijloc apucă violent clanţa şi trânti uşa răsunător.

Clătinându-se şi căutând sprijin în jur cu mâinile, tatăl se îndreptă spre fotoliu şi-şi dădu drumul să cadă de sus în el; ai fi zis că s-a întins pentru obişnuitul lui somn de după cină; doar tremurul zvâcnit al capului arăta că nu dormea câtuşi de puţin. În tot acest răstimp, Gregor stătuse liniştit în locul unde-l surprinseseră chiriaşii. Decepţia eşuării planului său, dar poate şi slăbiciunea datorită prelungitei înfometări îl făcea incapabil să se urnească din loc. Se temea de iminenţa certă a unei catastrofe generale, ce trebuia să se abată asupra lui şi aştepta. Nu-l sperie nici măcar sunetul răsunător al viorii pe care mama o scăpă din poală, unde o ţinuse până atunci cu degetele tremurând.

„Dragii mei părinţi, spuse sora, bătând cu mâna în masă în chip de introducere, aşa nu mai merge. Dacă voi, poate, nu vă daţi seama, eu îmi dau perfect. Nu vreau să rostesc numele fratelui meu în faţa acestui monstru, de aceea spun numai atât: trebuie să căutăm să ne descotorosim de el. Am încercat tot ceea ce era omeneşte cu putinţă pentru a-l îngriji şi a-l suporta şi cred că nimeni nu ne poate reproşa nimic". „Are de-o mie de ori dreptate! Spuse tata! Fără a-şi fi putut regăsi încă respiraţia, mama începu să tuşească înăbuşit, cu mina la gură, căpătând o expresie de demenţă în privire.

Grete alergă la mama şi o ţinu de frunte. Tatăl, căruia cuvintele surorii lui Gregor păreau să-i fi limpezit gândurile, se aşeză băţos pe un scaun şi se juca într-una cu şapca printre farfuriile rămase pe masă de la cina chiriaşilor, privind din când în când spre fiu-său, în tăcere.

„Trebuie să ne descotorosim de el, se adresa Grete acum exclusiv

tatălui său, întrucât mama nu mai auzea nimic din cauza tusei, altfel parcă văd c-o să vă bage pe-amândoi în mormânt. Când cineva munceşte din greu, aşa cum facem noi, nu mai poate îndura această veşnică tortură, ori de câte ori se întoarce acasă. M-am săturat până-n gât". Şi izbucni într-un asemenea plâns, încât lacrimile începură să-i picure de sus pe faţa mamei, de pe care le şterse cu gesturi mecanice.

„Dar ce să facem, fata mea?" spuse tatăl înduioşat, vădind o surprinzătoare înţelegere.

Grete ridică din umeri, exprimând astfel ne-hotărârea care o cuprinsese o dată cu plânsul şi care destrămase atitudinea fermă dinainte.

„Dacă ne-ar înţelege", reluă tata oarecum întrebător; dar Grete, continuând să plângă, făcu un gest violent din mână, în semn că nici gând nu poate fi de aşa ceva.

„Dacă ne-ar înţelege, repetă bătrânul Samsa şi închise ochii, ca pentru a-şi reprezenta mai limpede convingerea fetei despre imposibilitatea acestui lucru, atunci poate că ar fi posibil să ne învoim cu el. Dar aşa". „Să dispară, strigă sora, este singura cale, tată! Trebuie să te eliberezi de gândul că el este Gregor. Toată nenorocirea noastră provine din faptul că am crezut atâta vreme acest lucru. Dar cum ar putea să fie Gregor? Dacă ar fi fost el, ar fi înţeles de mult ca nu e posibilă convieţuirea între oameni şi astfel de animale şi ar fi plecat de bunăvoie. Atunci n-am mai fi avut nici un frate, dar ne-am fi putut continua viaţa şi i-am fi cinstit memoria. Dar aşa, animalul ăsta ne urmăreşte, ne goneşte chiriaşii, parc-ar vrea să pună stăpânire pe întreg apartamentul şi să ne silească să înnoptăm pe uliţă. Uite, tată, ţipă ea deodată, iar începe!" Cuprinsă de o groază pe care Gregor nu şi-o putea explica, Grete o părăsi chiar şi pe mama, smulgându-se de îângă fotoliul ei, părând gata s-o lase pradă monstrului şi se refugie în grabă îndărătul tatălui ei, care se sculă enervat, ridicând braţele în lături, ca pentru a o apăra. Dar Gregor nici nu se gândea să sperie pe cineva şi cu atât mai puţin pe Grete. Începu doar să se întoarcă, pentru a se îndrepta spre camera lui; iar mişcarea aceasta produse stupoare, fireşte, întrucât slăbiciunea îl obligă să se ajute, în momentele dificile, cu capul, pe care-l ridica de mai multe ori, izbind apoi cu mandibulele în podea. Se opri şi privi în jur. Familia părea să-şi fi dat seama de bunele lui intenţii; spaima nu dăinuise decât o clipă. Acum îl priveau cu toţii, în tăcere şi abătuţi. Mama zăcea în fotoliu cu picioarele întinse şi lipite strâns. Abia mai ţinând ochii deschişi de istovită ce era; tatăl şi Grete şedeau pe scaun unul lângă altul, iar fata îşi petrecuse braţul pe după gâtul bătrânului.

«Acum mă vor lăsa, probabil, să mă întorc», gândi Gregor şi-şi reluă truda. Nu se putea stăpâni să nu gâifâie de oboseală şi, din când

în când, trebuia să se odihnească. De altfel nimeni nu-l grăbea, îl lăsau în voia lui. După ce termină întoarcerea, porni îndată drept înainte spre camera lui. Era uimit de distanţa până acolo şi nu înţelegea cum putuse face atâta drum, cu puţin timp înainte, dat fiind halul de slăbiciune în care se afla. N-avea în gând decât cum să se târască mai repede îndărăt, aşa că nici nu observă tăcerea familiei, care nu-l tulbură cu nici un cuvânt, cu nici o exclamaţie. Abia când ajunse în pragul uşii, întoarse capul, dar nu de tot, întrucât simţea cum începe să i se înţepenească gâtul; mai văzu, totuşi, că nu se schimbase nimic în urma lui, doar Grete se ridicase în picioare. Ultima lui privire fu pentru maică-sa, care adormise de-a binelea.

Nici nu ajunse bine în cameră, când cineva şi închise uşa precipitat, în urma lui, zăvorând-o bine şi încuind-o. Zgomotul neaşteptat, din spate, îl sperie pe Gregor atât de tare, încât i se tăiară picioarele. Sora lui fusese cea care se grăbise astfel. Ea se sculase numaidecât, pentru a fi pregătită, apoi se repezise în vârful picioarelor după el, atât de uşor, încât Gregor nici n-o auzise venind, „în sfârşit!” strigă ea părinţilor, răsucind cheia în broască.

«Şi-acum?» se întrebă Gregor, uitându-se în jur prin beznă. Curând făcu descoperirea că nu se mai poate mişca de loc. Nu-l miră câtuşi de puţin, mai degrabă i se păru neverosimil că fusese întradevăr în stare, până acum, să se urnească din loc cu piciorușele lui firave. De altfel, îi era destul de bine. E drept că-l săgetau dureri prin tot corpul, dar avea impresia că nu mai simţea nici mărul putred înfipt în spinare, nici inflamaţia din jurul lui, care era acoperită de praf scămos. Îşi aminti din nou de familie, cu duioşie şi dragoste. Ştia şi el că trebuie să dispară şi hotărârea lui era mai fermă chiar decât cea a surorii sale. Rămase astfel, în starea aceasta de meditaţie paşnică şi vană, până când orologiul din turn bătu al treilea ceas spre dimineaţă. Mai apucă să vadă şi mijitul zorilor, afară, în faţa ferestrei. Apoi, fără să vrea, lăsă capul să-i cadă în jos şi, din nările lui, mai adie slab o ultimă suflare.

În faptul zilei veni femeia de serviciu care – deşi fusese rugată în repetate rânduri să nu facă zgomot – trântea uşile cu putere, grăbită, astfel încât după sosirea ei nu mai era chip de somn liniştit în tot apartamentul; deschizând uşa camerei lui Gregor, pentru obişnuita-i vizită scurtă, nu observă la început nimic extraordinar. Îşi închipui că Gregor sta cu bună intenţie astfel nemişcat şi că face pe ofensatul; îl credea în stare de astfel de acţiuni deliberate. Cum, întâmplător, avea în mână o mătură cu coada lungă, încercă din uşă să-l gâdile. Când văzu că nici cu asta n-are succes, se enervă şi-l ghionti cu coada măturii; abia când îşi dădu seama că trupul lui alunecă fără nici o rezistenţă, deveni deodată mai atentă. Şi, când înţelese realitatea, făcu ochii mari, fluierând încetişor; dar nu rămase mult timp pe loc, ci

deschise brusc uşa dormitorului şi strigă în întunericul dinăuntru: „Ia veniţi să vedeţi, a crăpat; zace pe jos, mort de-a binelea!”

Soţii Samsa se ridicară în capul oaselor, în patul conjugal, şi, mai înainte de a înţelege sensul veştii aduse, încercară să-şi potolească spaima produsă de strigătele femeii. Apoi domnul şi doamna Samsa se dădură grabnic jos din pat, fiecare pe partea sa; domnul Samsa îşi aruncă pledul pe umeri, doamna Samsa apăru doar în cămaşă de noapte şi ammdoi năvăliră în camera lui Gregor. Între timp se deschisese şi uşa sufrageriei, unde dormea Grete de la venirea chiriaşilor; Grete era complet îmbrăcată, ca şi cum n-ar fi închis ochii toată noaptea; de altfel şi faţa ei trasă părea să confirme acest lucru. „Mort?” îngăimă doamna Samsa şi cată întrebător spre femeia de serviciu, cu toate că ar fi putut să verifice singură şi chiar să-şi dea seama fără să mai verifice. „De-a binelea!” spuse femeia şi, ca dovadă, împinse cât colo, cu mătura, hoitul lui Gregor. Doamna Samsa schiţă un gest, de parcă ar fi vrut să reţină mătura, dar renunţă. „Ei, spuse domnul Samsa, acu putem să-i mulţumim lui Dumnezeu!” îşi făcu cruce, iar cele trei femei îi urmară exemplul. Fără a-şi lua ochii de la cadavru, Grete murmură: „Ia uitaţi-vă, cât era de slab! De altfel nu mai mânca nimic de multă vreme. Mâncarea o luam din camera lui aşa cum o aduceam”. întradevăr, corpul lui Gregor era supt de tot şi uscat; abia acum, când trupul nu se mai sprijinea pe picioruşe şi când privirile nu mai erau abătute de altceva, se vedea cu adevărat cât era de slab.

„Vino o clipa la noi în cameră, Grete”, spuse doamna Samsa cu un zâmbet îndurerat şi Grete porni pe urma lor, spre dormitor, după ce mai aruncă o privire asupra cadavrului. Femeia de serviciu închise uşa şi deschise larg fereastra Deşi era încă foarte de dimineaţă, aerul proaspăt aducea o boare călduţă. Se apropia sfârşitul lui martie.

Cei trei chiriaşi ieşiră din camera lor şi căutară cu privirea, miraţi, micul dejun; îi uitase toată lumea. „Unde e micul dejun?” o întrebă posac, domnul din mijloc pe femeie. Aceasta duse degetul la buze şi le făcu semn, în tăcere, s-o urmeze repede în odaia lui Gregor. Se duseră şi se opriră în jurul hoitului lui Gregor, stând cu mâinile în buzunarele surtucurilor cam ponosite, în mijlocul camerei scăldate de lumină.

Atunci se deschise uşa dormitorului şi domnul Samsa apăru îmbrăcat în livrea, cu soţia de un braţ şi cu fiica de celălalt. Toţi trei aveau ochii plânşi; Grete îşi lipea, din când în când, faţa dt braţul tatălui.

„Să plecaţi numaidecât din casa mea!” spuse domnul Samsa arăttndu-le uşa, în timp ce continua să le ţină de braţ pe femei. „Ce vreţi să înţelegeţi prin asta?” întrebă domnul din mijloc, cam consternat şi schiţă un zâmbet mieros. Ceilalţi doi domni stăteau cu

mâinile la spate şi le frecau într-una, aşteptându-se la o ceartă aprigă ce trebuia să se termine, bineînţeles, în favoarea lor. „înţeleg exact ceea ce spun”, ripostă domnul Samsa, îndreptându-se spre locatar împreună cu cele două femei, care mergeau în pas cu el. Chiriaşul aşteptă mai întâi liniştit şi privi în jos, ca pentru a-şi aduna gândurile în vederea unui nou plan. „Bine, atunci să mergem”, zise el într-un târziu şi se uită la domnul Samsa cu o privire, de parcă un sentiment neaşteptat de umilinţă îl îndemna să-i ceară voie chiar şi pentru această hotărâre. Domnul Samsa îl aprobă doar din ochi, scurt, repetând gestul de câteva ori. După care chiriaşul porni întradevăr, cu paşi mari, spre antreu; cei doi prieteni, care de câteva clipe încetaseră să-şi mai frământe mâinile. se repeziră şi ei îndată după el, de parcă s-ar fi temut ca nu care cumva să ajungă domnul Samsa înaintea lor în antreu şi să le taie legătura cu şeful. În antreu, cei trei îşi luară pălăriile din cuier, scoaseră bastoanele din suportul pentru umbrele, făcură o înclinare mută şi părăsiră apartamentul. Mânat de o neîncredere – cum se vădi după aceea – neîntemeiată, domnul Samsa ieşi împreună cu cele două femei pe palierul din faţa apartamentului sprijiniţi de parmaclâcul scării, îi văzură pe cei trei domni coborând încet, dar fără oprire, dispărând la fiecare etaj, pentru câteva clipe, în dreptul unei cotituri, apoi ivindu-se din nou; cu cât ajungeau mai în jos, cu atât slăbea şi interesul familiei Samsa, astfel încât, înmomentul în care o calfă de măcelar trecu pe lângă ei, cu tava plină de mărfuri pe cap şi urcă mândru mai departe, domnul Samsa şi cele două femei părăsiră parmadâcul scării şi se întoarseră în apartament, de parcă li se luase o piatră de pe inimă.

Hotărâră ca ziua aceasta s-o închine odihnei şi plimbării: nu numai că meritau această întrerupere a lucrului, dar chiar aveau nevoie de ea. Şi, astfel, se aşezară la masă pentru a scrie trei scrisori de scuze, domnul Samsa către directorul lui, doamna Samsa către patronul care-i da comenzi, iar Grete către şeful ei de raion. În timp ce scriau, intră înăuntru femeia de ser viciu, pentru a le spune că pleacă, întrucât şi-a terminat treaba. Cei trei, aflaţi în toiul scrisului, dădură la început doar din cap, fără a ridica ochii de pe hârtie şi, abia când văzură că femeia n-avea de gând să plece, priviră spre ea, enervaţi. „Ce mai e?” întrebă domnul Samsa. Femeia se oprise în prag, zâmbind de parcă ar fi avut să anunţe familiei cine ştie ce mare fericire – dar numai dacă va fi descusută pe îndelete. Pana mică de struţ, care era înfiptă drept în sus în pălărie şi căre-l enervase pe domnul Samsa încă din clipa când femeia începuse să lucreze la ei, se clătina în toate direcţiile. „Ei, ce mai vrei, la urma urmei?” întrebă doamna Samsa, pe care femeia o respecta cel mai mult. „Mda! Răspunse femeia şi un râs prietenos o împiedică să continue numaidecât, va să zică nu trebuie să vă mai bateţi capul cum să scăpaţi de chestia aia de dincolo.

S-a şi făcut”. Doamna Samsa şi Grete îşi plecară din nou capul asupra hârtiei, vrând parcă să continue cu scrisul; domnul Samsa, care-şi dădu seama că femeia vrea să le povestească pe larg tot ce făcuse, o opri cu un gest energic al mâinii. Văzând că nu-i chip de povestit, servitoarea îşi aduse aminte că e foarte grăbită şi le strigă, vizibil ofensată: „Alivoar la toată lumea!” apoi se răsuci, furioasă, pe picioare şi ieşi din casă, trântind uşa răsunător.

„Astă seară îi dăm tălpăşiţa”, preciza domnul Samsa, dar nu primi răspuns nici de la soţia sa, nici de la Grete, a căror linişte abia dobândită părea că fusese din nou tulburată de către femeâa de serviciu. Se ridicară amândouă de pe scaune şi se duseră la fereastră unde rămaseră o vreme îmbrăţişate. Domnul Samsa se întoarse în fotoliu cu faţa spre ele şi le contemplă o clipă. Apoi le strigă: „Hai, să mergem. Terminaţi odată cu toate poveştile astea vechi. Şi mai îngrijiţivă şi de mine”. Femeile îl ascultară numaidecât, alergară lângă el, şi-l alintară, apoi îşi terminară în grabă scrisorile.

După aceea ieşiră tustrei, împreună, din apartament – lucru care nu se mai întâmplase de luni de zile – şi porniră cu tramvaiul electric spre marginea oraşului, la iarbă verde. Vagonul cu care mergeau era scăldat de un soare călduţ. Aşezaţi comod pe banchetă, se sfătuiră cu privire la perspective şi ajunseră la concluzia că, privite mai de aproape, ele nu păreau câtuşi de puţin rele, mai ales că toate cele trei slujbe – despre care, până acum, nici nu-şi puseseră unul altuia întrebări – prezentau avantaje nespuse şi erau foarte promiţătoare pentru viitor. Primul lucru şi cel mai urgent, pentru a-şi îmbunătăţi situaţia, era, fireşte, schimbarea locuinţei; aveau de gând să caute un apartament mic şi mai ieftin, dar mai bine situat şi mai practic decât acesta, pe care îl găsise Gregor. În timp ce discutau astfel şi priveau la fiica lor care se înflăcăra tot mai mult, domnul şi doamna Samsa observară, cam în acelaşi timp cum Grete – în ciuda tracasărilor din ultima vreme care-i ofiliseră obrazul – înflorise şi se transformase într-o fată frumoasă, cu forme pline. Devenind mai tăcuţi şi înţelegându-se, aproape fără să-şi dea seama, doar din priviri, le trecu prin minte că ar cam fi vremea să-i caute un bărbat cumsecade. Noile lor visuri şi bunele intenţii părură să-şi afle confirmarea când, ajungând la capătul călătoriei, fata se ridică prima de pe bancă şi-şi întinse trupul tânăr.

• UN MEDIC DE TARĂ. •

Eram în mare încurcătură: aveam înaintea mea o călătorie urgentă; un bolnav grav mă aştepta într-un sat, la o depărtare de zece mile; un viscol puternic umplea spaţiul vast dintre mine şi el; aveam o trăsură, uşoară, cu roţi mari, tocmai bună pentru şoselele noastre; înfăşurat în şubă, ţinând geanta cu instrumente într-o mână, aşteptam în curte gata de drum; dar calul lipsea, calul. Propriul meu cal murise în noaptea precedentă, din cauză că se istovise peste măsură în această iarnă geroasă; slujnica umbla acum prin sat, ca să capete un cal de împrumut; dar fără speranţă, ştiam bine, iar eu adăstam acolo fără rost, tot mai acoperit de zăpadă, înlemnind tot mai mult de frig. La poartă se ivi fata, singură şi clătină fanalul; fireşte, cine împrumută calul acum pentru un astfel de drum? Măsurai încă o dată curtea; nu găseam nici o soluţie; absent, frământat, lovii cu piciorul în uşa şubredă a cocinei de porci care sta nefolosită de ani şi ani. Se deschise şi se bălăngăni din balamale încolo şi-ncoace. Dinăuntru răzbi căldură şi parcă miros de cai. Un fânar cu lumina tulbure se clătina înăuntru, atârnat de-o frânghie. Un om, ciucit pe jos în cotineaţa scundă, îşi arătă chipul deschis, cu ochi sinilii. „Să înham caii? Întrebă el ieşind afară de-a buşilea. N-am ştiut ce să spun şi doar m-am aplecat ca să văd ce mai era în cocină. Slujnica sta lângă mine. Habar n-aveam ce lucruri sunt la îndemână în propria noastră casă”, spuse ea şi râseră amândoi. Hâi, frate, hâi, soră!” strigă rândaşul şi doi cai, două animale imense, cu crupa lată, ieşiră unul după altul, cu picioarele strânse lângă corp, plecându-şi ca nişte cămile capetele armonioase şi strecurându-se doar datorită şerpuirilor viguroase ale trupurilor prin deschiderea uşii, pe care o umplură complet. Dar numaidecât se ridicară pe picioarele lor lungi, din trupuri ieşindu-le aburi deşi. „Dă-i o mână de ajutor”, am spus şi fata sa repezit supusă să-i întindă argatului hamurile de la trăsură. Dar abia ajunse lângă el, că rândaşul o cuprinde în braţe şi-şi pleacă faţa peste a ei. Fata scoate un ţipăt şi se refugiază lângă mine; pe obrazul ei sunt întipărite urmele roşii a două şiruri de dinţi. „Vită! Strig furios, ţi s-a făcut de gârbaci?” dar îmi dau seama îndată că e un străin, despre care nu ştiu de unde vine şi că mă ajută de bunăvoie, când toţi ceilaâţi mă lasă baltă. Ca şi cum mi-ar fi cunoscut gândurile, nu-mi ia ameninţarea în nume de rău, ci se întoarce doar o dată spre mine, tot ocupat cu caii. „Urcaţi-vă”, zice el apoi şi întradevăr: totul este gata. Bag de seamă că încă n-am mers cu asemenea pereche de cai frumoşi şi mă urc vesel în trăsură. „De mânat caii, însă, am să-i mân eu, tu nu cunoşti drumul”, îi spun.

„Designr răspunde el, eu nici nu merg cu dumneavoastră rămân la Rosa”. „Nu!” strigă Rosa şi aleargă în casă cuprinsă de presimţirea destinului ei inevitabil; aud zomăind lanţul de la uşă, pe care-l înţepeneşte bine; aud clinchetul broaştei care se-neuie; văd cum, în afară de asta, trece-n goană prin tindă şi prin celelalte odăi, stingând luminile pentru a nu putea fi găsită. „Mergi cu mine, îi spun rândaşului, sau renunţ la drum, oricât o fi de urgent. Nici nu-mi trece prin minte să-ţi las pradă fata, ca preţ pentru drumul ăsta. „Zoriţi!” spune el şi bate din palme; trăsura este smulsă din loc ca un lemn în şuvoiul apelor; mai apuc să aud cum uşa casei mele se sparge şi sare în ţăndări sub izbiturile rândaşului, apoi ochii şi urechile mi le umple un vâjâit ce pătrunde deopotrivă prin toate simţurile. Dar şi asta doar vreme de-o clipă, căci am şi ajuns la destinaţie, de parcă în faţa porţii mele s-ar întinde îndată curtea pacientului; caii stau locului liniştiţi; ninsoarea a contenit; jur-împrejur lumina lunii; părinţii bolnavului ies în grabă din casă după ei sora lui; sunt luat aproape pe sus din trăsură; nu pricep nimic din vorbele lor încâlcite; în odaia bolnavului aerul e aproape de nerespirat; vatra, uitată de toţi, fumegă; voi deschide larg ferestrele; dar mai întâi vreau să-l văd pe bolnav. Slab, fără febră, nici rece, nici cald cu ochii sleiţi, băiatul se ridică fără cămaşă pe el de sub plapumă, se agaţă de gâtul meu şi-mi şopteşte la ureche: „Doctore, lasă-mă să mor”, Privesc în jur, n-a auzit nimeni; părinţii stau muţi, aplecaţi înainte, şi-mi aşteaptă verdictul, sora a adus un scaun pentru geanta mea. Deschid geanta şi caut printre instrumente; din patul său băiatul întinde mereu mâna spre mine, ca să-mi amintească de rugămintea lui. Apuc o pensetă, o cercetez la lumina feştilei şi o pun din nou la loc. Da, gândesc eu blestemând, în asemenea cazuri te ajută zeii, îţi trimit calul ce-ţi lipseşte, dată fiind graba mai adaugă încă unul şi pentru a te copleşi îţi dăruiesc şi un rândaş. Abia acum îmi aduc aminte de Rosa; ce să fac, cum s-o scap, cum s-o scot de sub acest rândaş, când sunt la zece mile depărtare de ea, cu nişte cai de nestăpânit la trăsură? Aceşti cai care iată că şi-au slăbit oarecum curelele; care deschid ferestrele din afară înăuntru, nici eu nu ştiu cum; care bagă capul înăuntru, fiecare, pe câte-o fereastră şi privesc bolnavul, nestingheriţi de ţipetele familiei. «Am să plec numaidecât îndărăt», gândesc eu, de parcă m-ar fi îndemnat caii să pornesc la drum, dar îngădui ca sora bolnavului, care mă crede ameţit de căldură, să-mi scoată şuba. Mi se pune la îndemână un pahar cu rom, bătrânul mă bate pe umăr, faptul că-mi oferă din comoara lui justifică această intimitate. Clatin din cap; în sfera strâmtă a gândirii bătrânului mi s-ar face rău; doar pentru motivul ăsta refuz să beau. Mama stă lângă pat şi mă atrage într-acolo; îi dau ascultare şi, în timp ce calul meu necheează spre tavan, pun capul pe pieptul copilului, care se înfioară sub barba mea rece. Se adevereşte ceea ce ştiam dinainte:

băiatul e sănătos, cu o circulaţie cam proastă a sângelui şi îndopat cu cafea de mama grijulie, dar sănătos şi cel mai bun lucru de făcut ar fi să-l alung din pat cu un ghiont. Dar nu sunt un reformist utopic şi-l las să zacă mai departe. Sunt angajat de district şi-mi fac datoria până la capăt, până acolo unde aproape întrece măsura. Plătit prost, sunt totuşi generos şi gata să-i ajut pe săraci. Trebuie să mă mai îngrijesc doar de Rosa, apoi băiatul n-are decât să aibă dreptate şi vreau să mor şi eu. Ce caut eu aici, în iarna asta fără sfârşit! Calul mi-a murit şi uite că nu e nimeni în sat, care să mi-l împrumute pe-al lui. Trebuie să-mi scot cai cocina porcilor şi dacă din întâmplare n-ar exista cai, ar trebui să merg cu scroafa la trăsură. Aşa stau lucrurile. Şi dau din cap spre familie. Ei nu ştiu nimic din toate astea şi, chiar dacă ar şti, tot n-ar crede. E uşor să scrii reţete, dar, în rest, e greu să te-nţelegi cu oamenii. Ei, vizita mea aici ar fi, aşadar, terminată; m-au făcut să mă ostenesc încă o dată degeaba; sunt obişnuit cu asta, tot districtul mă martirizează cu ajutorul clopoţelului meu de noapte; dar faptul că de rândul ăsta a trebuit s-o mai sacrific şi pe Rosa, fata asta frumoasă, care trăieşte de ani de, zile în casa mea, aproape fără s-o bag în seamă – sacrificiul ăsta e prea mare şi, în mintea mea, trebuie să recurg, într-un fel la arguţii, pentru a nu mă dezlănţui împotriva famiâiei ăsteia care, oricâtă bunăvoinţă ar avea, nu mi-o poate da îndărăt pe Rosa. Când însă îmi închid geanta şi fac semn să mi se aducă şuba, în timp ce familia stă adunată laolaltă, tata adulmecând pe deasupra paharului de rom din mână, mama probabil dezamăgită de mine – da ce-or fi aşteptând oamenii ăştia de la mine!

— Abia ţinându-şi? Lacrimile şi muşcându-şi buzele, iar sora fluturând un prosop îmbibat din plin cu sânge, în clipa asta sunt oarecum gata să admit, eventual, că flăcăul poate este totuşi bolnav. Mă duc spre el, băiatul mă întâmpină surâzător, de parcă i-aş aduce supa cea mai concentrată – ah, acum nechează amândoi caii!

— Rânduită probabil de undeva de sus, larma asta trebuie de bună seamă să înlesnească examenul şi iată, acum găsesc fireşte, că băiatul e bolnav. Pe partea dreaptă trupului, în regiunea şoldului, s-a deschis o rană mare cât podul palmei. Cu aspect roşiatic, cu multe nuanţe, mai întunecată în profunzime, deschizându-se la culoare spre margini, cu granulaţie fină, cu sângele inegal grămădit, deschisă ca o exploatare minieră de suprafaţă. Acesta este aspectul ei de la distanţă. De aproape mai apare încă un factor agravant. Cine poate privi la una ca asta fără să fluiere încetişor? Viermi de grosimea şi lungimea degetului meu mic, trandafirii de felul lor şi, în plus, stropiţi de sânge, parcă fixaţi în interiorul plăgii, se zvârcolesc să iasă la lumină cu căpşoarele lor albe şi cu nenumăratele picioruşe. Sărmane băiat, nu te mai poate ajuta nimeni! Am descoperit marea ta rană; de la floarea asta din şold ţi se trage sfârşitul. Familia e fericită, căci mă vede în

plină activitate; sora o spune mamei, mama tatălui, tata câtorva oaspeţi care intră în vârful picioarelor şi legănându-se cu braţele întinse printre razele lunii din cadrul uşii deschise. „O să mă scapi?" murmură cu sughiţuri băiatul, complet orbit de viaţa din plaga lui. Aşa sunt oamenii din ţinutul meu. Totdeauna pretind doctorului imposibilul. Şi-au pierdut vechea credinţă; preotul stă acasă şi-şi destramă odăjdiile una după alta; doctorul trebuie să facă însă totul, cu mâna-i delicată de chirurg. Ei, fie cum doriţi! Eu nu m-am oferit; dacă mă utilizaţi în scopuri sfinte, îngădui să faceţi şi asta cu mine; la ce altceva mai bun mă pot aştepta eu, un bătrân doctor de ţară, lipsit de slujnica mea! Iar ei, familia şi bătrânii satului, vin şi mă dezbracă de haine; un cor de şcoală, cu învăţătorul în frunte, stă în faţa casei şi cântă, pe o melodie cât se poate de simplă, textul:

Despuiaţi-l şi-atunci lecuieşte, Iar de nu lecuieşte, ucideţi-l!

E doar un doftor, e doar un doftor.

Apoi sunt despuiat şi, treeându-mi degetele prin barbă, privesc liniştit, cu capul plecat, oamenii. Mă resemnez întru totul şi sunt mai tare decât toţi şi aşa rămân, deşi nu-mi ajută cu nimic, căci acum mă apucă de cap şi de picioare şi mă aburcă în pat. Mă aşază la perete, în partea rănii. Apoi ies toţi din odaie; uşa se închide; cântecul amuţeşte; nori trec prin dreptul lunii; mă acoperă aşternutul, cald; capetele cailor se clatină fantomatic în deschiderile ferestrelor. „Ştii, aud spunându-mi-se la ureche, încrederea mea în tine e foarte redusă. Căci şi tu ai fost azvârlit undeva, nu te poţi pune niciodată pe picioare. În loc să mă ajuţi, mă strâmtorezi pe patul morţii. Tare ţi-aş mai scoate ochii! „Aşa e, spun eu, e o ruşine. Dar la urma urmei sunt doctor. Ce să fac? Crede-mă, nici mie nu mie uşor. „Şi vrei să mă declar mulţumit cu scuza asta? Ah, dar trebuie, fără-ndoială. Totdeauna trebui să mă declar mulţumit. Am venit pe lume cu o rană frumoasă; asta a fost toată zestrea mea". „Tinere prieten, spun, greşeala ta e că n-ai o viziune de ansamblu. Eu, care am fost prin toate camerele de bolnavi, de-a lungul şi de-a latul ţării, îţi spun: rana ta nu e chiar atât de rea. E făcută în unghi ascuţit, cu două lovituri de secure. Mulţi îşi oferă o latură a trupului şi abia dacă aud securea în pădure, necum ca aceasta să se apropie de ei". „E cu adevărat aşa sau mă înşeli în aiurările frigurilor mele?" „E cu adevărat aşa, poţi să iei cu tine pe lumea cealaltă cuvântul de onoare al unui medic de district". Şi el l-a luat şi s-a liniştit. Dar acum era timpul să mă gândesc la scăparea mea. Caii încă mai stăteau credincioşi la locurile lor. Adunai repede hainele, şuba şi geanta; nu voiam să zăbovesc cu îmbrăcatul; dacă se grăbeau caii ca la venirea încoace, aveam să săr oarecum din patul ăsta într-al meu. Un cal se trase, ascultător îndărăt de la fereastră; aruncai legătura în trăsură; şuba zbură prea departe, se agăţă doar cu o mânecă de un cârlig. Destul de bine şi aşa. Îmi făcui vânt pe cal.

Hăţurile atârnând liber, un cal abia legat de celălalt, trăsura, după ei, clătinându-se fără direcţie, la urmă de tot şuba târâtă prin zăpadă. „Zoriţi!” am strigat, dar nu se zoreau de fel; înaintam ca nişte moşnegi prin pustiul de zăpadă; în urma noastră răsuna prelung cântecul nou, dar eronat al copiilor:

Bucurafi-vă, pacienţilor, Doftorul v-a fost adus în pat.

Aşa n-am să mai ajung niciodată acasă; clientela mea înfloritoare s-a prăpădit, un succesor mă fură, dar fără folos, căci nu mă poate înlocui; în casa mea face ravagii scârbosul de rândaş; Rosa e victima lui; nu vreau să-mi duc gândul ăsta până la capăt. Om bătrân, despuiat, expus gerului ăstor vremuri nenorocite, umblu haihui într-o trăsură pământească, cu cai nepământeni. Şuba îmi atârnă în urma trăsurii, dar n-o pot ajunge cu mâna şi nimeni din adunătura de pacienţi în plină mişcare nu mişcă un deget. Înşelat! Înşelat! Am ascultat pentru o dată de sunetul greşit al clopoţelului de noapte – niciodată nu vor fi îndreptate consecinţele.

• LA GALERIE. •

Dacă vreo călăreaţă oarecare de circ, firavă şi ofticoasă, ar fi silită cu plesnituri din bici de către un şef nemilos să se învârtească neîntrerupt în manej, luni de-a rândul, în faţa unui public nesăţios şi să salte pe crupa unei gloabe făcând bezele şi mlădiindu-se din mijloc şi dacă acest joc ar continua în vuietul orchestrei şi al ventilatoarelor înspre viitorul cenuşiu ce se deschide necontenit înainte, însoţit de aplauzele care aci se sting, aci izbucnesc iarăşi din palmele ce sunt de fapt nişte ciocane cu abur – poate că atunci un tânăr spectator de la galerie ar coborî în goană pe lunga scară dintre staluri, s-ar repezi în manej şi, în plin cântec al fanfarei ce se adaptează mereu, ar striga: opriţi!

Dar întrucât nu astfel se petrec lucrurile, ci o femeie frumoasă, îmbrăcată în alb şi roşu, ţâşneşte în arenă zburând printre draperiile pe care lachei maiestuoşi le trag în lături dinaintea ei, întrucât directorul, căutându-i privirile, îi răsuflă în faţă ca un animal devotat, o saltă grijuliu pe calul vânăt-rotat, de parcă nepoata lui cea mai dragă ar porni într-o călătorie primejdioasă, nu se poate hotărî să dea semnalul pocnind din bici, apoi printr-un efort de stăpâaire de sine, îl dă în fine, după care aleargă pe lângă cal cu gura căscată, urmăreşte cu ochi ageri salturile călăreţei, abia putând înţelege măestria ei, încearcă s-o avertizeze cu strigăte în englezeşte, îndeamnă la atenţie încordată pe rândaşii care ţin cercurile, iar înainte de marele salto mortale, imploră, cu braţele ridicate, orchestra să tacă şi în cele din urmă o ridică pe micuţă de pe calul tremu-rând o sărută pe amândoi obrajii şi nici o omagiere din partea publicului nu i se pare îndestulătoare, în timp ce ea, săltându-se în vârful picioarelor şi sprijinindu-se de el, în norul de praf care încă îi înconjoară, întinde braţele în lături şi-şi lasă căpşorul pe spate, vrând să împartă cu tot circul fericirea ei – întrucât astfel se petrec lucrurile, spectatorul de la galerie îşi reazimă faţa de balustradă şi, lăsându-se furat de marşul final ca de un vis greu, plânge fără voie.

• IN FAŢA LEGII. •

În faţa legii stă un păzitor. La acest păzitor, vine un om de la ţară şi cere voie să intre în lege. Dar păzitorul îi spune că acum nu-i poate permite să intre. Omul chibzuieşte şi apoi întreabă dacă va avea voie să intre mai târziu. „Tot ce se poate, spune paznicul, dar acum nu”. întrucât poarta legii este deschisă ca întotdeauna, iar păzitorul se dă într-o parte, omul se apleacă pentru a privi pe uşă în interior. Când păzitorul observă asta, râde şi spune: „Dacă te ispiteşte într-atât, încearcă să intri înăuntru, în ciuda interdicţiei mele. Bagă însă de seamă: am putere. Şi nu sunt decât păzitorul cel mai de jos. La intrarea în fiecare sală stau, însă, alţi păzitori, unul mai puternic decât altul. Pe al treilea nu mai pot nici măcar eu să-l privesc”. La asemenea dificultăţi nu se aşteptase omul de la ţară; că doar legea trebuie să fie totdeauna şi oricui la îndemână, îşi zice el; dar, acum, când priveşte mai bine la păzitorul îmbrăcat cu şubă, la nasul lui mare şi ascuţit, la barba lui tătărască răsfirată şi neagră, se hotărăşte totuşi, mai bine să aştepte până ce i se va îngădui să intre. Păzitorul îi dă un scăunel şi-i spuse să şadă lingă uşă, de-o parte. Acolo stă zile şi ani în şir. Mai face multe încercări de-a fi lăsat înăuntru şi-l oboseşte pe păzitor cu insistenţele sale. Adeseori păzitorul îl supune la mici interogaitorii, îl întreabă de unde e de fel şi multe altele, dar sunt întrebări puse doar de cum pun domnii cei mari; iar la urmă îi spune tot mereu că încă nu-i poate da drumul înăuntru. Omul, care-şi luase multe lucruri cu el la drum, foloseşte totul, oricât ar fi fost de preţios, pentru a-l mitui pe portar. Acesta e drept că primeşte tot ce i se dă, dar spune de fiecare dată: „Primesc numai ca să nu crezi cumva că n-ai făcut tot ce-ar fi fost cu putinţă”. De-a lungul nenumăraţilor ani, omul îl observă pe păzitor aproape fără întrerupere. Uită de ceilalţi păzitori şi acesta, primul, îi apare ca singurul obstacol care-l împiedică sa intre în lege. Blestemă nefericita întâmplare, în primii ani cu glas tare şi fără să ţină seama de nimic, mai târziu, pe măsură ce îmbătrâneşte, doar mormăind în barbă pentru sine. Dă tot mai mult în mintea copiilor şi, de vreme ce de-a lungul anilor a ajuns să-i cunoască păzitorului până şi purecii din gulerul şubei, se roagă şi de pureci să-l ajute al îndupleca. Într-un târziu, vederea îi slăbeşte şi nu mai ştie dacă în jurul lui se face cu adevărat tot mai întuneric sau dacă îl înşală doar ochii. Dar distinge acum prin întuneric o strălucire nestinsă care răzbate pe uşa legii. Numai că nu mai apucă să trăiască mult. În preajma morţii, toată experienţa din acest răstimp se adună într-o întrebare, pe care încă n-a apucat s-o pună păzitorului. Îi face semn să

vină mai aproape, întrucât nu-şi mai poate ridica în sus trupul care a început să se înţepenească. Păzitorul trebuie să se aplece adânc, până la el, întrucât diferenţa de înălţime s-a schimbat mult în defavoarea omului. „Acu ce mai vrei să ştii? Întreabă păzitorul, nu te mai saturi o dată”. „Toţi se străduiesc, vezi bine, să afle ce-i legea, grăieşte omul, cum se face atunci că, în atâta amar de ani, n-a mai cerut nimeni, în afară de mine, să intre înăuntru?” Păzitorul îşi dă seama că sfârşitul omului e aproape şi, pentru a mai răzbi până la auzul lui care se stinge, răcneşte la el: „Pe aici nu putea obţine să intre nimeni altul, întrucât intrarea asta ţi-era hărăzită doar ţie. Acum mă duc s-o închid”.

• UNSPREZECE FECIORI. •

Am unsprezece feciori.

Primul este foarte puţin arătos, însă e serios şi deştept; dar, cu toate că îl iubesc la fel ca pe toţi copiii ceilalţi, nu-l preţuiesc prea mult. Gândirea lui îmi pare prea simplă. Nu vede nici în dreapta nici în stânga şi nici în depărtare; alergă necontenit în cerc sau mai curând se învârteşte pe loc în mica sferă a gândirii sale. Al doâlea este frumos, zvelt, binefăcut; te încântă să-l vezi în poziţie de scrimă. Şi el e deştept dar pe deasupra mai cunoaşte şi lumea; a văzut multe şi de-aceea până şi natura patriei pare să-i grăiască mai intim decât celor rămaşi acasă. Totuşi, această trăsătură desigur că nu se datorează numai – şi nici măcar în primul rând – călătoriilor, ci face parte mai degrabă din firea inimitabilă a acestui copil, pe care o recunoaşte, de pildă, orice om care încearcă să imite atistica lui săritură în apă cu multiple răsuciri, dar totuşi sălbatic controlată. Curajul şi pofta imitatorului duc până la capătul trambulinei, dar acolo, în loc să sară, el se opreşte deodată şi ridică braţele în semn de scuză.

— Şi cu toate astea (ar trebui să fiu de fapt fericit că am asemenea copil), raportul dintre mine şi el nu este netulburat. Ochiul lui stâng este puţin mai mic decât dreptul şi clipeşte des; doar un mic defect, fireşte, care-i face expresia feţei şi mai provocatoare decât ar fi fost altcum; şi, faţă de ermeticitatea inaccesibilă a firii lui, nimeni nu va remarca cu reprobare acest ochi mai mic, ce clipeşte des. Eu însă, ca tată, o fac. Desigur că nu acest defect fizic este ceea ce mă doare, ci o mică anomalie a spiritului său, care-i e caracteristică, o otravă oarecare ce-i rătăceşte prin sânge, o anumită incapacitate de a-şi desăvârşi structura vieţii proprii, pe care doar eu o întrevăd. Dar, pe de altă parte, fireşte că tocmai asta îl face cu adevărat fiul meu, căci acest cusur este totodată cusurul întregii noastre familii şi apare mai mult decât evident la acest fiu.

Al treilea fecior este de asemeni frumos, dar nu e genul de frumuseţe care-mi place. Este frumuseţea cântăreţului: gura arcuită, ochiul visător, un cap care are nevoie de o draperie îndărătul său pentru a produce efect, pieptul boltindu-se nemăsurat, mâinile gata să gesticuleze numaidecât şi revenind cu prea multă uşurinţă înapoi, în jos, picioare care se mişcă afectat pentru că nu pot duce la greu. Şi pe deasupra: timbrul vocii lui nu e plin; amăgeşte o clipă, îl face pe cunoscător să asculte atent, dar se pierde foarte curând.

— Deşi, în general, toate te-ar ispiti să te făleşti cu un asemenea fiu, totuşi îl ţin de preferinţă ascuns; nici el însuşi nu se vârî în fruntea

bucatelor, dar nu pentru că şi-ar cunoaşte cumva cusururile, ci din inocenţă. De altfel, se şi simte străin în epoca noastră; adesea e fără chef şi nimic nu-l poate înveseli, de parcă ar face parte din familia mea, dar totodată şi dintr-o alta, care a dispărut pentru totdeauna. Al patrulea fecior al meu este poate cel mai sociabil dintre toţi. Adevărat copil al timpului său, el poate fi înţeles de oricine, stă cu picioarele pe pământul care e al tuturor şi fiecare om este ispitit să-l salute dând din cap. Poate că, datorită acestei aprecieri generale, firea lui dobândeşte o oarecare degajare, mişcările lui o anumită libertate, părerile lui o notă de nepăsare. Unele din aforismele lui îţi vine să le repeţi deseori fireşte doar unele, căci în ansamblu suferă totuşi de o mult prea mare superficialitate. Seamănă cu unul care sare admirabil, spintecând aerul ca o rândunică, dar care sfârşeşte, totuşi, dezolant, în pulberea deşartă, un nimic. Asemenea gânduri mă amărăsc la vederea acestui copil.

Al cincilea fecior este drăguţ şi bun; promiţea mai puţin decât a înfăptuit; era atât de insignifiant, încât în prezenţa lui te simţeai pur şi simplu singur; dar a ajuns cu toate astea să se bucure de oarecare consideraţie. Dacă m-ar întreba cineva, cum s-a întâmplat una ca asta, aproape că n-aş putea răspunde. Poate că nevinovăţia răzbate, totuşi, cel mai uşor prin zbuciumul elementelor din lumea noastră şi el este cu adevărat nevinovat. Poate chiar prea nevinovat. Prietenos cu orişicine. Poate chiar prea prietenos. Mărturisesc sincer că nu mă simt prea bine când cineva îl laudă în faţa mea. Că doar înseamnă să pui prea puţin preţ pe laudă dacă lauzi pe cineva care merită atât de vădit laude, ca fiul meu.

Cel de-al şaselea fecior al meu pare, cel puţin la prima vedere, să fie cel mai visător dintre toţi. Un tip fără vlagă şi totuşi un flecar. De aceea nici nu ieşi uşor la capăt cu el. Dacă e pe punctul de-a pierde se cufundă într-o tristeţe de neînvins, iar dacă dobândeşte superioritatea, şi-o menţine prin flecăreală. Totuşi nu-i contest o anumită înflăcărare care-l duce până la uitarea de sine; ziua-n amiaza mare îşi croieşte adeseori drum prin hăţişul gândurilor ca prin vis. Fără a fi bolnav – mai curând se bucură de o sănătate robustă – se clatină uneori, mai ales în amurg, dar n-are nevoie de ajutor, nu cade. Poate că dezvoltarea lui fizică e de vină pentru acest simtom, e mult prea înalt pentru vârstalui. Asta îl face dizgraţios în ansamblu, în ciuda unor detalii surprinzător de frumoase, ca, de pildă mâinile şi picioarele. Dizgraţioasă este, de altfel şi fruntea lui, cu pielea şi forma oaselor oarecum stafidită.

Al şaptelea fecior îmi aparţine poate mai mult decât toţi ceilalţi. Lumea nu se pricepe să-l aprecieze; nu-i înţelege spiritul de un gen cu totul special. Nu-i exagerez meritele; ştiu bine că e destul de insignifiant; dacă lumea n-ar avea alt păcat decât acela de-a nu şti să-l

preţuiască încă ar fi imaculată. Dar, în sânul familiei, n-aş vrea să fiu lipsit de un asemenea fecior. El aduce atât frământare, cât şi respect faţă de tradiţie şi le îmbină pe amândouă, cel puţin după aprecierea mea, într-un întreg ireproşabil. Dar el însuşi este, fireşte, ultimul care să ştie cum să folosească acest întreg; roata viitorului n-o va pune în mişcare; totuşi această însuşire a lui este atât de tonică, atât de dătătoare de speranţe; mi-aş dori să aibă copii, iar aceştia, la rândul lor, alţi copii. Din păcate, dorinţa asta pare că nu vrea să se împlinească. Stăpânit de-o suficienţă pe care o înţeleg, dar care-mi e în, aceeaşi măsură nesuferită şi care stă într-o contradicţie măreaţă cu părerea celor din jur, el umblă prin lume de unul singur, nu se sinchiseşte de nici o fată şi, cu toate astea, nu-şi va pierde niciodată buna dispoziţie.

Feciorul al optulea este copilul care-mi dă numai griji şi necazuri; de fapt, nu văd nici un motiv pentru asta. Mă priveşte străin şi totuşi simt că mă unesc cu el legături paterne strânse. Timpul a îndreptat multe; pe vremuri însă mă cuprindea uneori un tremur numai când mă gândeam la el. El îşi urmează calea lui; a rupt orice legături cu mine. Şi va răzbi oriunde va vrea, cu căpăţâna lui tare, cu micul său trup atletic – doar picioarele le avea, ca băiat, slabe, dar se vor fi înzdrăvenit între timp. Adeseori îmi vine poftă să-l chem îndărăt, să-l întreb ce e cu el, de fapt, de ce se izolează astfel de taică-său şi ce intenţii are, în fond; dar acum este atât de departe şi a trecut atâta vreme, că n-are decât să rămână unde este. Aud că e singurul dintre fiii mei care poartă barbă; fireşte, nu-i vine prea bine unui om atât de scund ca el.

Cel de-al nouălea fecior este foarte elegant şi are acea privire dulce destinată femeilor. Atât de dulce încât uneori mă poate seduce chiar şi pe mine, deşi ştiu bine că nu e nevoie, propriu-zis, decât de un burete ud pentru a şterge toată strălucirea asta suprapământească. Particularitatea acestui băiat, însă, este că nici măcar nu porneşte cu gândul de a seduce; s-ar mulţumi să stea toată viaţa întins pe canapea şi să-şi pironească privirea în tavan sau, mai curând, să. Şi-o odihnească sub pleoapele închise. Când stă în această poziţie preferată, vorbeşte cu plăcere şi nu tocmai rău; concis şi plastic; dar numai în limitele sale; dacă le depăşeşte – lucru inevitabil ţinând seama de îngustimea lor – vorbele lui devin goale. I-ai face semn să tacă, dacă ai spera că privirea asta îngreunată de somn te-ar putea observa.

Al zecelea fecior al meu trece drept un caracter sincer. Nu vreau nici să contest întru totul acest cusur, nici să-l confirm întru totul. Fapt sigur este că oricine îl vede venind cu un aer solemn ce depăşeşte vârsta lui, cu surtucul întotdeauna bine încheiat, cu pălăria neagră, veche, dar veşnic periată cu grijă, cu figura imobilă, cu bărbia ieşită

puţin înainte, cu pleoapele arcuindu-se greu peste ochi, uneori cu două degete duse la gură – oricine îl vede astfel îşi zice: acesta e un făţarnic fără margini. Dar să-l asculţi apoi vorbind! Rezonabil; cumpănit; răstit; răstălmăcind întrebările cu o vioiciune răutăcioasă; într-un uimitor, firesc şi bucuros acord cu întreg universul; un acord care, în mod inevitabil, te face să întinzi gâtul şi să te ridici de pe scaun. Pe mulţi, care se credeau foarte deştepţi şi care, după cum îşi închipuiau, simţeau că le repugnă exteriorul lui, i-a atras puternic cu cuvântul său. Există însă, desigur şi oameni pe care îi lasă indiferenţi exteriorul său şi cărora cuvântul lui le apare prefăcut. Nu vreau să hotărăsc în privinţa asta eu, ca părinte, dar trebuie să recunosc că părerea celor din urmă este mai demnă de luat în seamă decât a celor dintâi, Al unsprezecelea fecior al meu este delicat, poate cel mai slab dintre toţi fiii mei; dar înşelător în slăbiciunea lui; din timp în timp poate fi puternic şi ferm; totuşi chiar şi atunci slăbiciunea lui este oarecum fundamentală. Dar nu e o slăbiciune ruşinoasă, ci anume ceva ce doar pe pământul nostru trece drept slăbiciune. Aşa, de pildă, nu este slăbiciune oare şi faptul de-a fi gata să-ţi iei zborul, întrucât înseamnă, de bună seamă, şovăială şi lipsă de fermitate şi nestatornicie? Ceva cam asemănător prezintă feciorul meu. Pe un părinte, fireşte, că nu-l bucură asemenea însuşiri; că doară ele duc, pare-se, la distrugerea familiei. Uneori mă priveşte de parcă ar vrea să-mi spună: «Am să te iau cu mine, tată. Apoi eu gândesc: «Ai fi cel din urmă căruia m-aş încredinţa». Iar privirea lui pare să-mi replice: «Deci pot să fiu, măcar, cel din urmă.

Ăştia sunt cei unsprezece feciori.

• O DARE DE SEAMA PENTRU O ACADEMIE. •

Înalţi domni de la Academie, Îmi faceţi cinstea de a mă invita să prezint Academiei o dare de seamă asupra existenţei mele anterioare ca maimuţă.

Din păcate, nu pot da curs invitaţiei în acest sens. Aproape cinci ani mă separă de starea de maimuţă, un timp foarte scurt dacă-l măsurăm calendaristic, dar infinit de lung dacă trebuie să-l parcurgi în galop, aşa cum am făcut eu, însoţit pe alocuri de oameni minunaţi, de sfaturi, de aclamaţii şi muzică de orchestră, dar în fond singur, întrucât toţi însoţitorii se menţineau – ca să păstrez imaginea – departe de barieră. Această performanţă ar fi fost imposibilă, daca aş fi vrut să ţin cu încăpăţânare la originea mea, la amintirile tinereţii. Imperativul suprem pe care mi-l impusesem era tocmai renunţarea la orice încăpăţânare; eu, o maimuţă liberă, am acceptat acest jug. În schimb, datorită acestui fapt amintirile şi-au închis porţile tot mai mult în urma mea. La început, dacă ar fi vrut oamenii, reîntoarcerea mi-ar fi fost posibilă prin toată lărgimea porţii pe care o alcătuieşte cerul boltit deasupra pământului; dar, pe măsură ce evoluţia mea înainta, mânată cu biciul poarta devenea tot mai scundă şi mai strâmtă, mă simţeam din ce în ce mai bine şi mai ermetic închis în lumea oamenilor; furtuna care sufla în urmă-mi din trecutul meu s-a domolit; azi nu mai e decât o adiere care-mi răcoreşte călcâiele; iar deschizătura din depărtare, prin care vine adierea şi prin care am venit şi eu odinioară, s-a micşorat într-atât încât, dacă aş avea destulă putere şi voinţă pentru a alerga îndărăd până acolo, ar trebui să-mi jupoi blana de pe trup pentru a putea trece prin ea. Sincer vorbind, oricât mi-ar place de mult să caut imagini pentru asemenea lucruri, sincer vorbind: starea dumneavoastră de maimuţă, domnilor, în măsura în care aveţi una în trecut, nu poate să fie mult mai îndepărtată decât a mea. Dar ea îl gâdilă la călcâi pe oricine trăieşte aici pe pământ, pe micul cimpanzeu ca şi pe marele Ahile. În sensul cel mai restrâns, însă, poate că sunt în stare să vă răspund la întrebare şi o fac chiar cu mare plăcere. Primul lucru pe care l-am învăţat a fost să strâng mâna; strângerea mâinii înseamnă francheţe; astăzi, când sunt la apogeul carierei mele, la acea primă strângere de mână se poate asocia şi vorbirea deschisă. Nu va aduce însă nici o noutate esenţială pentru Academie şi va fi cu mult mai prejos de ceea ce se cere de la mine şi de ceea ce, oricâtă bunăvoinţă aş avea nu pot spune – oricum, va da la iveală orientarea căii pe care o fostă maimuţă a

pătruns în lumea oamenilor, stabilindu-se acolo. Cu toate astea, fireşte că n-aş spune neînsemnatele lucruri care urmează, dacă n-aş fi perfect sigur de mine şi dacă situaţia mea de pe scenele varieteurilor din lumea civilizată nu s-ar fi consolidat într-atât, încât să nu mai poată fi zdruncinată:

Sunt de fel de pe Coasta de Aur. În privinţa felului cum am fost prins sunt nevoit să recurg la relatări străine. O expediţie de vânătoare a firmei Hagenbeck – cu al cărei şef am golit multe sticle de vin roşu bun, de-atunci încoace – sta la pândă în tufişurile de pe ţărm, când am alergat spre adăpătoare în mijlocul unei haite de congeneri. Au tras cu armele; eu am fost singurul pe care l-au nimerit; m-am ales cu două împuşcături.

Una în obraz; asta era uşoară; dar mi-a lăsat o cicatrice roşie, lipsită de păr, care mi-a adus dezgustătorul, cu totul şi cu totul nepotrivitul nume de Peter cel roşu, pe care l-a inventat de fapt o maimuţă, de parcă numai pata roşie de pe, obraz m-ar fi deosebit de maimuţoiul dresat Peter, care era cunoscut pe ici, pe colo şi a crăpat nu de mult. Asta fie spus doar în treacăt.

A doua împuşcătură m-a nimerit mai jos de şold. A fost grea, ea e de vină dacă mai şchiopătez şi astăzi puţin. De curând am citit un articol al unuia dintre cei zece mii de fluşturatici, caere-şi dau cu părerea despre mine prin ziare: pretindea că firea mea de maimuţă încă nu este înăbuşită cu totul; dovadă că atunci când vin vizitatori, îmi place să-mi scot pantalonii pentru a arăta locul pe unde a intrat glonţul. Ticălosului ăstuia ar trebui să i se sfârtece cu câte un glonţ fiecare degeţel în parte, de la mâna cu care scrie. Eu, eu am dreptul să-mi scot pantalonii în faţa cui vreau; nu se va vedea decât o blană bine îngrijită şi cicatricea lăsată de – să alegem aici, cu un anumit scop, un anumit cuvânt, care nu trebuie să fie, însă, greşit – cicatricea lăsată de o împuşcătură nelegiuită. Totul e clar ca lumina zilei; nu e nimic de ascuns când e vorba de adevăr, orice suflet mare leapădă manierele cele mai alese. Dacă, dimpotrivă, şi-ar scoate pantalonii scribul acela când are o vizită, atunci gestul lui ar avea alt aspect şi vreau să consider drept o dovadă de raţiune faptul că n-o face. Dar, atunci să mă scutească cu sensibilitatea lui!

După acele împuşcături m-am trezit – şi aici încep treptat propriile mele amintiri – m-am trezit într-o cuşcă de pe puntea intermediară a vaporului firmei Hagenbeck. Nu era o cuşcă cu patru pereţi de gratii; mai curând era o ladă la care se fixaseră trei pereţi de gratii; lada forma, deci, peretele al patrulea. Totul era prea scund pentru a sta în picioare şi prea îngust pentru a şedea jos. De aceea am stat ciucit, cu genunchii strânşi şi tremurându-mi într-una şi anume cu faţa spre ladă, deoarece la început probabil, nu voiam să văd pe nimeni, ci să

adast mereu numai în întuneric, în timp ce gratiile mi se adânceau în carne, la spate. Oamenii consideră că este avantajos să ţii animale sălbatice astfel, mai ales în primele momente, iar astăzi, judecind după propria-mi experienţă, nu pot spune că nu este de fapt aşa, dacă iei lucrurile în felul cum le înţeleg oamenii.

Pe atunci, însă, nu mă gândeam la asta. Mă vedeam, pentru prima oară în viaţa mea, fără scăpare; cel puţin în faţa mea nu exista niciuna; în faţa mea era lada, scândură lângă scândură, bine îmbinate. De fapt exista între scânduri un gol continuu pe care l-am salutat cu urletul fericit al nepriceperii, în clipa când l-am descoperit; dar golul acela nu ajungea nici măcar să-mi strecor coada prin el şi, cu toată forţa mea de maimuţă, nu putea fi lărgit, e, după câte mi s-a spus mai târziu, că am făcut neobişnuit de puţină gălăgie, de unde s-a tras concluzia că sau urma să-mi dau duhul sau voi fi foarte apt pentru dresaj, dacă voi supravieţui primei perioade critice. Am supravieţuit acestei perioade. Să gem înfundat, să mă puric pricinuindu-mi dureri, să ling obosită o nucă de cocos, să ciocănesc peretele lăzii cu ţeasta, să scot limba când se apropia cineva de mine – astea au fost primele îndeletniciri în noua viaţă. În toate acestea, însă, doar un singur sentiment totuşi: nici o scăpare. Fireşte, că toate simţămintele mele de maimuţă de-atunci nu le pot reproduce azi decât cu cuvinte omeneşti şi aşa le şi consemnez, dar, chiar dacă nu mai pot atinge vechiul adevăr al maimuţei, cel puţin el există în sensul descrierii mele, în privinţa asta nu încape nici o îndoială.

Avusesem până în clipa aceea atâtea căi de scăpare şi acum nu mai aveam niciuna. Mi se înfundase. Dacă m-ar fi bătut în cuie, libertatea mea de deplasare n-ar fi fost mai limitată. De ce oare? N-ai decât să-ţi scarpini carnea dintre degetele de la picior, dar cauza n-o afli. Poţi să te apeşi cu spatele pe vergeaua gratiei, până când e pe punctul de-a te spinteca în două, dar cauza tot n-o afli. N-aveam nici o scăpare şi totuşi trebuia să găsesc una, căci fără ea nu puteam trăi. Stând într-una cu faţa spre peretele acela al lăzii – aş fi pierit fără putinţă de împotrivire. Dar la Hagenbeck, maimuţele trebuie să stea cu faţa spre peretele lăzii – ei şi astfel, am încetat de-a mai fi o maimuţă. Un raţionament clar, frumos, pe care trebuie să-l fi scos cumva, din burtă, dat fiind că maimuţele gândesc cu burta.

Mi-e teamă că lumea nu va înţelege exact ceea ce înţeleg eu prin scăpare. Folosesc cuvântul în sensul lui cel mai obişnuit şi mai deplin. În mod intenţionat nu spun libertate. Nu vorbesc despre acel mare sentiment al libertăţii în toate privinţele. Ca maimuţă, l-am cunoscut probabil şi am făcut cunoştinţa unor oameni care aveau nostalgia lui. În ceea ce mă priveşte, însă, n-am cerut libertate nici atunci, nici azi. În treacăt fie spus: prea se înşală oamenii des unii pe alţii cu libertatea. Şi aşa cum libertatea contează printre cele mai sublime

sentimente, tot aşa este considerată şi iluzia corespunzătoare drept cea mai sublimă. Adeseori prin varieteuri, aşteptând să întru în scenă, am văzut câte o pereche de artişti lucrând la trapez sus, aproape de tavan.; Se avântau, se balansau, săreau, se prindeau de mâini din zbor, unul îl ţinea de păr pe celălalt cu dinţii. Şi asta este libertate omenească, gândeam eu mişcare suverană". Batjocorire a sfintei naturi. Nici o construcţie n-ar rezista hohotelor de râs dezlănţuite printre maimuţe de asemenea privelişte.

Nu, nu voiam libertate. Doar o scăpare; la dreapta, la stânga, oriunde; n-am ridicat nici alte pretenţii; scăparea putea să fie chiar şi numai o simplă iluzie; pretenţia mea era modestă, iluzia nu putea fi nici ea mai mare. Să merg înainte, tot înainte! Numai să nu stau locului cu braţele ridicate, strivit de un perete de ladă.

Astăzi văd limpede: n-aş fi putut scăpa fără cel mai deplin calm interior. Şi întradevăr, tot ceea ce am devenit astăzi datorez, probabil, calmului care s-a înstăpânit în mine, după primele zile, acolo, pe vapor. Iar calmul, la rândul său, l-am datorat de bună seamă oamenilor de pe vapor.

Sunt oameni buni, în ciuda celor petrecute. Îmi amintesc încă şi azi cu plăcere de sunetul paşilor lor grei, care răsuna atunci în somnolenţa mea. Aveau obiceiul să facă toate lucrurile cât mai pe îndelete. Dacă unul voia să se frece la ochi, ridica mâna în sus de parcă atârna o greutate de ea. Glumele lor erau grosoloane, dar prietenoase. Râsul lor era însoţit totdeauna de o tuse care suna a primejdie, dar care nu însemna nimic. Totdeauna aveau în gură ceva de scuipat şi le era perfect egal unde scuipau. Mereu se plângeau că purecii mei săreau pe ei; cu toate astea, însă, niciodată nu erau cu adevărat supăraţi pe mine; ştiau, vezi bine, că în blana mea prosperă purecii şi că purecii sunt animale care sar; cu asta se resemnau. Când nu erau de serviciu, se aşezau uneori, câţiva, în semicerc în jurul meu; aproape că nu vorbeau, ci doar îşi guruiau unul altuia; fumau din lulea, întinşi pe lăzi; se plesneau cu palmele pe genunchi de-ndată ce făceam cea mai mică mişcare; iar din când în când unul apuca un băţ şi mă gâdila acolo unde-mi plăcea. Dacă m-ar invita astăzi să iau parte la o călătorie cu vaporul ăsta, sunt sigur că aş refuza invitaţia, dar tot atât de sigur e şi faptul că m-ar năpădi amintiri nu numai neplăcute de acolo, de pe puntea intermediară. Calmul pe care l-am dobândit în cercul acestor oameni m-a împiedicat mai ales de la orice tentativă de evadare. Privind lucrurile din perspectiva de azi, am impresia că măcar intuiam necesitatea de-a găsi o scăpare, dacă voiam să trăiesc, dar că această scăpare nu putea fi realizată prin evadare. Nu mai ştiu dacă evadarea era posibilă; dar cred că da; se pare că evadarea este oricând la îndemâna unei maimuţe, Cu dinţii mei de azi trebuie să fiu prevăzător chiar şi la simplul spart al nucilor, dar pe-atunci, desigur

că aş fi izbutit cu timpul să rod încuietoarea uşii. Totuşi n-am făcut-o. La urma urmei ce-aş fi câştigat cu asta? De cum aş fi scos capul afară, m-ar fi prins din nou şi m-ar fi închis într-o cuşcă şi mai rea; sau aş fi putut să mă strecor neobservat până la celelalte animale, de pildă la şerpii uriaşi din faţa mea şi mi-aş fi dat duhul în strânsoarea lor; sau aş fi izbutit să mă furişez până pe punte şi să sar peste bord, apoi m-aş fi legănat o clipită pe apele oceanului şi m-aş fi înecat. Gesturi disperate. Nu calculam atât de omeneşte, dar, sub influenţa mediului înconjurător, mă comportam ca şi cum aş fi calculat.

Nu calculam, dar de bună seamă că observam totul cu calm. Vedeam oamenii aceia mergând în sus şi în jos, mereu aceleaşi chipuri, aceleaşi gesturi, adesea aveam impresia că nu era decât unul singur. Omul sau oamenii aceia umblau, aşadar, nestânjeniţi. În mine a început să mijească un ţel măreţ. Nimeni nu-mi promitea că, dacă aş fi devenit ca ei, mi-ar fi fost înlăturate gratiile. Asemenea promisiuni de împliniri, aparent irealizabile, nu se fac. Dar dacă împlinirile se realizează, atunci apar ulterior şi promisiunile, exact acolo unde le-ai căutat zadarnic mai înainte. De fapt, oamenii aceia nu aveau nimic care să mă fi atras. Dacă aş fi fost un adept al acelei libertăţi mai sus-amintite, aş fi preferat, desigur, oceanul în locul scăpării ce-mi apărea în privirea tulbure a acelor oameni. În orice caz, i-am studiat cu mult înainte de-a mă fi gândit la asemenea lucruri, ba chiar pot spune că abia observaţiile adunate m-au împins în direcţia precizată.

Era atât de uşor să-i imiţi pe oameni. Încă din primele zile puteam să scuip. Apoi ne-am scuipat în faţă reciproc; deosebirea era doar că după aceea eu îmi lingeam chipul, iar ei nu. Curând fumam din lulea ca un bătrân; dacă mai şi îndopam cu degetul tutunul în pipă, întreaga punte intermediară răsuna de chiote; doar deosebirea dintre pipa goală şi cea umplută n-am înţeles-o multă vreme.

Cel mai mult mi-a dat de furcă sticla de rachiu. Mirosul ei mă chinuia; mă sileam din răsputeri; dar au trecut săptămâni în şir până să mă pot stăpâni. În mod ciudat, oamenii au luat această luptă interioară mai în serios decât orice altă manifestare a mea. Nici în amintire nu-i deosebesc pe acei oameni, dar era unul care revenea tot mereu, singur sau cu alţii, ziua şi noaptea la cele mai diferite ore; îmi punea sticla dinainte şi-mi dădea lecţii: Nu mă înţelegea, voia să dezlege enigma existenţei mele. Scotea încet dopul sticlei, apoi mă privea pentru a verifica dacă înţelesesem; mărturisesc că mă uitam la el cu o atenţie tot mai sălbatică, tot mai nerăbdătoare; nici un profesor – om nu mai găseşte, pe tot globul, un asemenea elev – om; după ce destupă sticla, o ridică spre gură; eu îl scrutez cu privirea până în adâncul gâtlejului; dă din cap, mulţumit de mine şi duce sticla la buze; eu, încântat de cunoştinţele treptate, mă scarpin hârşcâind, în lung şi-n lat, pe unde se nimereşte; el se bucură, saltă sticla şi trage o duşcă;

eu, nerăbdător şi disperând de a-l putea imita, mă scap pe mine, în cuşcă ceea ce îi produce o mare satisfacţie; şi, ducând din nou sticla la gură de departe, cu un gest larg, o bea, cu capul lăsat pe spate exagerat de didactic, o goleşte dintr-o răsuflare. Eu, sleit de prea multă poftă, nu-l mai pot urmări şi rămân agăţat de gratii, moale în timp ce el încheie lecţia teoretică nângâindu-şi burta şi rânjiind.

Abia acum începe lecţia practică. Nu sunt oare istovit de latura teoretică? Fireşte, prea istovit. Asta face parte din soarta mea. Totuşi întind mâna, cum pot, spre sticla pe care mi-o oferă şi, tremurând, îi scot dopul; o dată cu reuşita îmi renasc şi forţele; ridic sticla în aşa fel, încât aproape nici nu mă mai deosebesc de modelul meu; o duc la gură şi – şi o arunc cu scârbă, cu scârbă, deşi e goală şi în ea nu mai e decât izul, o arunc cu scârbă cât colo. Spre mâhnirea profesorului meu, spre şi mai marea mâhnire a mea; nici pe el, nici pe mine nu ne împacă faptul că, după aruncarea sticlei, nu uit să-mi mângâi perfect burta şi, totodată, să şi rânjesc.

Din păcate, de cele mai multe ori astfel se desfăşurau lecţiile. Şi, spre cinstea profesorului meu: nu era supărat pe mine; e drept că de multe ori îmi ţinea pe blană pipa aprinsă, până când începea să mă pârlească undeva unde nu ajungeam cu mâna decât cu greu; dar el însuşi stingea apoi focul cu mâna lui uriaşă şi bună; nu era supărat pe mine, îşi dădea seama că luptam amândoi, de aceeaşi parte, împotriva firii mele de maimuţă şi că mie îmi venea cel mai greu.

Ce victorie a fost apoi, fireşte, pentru el ca şi pentru mine, într-o seară, în faţa unui cerc mare de privitori – probabil că era o serbare, cânta un gramofon, un ofiţer se plimba printre oameni – în seara aceea, când tocmai nu mă băgau în seamă, am apucat o sticlă de rachiu lăsată din greşeală în faţa cuştii mele, am destupat-o ca la lecţie, în atenţia tot mai mare a celor de faţă, am dus-o la gură şi, fără şovăială, fără să mă strâmb, am băut-o cu adevărat şi întradevăr până la fund, ca un băutor de meserie, dând ochii peste cap şi gâlgâind; sticla am aruncacat-o cât colo, nu ca un disperat, ci ca un artist; de fapt am uitat să-mi mângâi burta; în schimb, însă, pentru că nu puteam altfel, pentru că simţeam un impuls, pentru că mă ameţisem am exclamat pur şi simplu „Hei!”, am scos un sunet omenesc, sărind cu acest strigăt, dintr-o dată, în comunitatea oamenilor şi simţind ecoul acesteia – „Auziţi, vorbeşte!” – ca o sărutare pe tot trupul meu scăldat de sudoare.

Repet: nu mă ispitea să-i imit pe oameni; îi imitam numai întrucât căutam o scăpare, din nici un alt motiv. De altfel, cu victoria aceea realizasem încă foarte puţin. Glasul mi-a amuţit din nou numaidecât; mi-a revenit abia după luni de zile; repulsia pentru sticla de rachiu îmi devenise şi mai puternică. Dar drumul meu era trasat o dată pentru

totdeauna, am fost predat primului dresor, la Hamburg, am sesizat numaidecât cele două posibilităţi ce mi se deschideau în faţă: grădina zoologică sau varieteul. N-am şovăit. Mi-am zis: fă-te luntre şi punte să ajungi la varieteu; asta e scăparea; grădina zoologică nu-i altceva decât o nouă cuşcă; dacă ajungi acolo, eşti pierdut.

Şi am învăţat, domnilor. Ehei, înveţi când trebuie; înveţi când vrei să găseşti o scăpare înveţi, fără să ţii seama de nimic. Te supraveghezi singur cu biciul în mână; te sfâşii singur la cea mai mică rezistenţă. Firea de maimuţă a ieşit din mine în goană, de-a rostogolul şi dusă a fost, astfel încât chiar primul meu profesor a început, din cauza asta, să se poarte ca o maimuţă, trebuind să renunţe curând la lecţii şi să fie dus într-un ospiciu. Din fericire, a ieşit curând de-acolo.

Dar am avut nevoie de mulţi profesori, ba chiar de câţiva concomitent. Când am devenit mai sigur de posibilităţile mele, iar publicul a început să-mi urmărească progresele, viitorul începând să se contureze luminos, mi-am luat singur profesori, i-am pus să stea în cinci camere succesive şi am învăţat de la toţi în acelaşi timp, sărind necontenit dintr-o cameră în alta.

Progresele astea! Pătrunderea razelor ştiinţei, din toate părţile, în creierul care se trezea! Nu neg: mă făceau fericit. Dar totodată trebuie să spun: nu le-am supraestimat nici măcar atunci, cu atât mai puţin azi! Printr-un efort, care nu s-a mai repetat pe întreg pământul până-n prezent, am dobândit cultura medie a unui european. În fond poate că nici nu e mare lucru dar înseamnă totuşi ceva, în măsura în care mi-a ajutat să scap din cuşcă şi mi-a asigurat această scăpare deosebită, această scăpare ca om. Există o expresie excelentă: a spăla putina; asta am făcut, am spălat putina. N-aveam altă cale, bineînţeles presupunând iarăşi că nu puteam alege libertatea.

Dacă privesc în urmă la evoluţia mea şi la ţelul eî de până acum, nici nu mă plâng şi nici nu sunt mulţumit. Cu mâinile în buzunarele pantalonilor, cu sticla de vin pe masă, stau pe jumătate aşezat, pe jumătate întins într-un fotoliu-balansoar şi privesc pe fereastră. Dacă vin vizitatori, îi primesc cum se cuvine. Impresarul meu stă în anticameră; dacă sun, vine şi ascultă ce spus. Seara e aproape totdeauna spectacol şi am nişte succese care au atins aproape apogeul. Când mă întorc noaptea acasă de la banchete, din cercuri ştiinţifice sau de la vreo reuniune intimă, mă aşteaptă o cimpanzee pe jumătate dresată şi caut să mă simt bine lângă ea, după maniera maimuţelor. Ziua nu vreau s-o văd, pentru că are în privire acea rătăcire dementă a animalului dresat; doar eu îmi dau seama de asta şi nu pot s-o îndur.

În general, am realizat ceea ce voiam să realizez. Să nu se spună că nu merita osteneala. În rest, nu vreau să difuzez părerea vreunui om, ci doar simple cunoştinţe, nu vreau decât să fac o dare de seamă

şi tot numai o dare de seamă v-am prezentat şi domniilor-voastre, înalţi domni de la Academie.

• COLONIA PENITENCIARĂ •

„Este un aparat deosebit”, spuse ofiţerul către explorator şi îmbrăţişa cu o privire oarecum admirativă aparatul, pe care îl cunoştea, totuşi, foarte bine. Călătorul părea să fi acceptat doar din politeţe invitaţia comandantului de-a asista la execuţia unui soldat, condamnat pentru nesupunere şi pentru insultă la adresa superiorului, colonia penitenciară nu domnea, pare-se, prea mult interes pentru această execuţie. Cel puţin în această mică vale adâncă şi împrejmuită de jur-împrejur cu povârnişuri golaşe, nu de faţă, în afară de ofiţer şi exploraor decât condamnatul – un om fălcos şi abrutizat cu părul şi faţa răvăşite – şi un soldat; acela ţinea în mână un lanţ greu ce se continua lanţurile mai mici, cu care condamnatul era celtuit la glezne, de mâini şi de gât şi care erau prinse între ele prin alte lănţuguri de legătură. De altfel, condamnatul manifesta o asemenea supunere de câine, încât aveai impresia că-l poţi lăsa să umble liber pe povârnişurile din jur şi că, pentru a începe execuţia, n-aveai decât să fluieri ca el să vină numaidecât.

Exploratorul se preocupa prea puţin de aparat şi umbla încolo şi încoace în spatele condamnatului cu vădită lipsă de interes, în timp ce ofiţerul se îngrijea de ultimele pregătiri aci vârându-se sub aparatul îngropat adânc în pământ, aci urcându-se pe o scară, pentru a cerceta părţile superioare. Era o muncă pe care ar fi putut-o lăsa în seama unui mecanic, dar ofiţerul o îndeplinea cu multă râvnă, fie pentru că era un adept convins al acestui aparat, fie din cauză că munca aceasta nu putea fi încredinţată altcuiva. „Acum totul e gata!” strigă el în sfârşit, coborând de pe scară. Era nespus de istovit, respira greu cu gura larg deschisă şi-şi vârâse două batiste fine, de damă, între gulerul uniformei şi gât. „Uniformele astea sunt totuşi prea greoaie pentru tropice”, spuse exploratorul în loc să se intereseze de aparat, aşa cum s-ar fi aşteptat ofiţerul. „Desigur, răspunse ofiţerul, şi-şi spălă mâinile murdare de ulei şi unsoare într-un hârdău cu apă ce sta la îndemână, dar ele reprezintă patria; nu vrem să ne pierdem patria. Acum priviţi la acest aparat, adăugă el numaidecât, ştergâcidu-şi mâinile cu o cârpă şi arătând totodată spre aparat. Până nu de mult mai era nevoie să facem totul cu mâna, dar acum lucrează aparatul singur”. Exploratorul dădu din cap, urmărind vorbele ofiţerului. Acesta încercă să prevină eventualitatea oricărui incident neprevăzut şi spuse în continuare: „Se întâmplă fireşte şi deranjamente; sper, însă, că azi nu va interveni niciunul, totuşi, e bine să le prevedem şi pe acestea. Aparatul trebuie să funcţioneze douăsprezece ore fără întrerupere. Dar chiar dacă

intervin unele deranjamente, ele sunt foarte neînsemnate şi vor fi înlăturate numaidecât”. „Dacă vreţi să vă aşezaţi?” întrebă el în cele din urmă şi scoase, dintr-un morman de scaune trestie, unul pe care-l oferi exploratorului; acesta nu putu refuza. Şedea acum la marginea unei gropi, în care aruncă o privire fugitivă, nu era adâncă; pe una din laturile ei, pământul săpat fusese grămădit într-un fel de val pe cealaltă se afla aparatul. „Nu ştiu, reluă ofiţerul, dacă domnul comandant v-a explicat deja aparatul”. Exploratorul făcu din mână un gest imprecis; ofiţerul nu aştepta decât atât, pentru aputea începe să explice el însuşi aparatul, aparat, spuse el şi prinse cu mâna o manivelă de care se sprijini, este o invenţie a fostului nostru comandant. Am colaborat cu el de la primele experienţe şi am luat parte parte la toate lucrările, până când aparatul a fost desăvârşit. Meritul invenţiei îi aparţine, numai lui. Aţi auzit de fostul nostru comandant? Nu? Ei bine, cred că nu afirm prea mult, dacă spun că organizarea acestei colonii penitenciare este opera sa. Noi, prietenii lui, am ştiut chiar în olipa când a murit, că organizarea acestei colonii este atât de desăvârşită în sine, încât – cel puţin vreme de mai mulţi ani – succesorul nu va putea modifica nimic, chiar dacă ar avea în cap mii de planuri noi. Previziunea noastră s-a şi îndeplinit; noul comandant a fost nevoit să-şi dea seama de asta. Păcat că nu l-aţi cunoscut pe fostul comandant! Dar, se întrerupse singur ofiţerul, eu pălăvrăgesc, iar aparatul lui se află aici, în faţa noastră. După cum vedeţi, se compune din trei părţi. In decursul vremii s-au stabilit, pentru fiecare din ele, denumiri întru-câtva populare. Partea de jos se numeşte patul, cea de sus desenatorul, iar aceasta suspendată, de-aici de la mijloc, se numeşte grapa. „Grapa? * întrebă exploratorul. Nici măcar nu ascultase cu atenţie, întrucât soarele dogorea nespus de puternic în această vale lipsită de umbră şi era greu să-şi adune gândurile. Îmbrăcat cu o tunică strânsă pe trup, ca de paradă, încărcată cu epoleţi grei şi cu fireturi, ofiţerul îi apăru cu atât mai demn de admiraţie, cu cât explica totul atât de entuziast şi, în timp ce vorbea, meşterea cu şurubelniţa, ici-colo, la câte un şurub. Soldatul fie şi el, în aceeaşi dispoziţie ca exploratorul îşi înfăşurase lanţul condamnatului încheieturii ambelor mâini, sta cu o mână pe armă, lăsase capul pe spate şi nu se sinchisea de nimic. Exploratorul nu se miră de asta întrucât ofiţerul vorbea franţuzeşte şi nici soldatul nici condamnatul nu înţelegeau limba franceză. Cu atât mai surprinzător părea, desigur, faptul că osânditul se străduia totuşi să urmărească explicaţiile ofiţerului. Îşi îndrepta neîncetat privirile, cu un fel de stăruinţă somnolentă, spre locul către care tocmai arăta ofiţerul iar când exploratorul îl întrerupea cu câte o întrebare, se uita, ca şi ofiţerul, la acesta. Da grapa, întări ofiţerul, denumirea i se potriveşte. Acele ei sunt dispuse ca la o grapă mânuită la fel ca aceasta, dar pe un

singur loc şi cu mai multă măiestrie. De altfel, veţi înţelege totul mimaidecât. Aici, pe pat, este aşezat condamnatul. Vreau să vă descriu mai întâi aparatul şi numai după aceea vă voi arăta cum stipulează. În felul ăsta, veţi putea urmări totul mai bine. Mai ales că o roată dinţată a desenatorului s-a tocit cam tare şi scârţâie rău când funcţionează aparatul, astfel încât aproape nu te mai poţi înţelege; din păcate, piesele de schimb nu se pot procura aici decât cu multă greutate. Aşadar, acesta e patul, cum mai spus. Este acoperit complet cu un strat vată, al cărui rost îl veţi afla mai târziu. Pe această vată este aşezat cu burta în jos condamnatul, fireşte în pielea goală; aici sunt curelele pentru mâini, aici cele pentru picioare, aici cele pentru gât; cu acestea este ferecat bine. Aici, la capătul patului unde vine faţa omului, după cum am mai spus, se află acest căluş de pâslă care poate fi reglat cu uşurinţă, în aşa fel încât să-i intre omului tocmai bine în gură. Rostul lui e să-l împiedice să strige sau să-şi muşte limba Fireşte că omul trebuie să accepte căluşul de pâslă, întrucât altfel cureaua de la gât îi frânge grumazul". „Asta e vată?" întrebă exploratorul, aplecându-se înainte. „Da, desigur, răspunse ofiţerul zâmbind, pipăiţi-o singur". Şi apucând mina exploratorului, o trecu pe deasupra patului. „Este o vată preparată special, de aceea e greu s-o recunoaşteţi; voi mai avea prilejul să vorbesc despre rostul ei". Exploratorul începu să prindă interes pentru aparat; ducându-şi mâna la ochi pentru a-i feri de soare, se uită în sus la aparat. Era o construcţie impunătoare. Patul şi desenatorul aveau acelaşi contur şi semănau cu două lăzi întunecoase. Desenatorul se afla cam la doi metri deasupra patului; amândouă erau legate la colţuri prin patru bare de alamă, că sclipeau în lumina soarelui. Intre lăzi oscila grapa, atârnată de o bandă de oţel.

Dacă ofiţerul abia observase indiferenţa de mai înainte a exploratorului, în schimb luă act numaidecât de interesul care se trezea acum în el, îşi întrerupse de aceea explicaţiile, pentru ai da răgaz să examineze în linişte aparatul. Osânditul îl imită pe explorator; deoarece nu-şi putea duce mâna deasupra frunţii, privi în sus clipind din ochii neumbriţi.

„Aşadar omul este aşezat aici", spuse exploratorul, lăsându-se pe spate în fotoliu şi punând picior peste picior.

Da întări ofiţerul, apoi îşi împinse şapca pe ceafă şi-şi trecu mâna peste faţa încinsă; acum mai departe: Atât patul cât şi desenatorul au propria lor baterie electrică; patul are nevoie de ea pentru mişcările proprii, iar desenatorul pentru grapă. De-ndată ce omul este legat bine în curele, patul este pus în mişcare. El vibrează cu trepidaţii infime, dar foarte rapide, mişcându-se în acelaşi timp atât lateral, cât şi în jos. Aţi văzut, probabil, asemenea aparate în sanatorii; numai că, la patul nostru, toate mişcărâle sunt calculate cu precizie; ele trebuie să fie perfect acordate cu mişcările grapei. Executarea propriu-zisă a

sentinţei revine, de fapt grapei.

„Care este sentinţa?” întrebă exploratorul. „Nici asta n-o ştiţi? Spuse ofiţerul uimit, şi-şi muşcă buzele. Să mă scuzaţi, dacă explicaţiile mele n-au, poate, nici un şir; vă cer iertare. Înainte vreme, explicaţiile obişnuia să le dea comandantul; dar noul comandant se sustrage de la această îndatorire de onoare; faptul că nici măcar nu l-a informat pe un asemenea înalt oaspete – exploratorul încercă să respingă, cu amândouă mâinile, această onoare, dar ofiţerul insistă asupra expresiei – un asemenea înalt oaspete, cu privire la forma sentinţei noastre este iarăşi o inovaţie, care. pe buze i se contura o înjurătură, dar se stăpâni şi preciza doar: eu n-am fost informat despre asta, nu este vina mea. De altfel, sunt cel mai în măsură să explic tipurile noastre de sentinţe, întrucât am aici – se bătu cu mâna peste buzunarul de la piept – respectivele schiţe făcute chiar de mâna fostului comandant”. „Schiţele făcute de mâna comandantului însuşi? Întrebă exploratorul: Dar întrunea toate calităţile astea? Era soldat, judecător, constructor, chimist, desenator?”

Sigur că da”, aprobă ofiţerul dând din cap, cu privirea fixă şi pierdut pe gânduri. Apoi îşi examină din nou mâinile; i se păru că nu sunt destul de curate pentru a apuca planurile cu ele, de vaccea se duse la hârdău şi se mai spălă o dată. După aceea scoase la iveală o mică taşcă şi spuse: „Sentinţa noastră nu e aspră. Condamnatului i se scrie cu grapa pe trup porunca pe care a încălcat-o. Acestui condamnat.

— Ofiţerul arătă spre omul de lângă el – se va scrie pe trup: Cinsteşte-l pe superiorul tău!”

Exploratorul aruncă o privire furişă spre condamnat; când ofiţerul arătă spre el, acesta lăsă capul în jos şi păru să-şi încordeze auzul, pentru a prinde câte ceva. Dar mişcările buzelor sale pe care le strângea convulsiv, trădau că nu izbutea să înţeleagă nimic. Exploratorul ar fi vrut să întrebe încă multe lucruri, dar în prezenţa osânditului nu mai întrebă decât: îşi cunoaşte sentinţa?” „Nu”, răspunse ofiţerul şi vru să continue numaidecât cu explicaţiile, dar exploratorul îl întrerupse: „Nu-şi cunoaşte sentinţă?” „Nu, spuse ofiţerul din nou, apoi se opri o clipă, ca şi cum ar fi cerut exploratorului să-şi motiveze mai pe larg întrebarea şi spuse într-un târziu: Ar fi inutil să i se spună, afle pe propria-i piele”. Exploratorul era pe punctul de-a tăcea, dar îl simţi pe condamnat fixându-l cu privirea; părea să-l întrebe dacă poate fi de acord cu procedeul descris. De aceea, deşi se rezemase comod de spătar se aplecă din nou înainte şi întrebă mai departe: „Dar ştie măcar că a fost, de fapt, condamnat? „Nici asta”, spuse ofiţerul şi-i zâmbi exploratorului, părând să mai aştepte şi alte întrebări ciudate. „Nu se poate, reluă exploratorul,

trecându-şi mâna peste frunte, atunci omul ăsta nu ştie nici măcar acum ce ecou a avut apărarea lui? „N-a avut ocazia să se apere”, ripostă ofiţerul privind într-o parte, ca şi cum ar fi vorbât pentru sine, nevrând să-l jignească pe explorator prin relatarea unor lucruri de la sine înţelese. „Dar trebuia să i se ofere prilejul să se apere”, insistă exploratorul ridicându-se din fotoliu.

Ofiţerul îşi dădu seama că risca să fie împiedicat, pentru multă vreme, de a mai explica aparatul; de aceea se duse lângă explorator, se atârnă de braţul lui şi arătă cu mâna spre condamnat care, văzând că atenţia este vădit îndreptată asupra lui, luă poziţia de drepţi – de altfel şi soldatul întinse de lanţ – apoi ofiţerul începu: „Lucrurile stau altfel. Aici, în colonia penitenciară, am fost desemnat judecător, în ciuda faptului că sunt atât de tlnăr şi anume, pentru motivul că îl asistam şi pe fostul comandant în toate chestiunile penale şi că, dintre toţi cunosc cel mai bine aparatul. Principiul după care iau hotărârile este următorul: vina e întotdeauna mai presus de orice îndoială. Alte tribunale nu pot urma acest principiu, întrucât sunt alcătuite din mai multe capete şi mai au şi alte instanţe superioare. La noi, însă, nu e aşa, sau cel puţin nu era pe vremea vechiului comandant. Cel nou, fireşte că a şi manifestat dorinţa de a se amesteca în judecata mea, dar am izbutit să-l ţin deoparte şi voi izbuti şi pe viitor.

— Doriţi să vă explic cazul,? Este la fel de simplu ca şi celelalte, Un căpittan a reclamat azi-dimineaţă că acest om care i-a fost repartizat ca servitor şi care în faţa uşii lui, a aţipit în timpul serviciului. Datoria lui este, de fapt, să se scoale la fiecare oră, când bate ceasul şi să salute în faţa uşii căpitanului. Desigur, îndatorirea asta nu e grea, dar este necesară, întrucât omul trebuie să rămână treaz atât pentru a face de pază, cât şi pentru a putea sluji la nevoie. Noaptea trecută, căpitanul a vrut să vadă dacă servitorul îşi îndeplineşte datoria. A deschis uşa când ceasul bătea ora două şi l-a găsit dormind încovrigat. Şi-a luat cravaşa şi l-a plesnit peste faţă. Să se scoale şi să ceară iertare, omul l-a apucat pe stăpân de picioare, l-a scuturat bine şi i-a strigat: «Aruncă-ţi cravaşa, că de nu te mănânc de viu!» – Acestea sunt faptele. Căpitanul a venit la mine acum o oră, eu am scris declaraţiile lui şi, imediat după aceea, sentinţa. Apoi am poruncit ca omul să fie pus în lanţuri. Totul a mers foarte simplu. Dacă l-aş fi chemat mai întâi pe omul acesta înaintea mea şi l-aş fi interogat, s-ar fi născut tot felul de încurcături. M-ar fi minţit şi, dacă aş fi izbutit să dovedesc că e mincinos, ar fi venit cu alte minciuni şi aşa mai departe. Astfel, însă, îl am în mână şi nu-i dau drumul.

— Acum e totul limpede? Dar timpul trece, execuţia ar fi trebuit să înceapă de mult şi eu nici n-am terminat cu explicarea aparatului”. îl sili pe explorator să se aşeze din nou în fotoliu, trecu îndărăt lângă aparat şi reluă: „După cum vedeţi, grapa corespunde conformaţiei

omului; aici e grapa pentru partea superioară a trupului, acestea sunt grapele pentru picioare. Pentru cap nu e destinat decât acest piron. Vă e totul limpede?” Se plecă prietenos către explorator, părând dispus să dea explicaţii cât mai amănunţite.

Exploratorul privi grapa, încreţindu-şi fruntea. Relatările referitoare la procedura judecătorească nu-l satisfăcuseră. Dar oricum – fu el nevoit să admită – aici era vorba de o colonie penitenciară, unde erau necesare măsuri speciale şi, până la urmă, trebuia procedat milităreşte. În afară de aceasta, îşi punea speranţele în noul comandant, care – după cât se părea – intenţiona să introducă, fireşte, încetul cu încetul noi măsuri ce nu puteau fi înţelese de mintea mărginită a acestui ofiţer. Furat de asemenea gânduri, exploratorul se pomeni întrebând: Va asista şi comandantul la execuţie?” sigur, răspunse ofiţerul, penibil impresionat de întrebarea neaşteptată, apoi mutra lui prietenoasă se crispa deodată: Tocmai de aceea trebuie să ne grăbim. Ba chiar va trebui să-mi scurtez explicaţiile, oricât îmi va părea de rău. Dar aş putea să le completez mai amănunţit mâinr când aparatul va fi din nou curăţit – singurul lui cusur este că se murdăreşte foarte tare. Aşadar, acum doar strictul necesar. Când omul se află lungit pe pat, iar acesta începe să vibreze, se lasă şi grapa în jos, pe corpul lui. Ea se reglează automat, aşa fel încât abia să atingă corpul omului cu vârfurile acelor; de îndată ce reglarea s-a făcut, această bandă de oţel se întinde şi devine rigidă ca o bară. Şi acum începe jocul. Un neiniţiat nu poate observa nici o deosebire exterioară între diferitele pedepse. Grapa pare să acţioneze uniform. Vibrând continuu, ea îşi înfige vârfurile în corp, care vibrează şi el o dată cu patul. Pentru a da oricui posibilitatea să urmărească execuţia grapa a fost confecţionată din sticlă. Ne-am izbit de multe dificultăţi tehnice la fixarea acelor în ea, dar, după multe încercări, totul a reuşit perfect. N-am cruţat nici o osteneală. Şi acum, ori cine poate vedea prin sticlă cum se execută inscripţia pe trup. Nu vreţi să vă apropiaţi şi să priviţi acele?”

Exploratorul se ridică încet, se apropie şi se aplecă deasupra grapei. „Vedeţi aici, continuă ofiţerul, două feluri de ace, rânduite în diferite moduri. Lângă fiecare ac lung este unul scurt Cel lung scrie, iar cel scurt stropeşte apă, pentru a spăla sângele şi a menţine scrisul vizibil în permanenţă. Apa amestecată cu sânge este condusă în mici jgheaburi şi din ele curge într-un jgheab principal, a cărui ţeava de scurgere se termină în groapă”. Ofiţerul arătă cu degetul drumul exact, pe care trebuia să-l parcurgă apa cu sângele. Căutând să reprezinte cât mai concret procesul, ţinu mâinile căuş la gura ţevii de scurgere ca şi cum ar fi adunat în ele un sânge ipotetic şi atunci exploratorul îşi ridică în sus capul şi vru să se tragă de-a-ndărătelea spre fotoliu, căutând sprijin cu mâna în spate. Deodată văzu, cu

nespusă groază, că şi condamnatul urmase drumul ofiţerului de a privi grapa mai de-aproa-pe. Îl trăsese puţin după el, de lanţ şi pe soldatul adormit şi stătea aplecat deasupra grapei de sticlă. Se vedea cum căuta şi el să desluşească, cu ochi nesiguri, ceea ce priveau cei doi domni nu izbutea să înţeleagă nimic, întrucât îi lipseau explicaţiile. Se apleca ba într-o parte, ba ba cealaltă. Şi cerceta sticla necontenit, cu privirea, de la un capăt la altul. Exploratorul schiţă gestul să-l gonească de acolo, întrucât ceea ce făcea osânditul era probabil interzis sub pedeapsă. Dar ofiţerul îl opri pe explorator, apucându-l cu o mână, în timp ce cu cealaltă luă un bulgăre de pământ din valul de lângă groapă şi-l aruncă în soldat. Acesta deschise ochii speriat, văzu îndrăzneala condamnatului, dădu drumul armei să cadă şi se propti cu călcâiele în pământ, smucind de lanţ astfel încât osânditul căzu numaidecât grămadă; apoi privi la el cum se zvârcolea pe jos zomăindu-şi lanţurile. „Ridică-l în picioare!” strigă ofiţerul, văzând că osânditul abătuse prea mult atenţia exploratorului. Acesta se aplecase chiar deasupra gropii, fără să ţină seamă de ea, vrând să constate ce se întâmplă cu condamnatul. Umblă cu el mai cu grijă!” strigă ofiţerul din nou. Apoi ocoli aparatul, îl prinse pe condamnat de subsuori şi, în timp ce acestuia îi fugiră de mai multe ori picioarele de sub el, îl ridică în sus cu ajutorul soldatului.

„Acum ştiu totul”, spuse exploratorul când ofiţerul reveni lângă el. „în afară de ceea ce e mai important, ripostă acesta, prinzându-l pe explorator de braţ şi arătându-i în sus: Colo în desenator, se află angrenajul de roţi care imprimă mişcarea grapei şi acest angrenaj se reglează după schiţa făcută pentru pedeapsa respectivă. Folosesc încă schiţele fostului comandant. Iată-le – scoase câteva foi din taşca de piele – dar nu pot să vi le dau în mână, sunt tot ce am niai scump. Luaţi loc, am să vi le arăt de la distantă şi veţi putea vedea totul foarte bine”. Arătă prima foaie. Exploratorul ar fi vrut să-şi exprime într-un fel admiraţia, dar nu văzu decât nişte linii ce se încrucişau în toate felurile, ca un labirint ele erau atât de dese, încât acopereau toată hârtia şi nu mai puteai deosebi decât anevoie spaţiile albe dintre ele. „Citiţi!” spuse ofiţerul. „Nu pot”, răspunse exploratorul. „Dar e foarte limpede”, ripostă ofiţerul. „Este foarte artistic, continuă exploratorul evaziv, dar nu pot să descifrez”. „Da, vorbi ofiţerul râzând şi vârî taşca de piele la loc, ăsta nu e un scris caligrafic pentru copii de şcoală. Trebuie să-l studiezi îndelung. Dar şi dumneavoastră v-aţi descurca în el, până la urmă. Fireşte, nu poate să fie un scris simplu; nu trebuie să ucidă imediat, ci – în medie – abia după un interval de douăsprezece ore; ora a şasea este calculată să fie momentul culminant. De aceea scrisul propriu-zis trebuie să fie înconjurat de multe, multe ornamente; el trebuie să acopere trupul numai ca un brâu îngust; restul corpului este rezervat pentru înflorituri. Puteţi să apreciaţi acum felul în care

lucrează grapa şi întregul aparat?

— Ia uitaţi-vă!” Ofiţerul sări pe scară, învârti o roată şi strigă de sus: „Atenţie, daţi-vă la o parte!”, după care totul se puse în mişcare. Dacă n-ar fi scârţâit roata, ar fi fost minunat. Ca şi cum: ar fi fost surprins de zgomotul stânjenitor al roţii, ofiţerul o ameninţă cu pumnul, apoi făcu un gest de neputinţă cu mâinile, în chip de scuză faţă de explorator şi coborî iute pentru a supraveghea de jos mersul aparatului. Mai era încă ceva în neregulă, pe care-l observă numai el; se căţără din nou pe scară, apucă apoi cu amândouă mâinile ceva dinăuntrul desenatorului după care,: pentru a ajunge mai repede jos, nu se mai folosi de scară ci alunecă de-a lungul uneia din bare şi strigă, cât putu de tare, la urechea exploratorului pentru a se face înţeles: „Pricepeţi cum funcţionează? Grapa începe să scrie; când este gata prima serie de scris pe spinarea omului, stratul de vată se răsuceşte şi rostogoleşte încet corpul pe-o parte, pentru a oferi grapei o suprafaţă nouă pentru scris. Între timp, părţile rănite prin scriere ajung în contact cu vata – care opreşte sângerarea datorită preparaţiei ei speciale – şi sunt pregătite pentru adâncirea în continuare a scrisului. Aceşti dinţi de aici, de la marginea grapei, smulg vata de pe răni, când corpul este răsucit mai departe şi o aruncă în groapă; iar grapa are apoi din nou pe ce lucra. Şi astfel scrie din ce în ce mai adânc vreme de douăsprezece ore. Primele şase ore, condamnatul trăieşte aproape la fel ca înainte, numai că simte dureri. După două ore i se scoate căluşul de pâslă din gură, întrucât osânditul nu mai are putere să strige. Aici, în acest castron încălzit electric, aşezat la marginea unde se află capul condamnatului, se pune orez fiert, iar omul, dacă are poftă, poate lua din el, atât cât prinde cu limba. Niciunul nu pierde prilejul. Cel puţin eu nu ştiu vreunul şi doar experienţa mea e vastă. Abia după ceasul al şaselea îşi pierde pofta de a mai mânca. De obicei, în momentul acela îngenunchez aici şi observ fenomenul. Rareori mai înghite ultima îmbucătură, o tnvârte în gură, de colo până colo şi o scuipă apoi în groapă. Atunci trebuie să mă aplec, altfel mi-o aruncă în faţă. Cât de liniştit devine omul după ceasul al şaselea! În cel mai idiot dintre ei se trezeşte inteligenţa. Începe de la ochi. De la ei cuprinde apoi totul. O privelişte care mai-mai că te ispiteşte să te aşezi singur sub grapă. În rest nu se întâmplă, de fapt nimic deosebit, doar atât că omul începe să descifreze scrisul şi-şi ţuguie buzele de parcă ar asculta ceva atent. Aţi văzut, nu e uşor să descifrezi scrisul cu ochii; omul nostru îl descifrează însă cu rănile sale. Fireşte că trebuie o muncă imensă pentru aceasta; este nevoie de şase ceasuri pentru desăvârşirea ei. Apoi, grapa îl străpunge complet şi-l aruncă în groapă, unde cade plescăind în apa amestecată cu sânge şi cu vată. În clipa aceasta judecata s-a sfârşit, iar noi – eu şi soldatul – îl îngropăm”.

Exploratorul plecase urechea către ofiţer şi privea cu mâinile vârâte în buzunarele vestonului, cum lucra maşina. Condamnatul se uita şi el, fără să priceapă însă ceva. Tocmai se aplecase puţin înainte, urmărind trepidaţiile acelor când, deodată, la un semn al ofiţerului, soldatul îi tăie pe la spate cămaşa şi pantalonii, cu un cuţit, aşa fel încât căzură jos; osânditul schiţă gestul de a apuca straiele ce cădeau, vrând să-şi acopere golidunea, dar soldatul îl ridică în sus şi scutură de pe el ultimele zdrenţe. Ofiţerul opri maşina şi, în liniştea care se lăsă, osânditul fu aşezat sub grapă. I se desfăcură cătuşele şi în locul lor fură prinse strâns curelele; în primul moment, condamnatul păru să resimtă schimbarea aproape ca o uşurare. Apoi grapa fu lăsată mai jos îtrucât omul era cam costeliv. Când îl atinseră vârfurile acelor, i se înfiora pielea pe trup în timp ce soldatul era ocupat cu mâna dreaptă a omului, acesta o întinse pe cea stângă fără să ştie însă încotro s-o ducă; dar o întinse chiar în direcţia unde se afla exploratorul. Ofiţerul privea necontenit pieziş spre explorator, de parcă ar fi vrut să-i citească pe faţă impresia ce i-o făcea această execuţie, despre care până acum îi dăduse măcar unele explicaţii superficiale.

Cureaua destinată încheieturii mâinii se rupse; poate că soldatul întinsese prea tare de ea. Era nevoie să intervină ofiţerul; soldatul îi arătă bucata de curea ruptă. Întradevăr, ofiţerul se şi duse lângă el şi explică, întorcând faţa spre explorator: „Maşina este tare cârpăcită, din când în când nu se poate să nu se rupă sau să nu se frângă câte ceva; dar asta nu trebuie să influenţeze în rău impresia generală. De altfel, vom face rost numaidecât de ceva, ca să înlocuim cureaua; am să folosesc lanţul; fireşte că acesta va reduce din delicateţea vibraţiilor în ceea ce priveşte braţul drept”. în timp ce fixa lanţul, mai adăugă: „Mijloacele de întreţinere a maşinii sunt acum foarte restrânse. Pe vremea vechiului comandant exista un fond alocat numai în acest scop şi puteam dispune şi eu de el. Exista aici o magazie, în care se păstrau tot felul de piese de schimb. Mărturisesc că aproape făceam risipă, dar numai înainte vreme, nu şi acum, după cum pretinde noul comandant, care se slujeşte de orice pretext, pentru a combate vechile instituţii. Acum administrează personal fondul pentru maşină şi, când cer o curea nouă, îmi pretinde s-o aduc pe cea veche drept dovadă; iar cea nouă soseşte abia după zece zile şi, pe deasupra, e de cea mai proastă calitate, nu-i bună de nimic. Nimeni nu se sinchiseşte, cum aş putea utiliza maşina între timp”.

Exploratorul chibzui: nu face niciodată impresie, dacă te amesteci cu hotărâre în probleme străine. El nu era nici cetăţean al coloniei penitenciare, nici cetăţean al statului căruia îi aparţinea aceasta. Dacă ar fi încercat să dezaprobe chiar să zădărnicească execuţia, i s-ar fi putut spune: eşti străin, astâmpără-te. La una ca asta n-ar fi putut să replice nimic, ci doar să adauge că, în acest caz, nu se mai înţelege

nici el singur, întrucât călătoreşte doar cu intenţia de a vedea şi nicidecum de-a modifica legile de organizare a tribunalelor unor ţări străine. Dar, în cazul în speţă, lucrurile erau ispititoare. Injusteţea procedurii şi caracterul inuman al execuţiei erau neîndoioase. Nimeni n-ar fi putut presupune un interes egoist din partea exploratorului, întrucât condamnatul îi era străin, nu era un compatriot şi nici un om să suscite compătimirea.

Exploratorul dispunea de recomandaţia unor înalte foruri şi fusese primit aici cu cea mai mare politeţe; iar faptul că fusese invitat să asist la această execuţie părea chiar să însemne că i se cerea părerea cu privire la asemenea judecată Acest lucru era cu atât mai verosimil, cu cât comandantul – după cum aflase mai mult decât limpede, acum – nu era un partizan al acestui procedeu şi avea o atitudine aproape ostilă faţă de ofiţer.

Deodată, exploratorul îl auzi pe ofiţer strigând de furie. Tocmai izbutise să vâre, cu destulă trudă, căluşul de pâslă în gura condamnatului, când acesta închise ochii, cuprins de o greaţă imposibil de. Stăpânit şi începu să vomeze. Ofiţerul îl smuci degrabă în sus, scoţându-i căluşul şi vru să-l întoarcă repede cu faţa spre groapă; dar prea târziu – murdăria curse pe maşină în jos. „Totul e numai din vina comandantului, strigă ofiţerul, zguduind barele de alamă ca scos din minţi, îmi murdăreşte maşina şi mi-o face ca o cocină!” Şi arătă exploratorului, cu mâini tremurătoare, ce se întâmplase. „Ore întregi m-am străduit să-l fac pe comandant să înţeleagă, că nu trebuie să li se mai dea de mâncare în ziua dinaintea execuţiei. Dar noua direcţie, mai blândă, este de altă părere. Cucoanele comandantului îl îndoapă pe osândit cu tot felul de zaharicale înaint de-a fi dus la locul execuţiei. Toată viaţa lui n-a mâncat decât peşte împuţit şi acu să mănânce dulciuri! Dar şi asta ar mai fi cum ar mai fi, n-aş avea nimic de zis, însă de ce nu se procură un nou căluş de pâslă, aşa cum de mai bine de trei luni. Cum să nu ţi se facă greaţă când iei în gură acest căluş, pe care l-au supt şi l-au ros mai bine de o sută de oameni, în timp ce-şi dădeau duhul?” Osânditul revenise cu capul la loc şi părea să se fi liniştit, în timp ce soldatul era ocupat să şteargă maşina cu cămaşa de care-l dezbrăcase. Ofiţerul veni lângă explorator; presimţind ceva, acesta făcu un pas îndărăt, dar ofiţerul îl apucă de mână şi-l trase de-o parte. „Vreau să vă spun câteva confidenţial, vorbi el, îmi daţi voie?” Desigur”, răspunse exploratorul, şi-l ascultă cu ochii plecaţi în jos.

Această procedură şi acest fel de execuţie, pe care aveţi prilejul să le admiraţi acum, nu MAI AU în prezent nici un partizan făţiş în colonia noastră. Eu sunt singurul susţinător şi în acelaşi timp şi singurul reprezentant al moştenirii vechiului comandant. De gândit la o perfecţionare departe a procedeului, nici vorbă, toate eforturile mele

se îndreaptă către păstrarea a ceea ce există. Când trăia fostul comandant, colonia era plină de partizanii săi; şi eu am în parte forţa de convingere a fostului comandant dar îmi lipseşte cu totul puterea de care dispunea el; în consecinţă, adepţii lui s-au dat la fund – există încă foarte mulţi, dar niciunul, nu o mărturiseşte deschis. Dacă v-aţi duce astăzi în ziua execuţiei, la o ceainărie şi aţi trage urechea, aţi putea auzi cel mult aluzii cu donuă înţelesuri. Toţi aceştia sunt adepţi ai procedeului, dar nu-mi folosesc la nimic, sub actualul comandant, date fiind concepţiile actuale ale acestuia. Şi acum vă întreb: Oare, din cauza acestui comandant şi a cucoanelor lui, care-l influenţează, trebuie să se ducă de râpă asemenea operă a unei vieţi întregi? Spuse el arătând cu mâna spre maşină. Puteţi îngădui una ca asta? Chiar dacă nu sunteţi decât un străin care petrece doar câteva zile pe insula noastră? Dar nu mai e timp de pierdut, se pregăteşte ceva împotriva jurisdicţiei mele; se şi ţin consfătuiri la comandament, la care nu sunt chemat să iau parte; până şi vizita dumneavoastră de astăzi este semnificativă pentru întreaga situaţie; sunt laşi şi vă trimit pe dumneavoastră, un străin, ca avangardă. Ehei, pe vremuri, erau cu totul altfel execuţiile! Încă înainte de ziua execuţiei, valea se umplea de oameni până la refuz; toţi veneau numai pentru a privi; dimineaţa, în zori, îşi făcea apariţia comandantul cu doamnele lui; fanfarele trezeau întreaga tabără; eu dădeam raportul, arătând că totul e gata; asistenţa – din care nu era permis să lipsească nici un funcţionar superior – se rânduia în jurul maşinii; această grămadă de scaune de trestie este o mizeră rămăşiţă a acelor vremuri, strălucea, proaspăt curăţită; aproape fiecare execuţie luam piese de schimb nou-nouţe. Privitorii stăteau în vârful picioarelor până acolo, sus, pe înălţimi şi, în faţa sutelor de ochi condamnatul era aşezat sub grapă de către însuşi comandantul. Ceea ce îi este îngăduit astăzi unui soldat de rând, era pe atunci sarcina mea, a preşedintelui tribunalului şi munca asta mă onora. Apoi începea execuţia! Nici un zgomot nepermis nu tulbura funcţionarea maşinii. Mulţi nici nu mai priveau spre ea, ci şedeau pe nisip, cu ochii închişi; toţi ştiau că acum se face dreptate. În tăcerea ce domnea se auzea doar oftatul condamnatului – înăbuşit de pâslă. Astăzi maşina nu mai e în stare să-i smulgă condamnatului nici măcar un geamăt mai sonor pe care să nu-l poată înăbuşi pâsla; pe-atunci acele care scriau picurau o soluţie caustică, pe care azi nu mai avem voie s-o folosim. Ei, şi-apoi venea ceasul al şaselea! Era cu neputinţă să împlineşti rugăminţile tuturor celor ce voiau să privească de-aproape. În înţelepciunea lui, comandantul dispunea ca, în primul rând, să se dea preferinţă copiilor; eu puteam sta totdeauna în fată, fireşte, având în vedere funcţia mea; de multe ori şedeam acolo cinchit, cu doi copii mici de-a dreapta şi de-a stânga, pe braţe. Cum mai sorbeam cu toţii expresia de transfigurare de pe chipul martirizat,

cum ne mai scăldam obrazul în razele acestei dreptăţi abia realizate şi pe cale să dispară! Ce mai vremuri, camarade!” Ofiţerul uitase, pesemne, pe cine avea în faţă; îl îmbrăţişa pe explorator şi-şi lăsă capul pe umărul lui. Exploratorul era nespus de încurcat şi privea, nerăbdător, pe deasupra ofiţerului. Soldatul terminase curăţatul maşinii şi acum turna orez dintr-o cutie de tablă în castron. De-abia observă aceasta condamnatul, care-şi revenise cu totul, că şi începu să întindă limba pentru a hălpăi din orez. Soldatul îl tot împingea îndărăt, întrucât orezul era sortit pentru un moment ulterior; în orice caz, era un lucru revoltător, să ia cu mâinile murdare orez din castron şi să mănânce în faţa condamnatului, care poftea şi el.

Ofiţerul se reculese numaidecât. „Să nu credeţi că am vrut să vă înduioşez, spuse el, ştiu prea bine, că e imposibil să mai faci astăzi pe cineva să înţeleagă acele timpuri. De altfel, maşina încă mai lucrează şi impresionează prin ea însăşi. Impresionează prin ea însăşi, chiar dacă stă singură în această vale. Iar cadavrul cade la urmă în groapă, într-un fel de zbor inimaginabil de aerian, chiar dacă în jurul gropii nu se mai adună oamenii cu sutele, ca muştele, cum se întâmpla, odinioară. Pe atunci a trebuit să construim o balustradă trainică în jurul gropii, dar acum s-a distrus de mult”.

Exploratorul vru să scape de privirile ofiţerului şi cată în jur fără ţintă. Ofiţerul îşi închipui că străinul contemplă pustietatea văii; de aceea îl prinse de mâini şi-l întoarse cu faţa spre el, pentru a-l privi în ochi, apoi întrebă: Vă daţi seama ce ruşine trăim?” iar exploratorul tăcu. Ofiţerul îi lăsă pentru o clipă mâinile; sta tăcut, cu picioarele depărtate, cu mâinile în şold şi privea în pământ. Apoi îi zâmbi încurajator exploratorului şi spuse: Ieri am fost în apropierea dumneavoastră, când v-a invitat comandantul. Am auzit invitaţia. Îl ştiu bine pe comandant. Am înţeles numaidecât ce urmărea cu invitaţia. Deşi are suficientă putere pentru a lua măsuri împotriva mea, totuşi încă nu îndrăzneşte; în schimb, vrea să mă supună aprecierii dumneavoastră, a unui străin cu vază. A calculat totul cu multă grijă; sunteţi abia de două zile pe insulă, nu l-aţi cunoscut pe fostul comandant şi nici lumea lui de idei, sunteţi încătuşat de concepţiile europene; poate sunteţi din principiu chiar un adversar al pedepsei cu moartea, în general şi al unui asemenea mod de execuţie mecanică, în special; în afară de asta, veţi vedea execuţia desfăşurându-se trist, fără participare publică, pe o maşină cam deteriorată – deci n-ar fi oare foarte probabil (aşa îşi închipuie comandantul) ca, ţinând seama de toate astea, să consideraţi nepotrivită metoda mea? Iar dacă o s-o consideraţi nepotrivită, atunci nu veţi tăcea (vorbesc încă în spiritul comandantului), căci aveţi încredere, desigur, în convingerile dumneavoastră verificate. Aţi văzut, fără îndoială, multe ciudăţenii ale multor popoare şi aţi învăţat

sa le respectaţi, de aceea probabil că nu veţi interveni cu toată energia împotriva acestei metode, cum aţi face-o în ţara dumneavoastră. Dar comandantul nici nu are nevoie de atâta. Un simplu cuvânt imprudent, rostit în treacăt, este de-ajuns. Nici măcar nu e nevoie să concorde cu convingerea dumneavoastră, dacă în mod aparent vine în sprijinul dorinţei lui. Sunt sigur că vă va descoase cu toată abilitatea. Iar cucoanele lui vor face cerc în jur şi-şi vor ascuţi auzul; veţi spune cam aşa: «La noi procedura judiciară este alta», sau «La noi acuzatul este interogat înainte de-a se da sentinţa» sau «La noi nu existau torturi decât în evul mediu». Toate acestea sunt observaţii perfect juste, care vi se par foarte fireşti, observaţii nevinovate, care nu lezează procedeul meu. Dar cum le va interpreta comandantul? Îl şi văd pe bunul comandant împingând numaidecât scaunul; într-o parte şi ieşind grăbit în balcon, le văd pe cucoanele sale dând năvală după el, îi aud glasul – cucoanele îl numesc glas tunător – spune: «Un mare explorator din Occident, desemnat să cerceteze procedurile judiciare din toate ţările, a spus că metoda noastră de modă veche este inumană. După această părere a unei asemenea personalităţi nu-mi mai este îngăduit, fireşte, să tolerez o astfel de metodă. Aşadar, începând de astăzi dispun – şi aşa mai departe.» Dumneavoastră veţi vrea atunci să interveniţi, cum că n-aţi fi spus ceea ce afirmă el, că n-aţi fi calificat metoda mea drept inumană, ci că, dimpotrivă, adânca dumneavoastră pricepere o consideră drept cea mai umană şi mai demnă de a fi aplicată oamenilor şi că admiraţi maşina aceasta – dar va fi prea târziu. De altfel, nici n-aţi putea răzbate până la balconul înţesat de cucoane; veţi căuta să atrageţi atenţia asupra dumneavoastră; veţi încerca să strigaţi; dar o mână de cucoană vă va astupa gura – iar eu şi opera fostului comandant vom fi pierduţi". Exploratorul fu nevoit să-şi înăbuşe un zâmbet; aşadar, atât de uşoară era îndatorirea pe care el o considerase nespus de grea! Răspunse evaziv: „îmi supraapreciaţi influenţa; comandantul a citit scrisoarea mea de recomandaţie şi ştie că nu sunt un specialist în materie de proceduri judiciare. Dacă mi-aş spune părerea, ar fi doar aceea a unui particular, o părere cu nimic mai presus de a oricărui altul şi, în orice caz, mult mai fără importanţă decât părerea comandantului, care după câte ştiu, are putere aproape nelimitată în această colonie penitenciară. Dacă părerea lui referitoare la această procedură este atât de precizată, aşa cum credeţi dumneavoastră, atunci mă tem că a sosit, fireşte, clipa sfârşitului acestui procedeu, fără a mai fi nevoie de modesta mea contribuţie".

Înţelegea oare ofiţerul acest lucru? Nu, încă nu-l înţelegea. El clătină hotărât din cap, privi în urmă spre condamnatul şi soldatul, care tresăriră încetând să se mai preocupe de orez, apoi se apropie de explorator fără să se uite în ochii lui, ci fixând ceva nedefinit, pe

veston şi vorbi mai încetişor decât înainte: „Nu-l cunoaşteţi pe comandant; dumneavoastră aveţi faţă de el şi faţă de noi toţi – iertaţi-mi expresia – o atitudine plină de rezervă; dar influenţa dumneavoastră, credeţi-mă, e mai puternică decât vă închipuiţi. Am fost fericit când am auzit că veţi asista singur la execuţie. Această dispoziţie a comandantului trebuia să fie îndreptată împotriva mea, dar acum o voi întoarce în favoarea mea. Ferit de influenţa şoaptelor răuvoitoare spuse la ureche şi de privirile dispreţuitoare – ceea ce n-ar fi fost posibil în cazul unei asistenţe mai numeroase – aţi putut asculta explicaţiile mele, aţi văzut maşina şi sunteţi pe punctul de-a asista la execuţie. Părerea dumneavoastră este desigur formată; dacă mai persistă cumva unele îndoieli, ele vor fi înlăturate de priveliştea execuţiei. Şi acum vă adresez rugămintea: ajutaţi-mă împotriva comandantului!”

Exploratorul nu-l lăsă să continue. „Cum aş putea-o face, exclamă el, e imposibil. Nu vă pot ajuta cu nimic, la fel cum nu vă pot dăuna cu nimic!

Ba puteţi, sări ofiţerul. Cu oarecare îngrijorare exploratorul îl văzu stringând pumnii. Puteţi, repetă ofiţerul şi mai insistent. Am un plan care trebuie să izbutească. Dumneavoastră credeţi că influenţa pe care-o aveţi nu este suficientă. Eu ştiu bine, însă, că este. Dar să admitem că aveţi dreptate! N-ar fi atunci necesar să încecăm orice, chiar şi ceea ce pare să n-aibă şanse de succes, numai să putem salva această procedură? Ascultaţi, deci, plănui meu. Pentru punerea lui în aplicare este necesar, în primul rând, ca dumneavoastră să fiţi astăzi foarte reţinut în exprimarea părerii ce-o aveţi despre metoda mea. Dacă nu veţi fi întrebat direct, nu trebuie, în nici un caz, să vă spuneţi părerea dar declaraţiile dumneavoastră trebuie să fie scurte şi neprecise; lăsaţi să se observe că vă e greu să vorbiţi despre asta, că sunteţi revoltat, că – dacă ar fi să vă exprimaţi deschis – ar trebui să izbucniţi în blesteme. Nu vă cer să minţiţi; câtuşi de puţin; să răspundeţi doar scurt, cam aşa: «Da, am asistat la execuţie» sau, «Da, am ascultat toate explicaţiile». Doar atât, nimic altceva. Pentru amărăciunea, care trebuie să apară vizibil pe chipul dumneavoastră, aveţi destule motive, chiar dacă nu sunt în spiritul comandantului. El va înţelege totul pe dos, fireşte, în spiritul lui. Pe aceasta se întemeiază planul meu. Mâine, are loc, la comandament, o mare reuniune prezidată de comandant, la care iau parte toţi funcţionarii administrativi superiori. Comandantului îi place, fireşte, să facă un adevărat spectacol din aceste şedinţe. A construit în sala respectivă o galerie, care este totdeauna înţesată de spectatori. Chiar şi eu sunt nevoit să iau parte la aceste consfătuiri, dar mă cuprinde dezgustul. De rândul acesta, veţi fi invitat în orice caz la reuniune; dacă vă comportaţi conform planului meu, atunci invitaţia comandantului se

va transforma într-o rugăminte insistentă. Dar dacă, din vreun motiv neprevizibil, s-ar întâmpla totuşi să nu fiţi invitat, atunci va trebui desigur să cereţi dumneavoastră o invitaţie şi nu încape nici o îndoială că o veţi căpăta. Aşadar, să zicem că mâine vă aflaţi în loja comandantului împreună cu doamnele; el priveşte deseori în sus, pentru a se asigura că sunteţi acolo. După diferite subiecte de discuţie fără importanţă, ridicole, destinate doar asistenţei – în general e vorba de construcţii portuare, mereu numai construcţii portuare!

— Va veni în dezbatere procedura judiciară. Dacă el nu va aduce derstul de curând sau chiar de loc vorba despre această procedură, voi avea grijă eu. Mă voi scula şi voi prezenta raportul cu privire la execuţia de azi. Foarte pe scurt, doar raportul acesta, De fapt nu se obişnuieşte să se prezinte un asemenea raport, dar eu totuşi am s-o fac. Comandantul îmi va mulţumi, ca totdeauna, cu un zâmbet prietenos, apoi nu se va putea abţine să nu folosească binevenitul prilej ivit. «Tocmai s-a prezentat raporturi – aşa va spune, sau ceva asemănător – despre execuţie. Aş vrea să mai adaug la raport, că la această execuţie a asistat marele explorator, despre a cărui vizită, cu care se onorează în mod deosebit colonia, aţi aflat cu toţii. Iar şedinţa noastră de astăzi capătă o semnificaţie mai înaltă, datorită prezenţei sale. Nu credeţi că ar fi bine să punem acestui mare explorator întrebarea, cum apreciază execuţia aceasta de modă veche şi procedura care o precedă?» Fireşte, vor izbucni de pretutindeni aplauze, asentimentul general, iar eu voi fi cel mai entuziast. Comandantul se va înclina în faţa dumneavoastră şi va spune: «Atunci, pun în numele tuturor întrebarea». Iar dumneavoastră veţi trece în faţă, lângă balustradă. Să aşezaţi mâinile pe ea aşa, ca să le vadă toată lumea, altfel vi le vor lua cucoanele, ca să se joace cu degetele. Şi va urma, în sfârşit, cuvântul dumneavoastră. Nu ştiu cum voi suporta încordarea orelor ce le mai am de aşteptat. În cuvântarea dumneavoastră nu trebuie să vă reţineţi; faceţi gălăgie în jurul adevărului, aplecaţi-vă peste balustradă; urlaţi, da, da, urlaţi-i comandantului în faţă părerea dumneavoastră, părerea dumneavoastră de nezdruncinat. Dar poate că nu vreţi acest lucru, că nu corespunde caracterului dumneavoastră, poate că în patria dumneavoastră se adoptă altă atitudine în asemenea situaţii – şi aşa e bine, este întru totul satisfăcător; nu vă ridicaţi în picioare, spuneţi doar câteva cuvinte, murmuraţi-le doar atât cât să fie auzite de funcţionarii aşezaţi dedesubt; este destul; dumneavoastră nici nu trebuie să vorbiţi despre lipsa publicului la execuţie despre roata care scârţâie, despre cureaua ruptă şi despre dezgustătorul căluş de pâslă; nu, toate astea rămân în seama mea şi vă rog să mă credeţi, că dacă nu-l voi face, cu spusele mele, să fugă din sală, măcar îl voi sili pe comandant să cadă în genunchi şi să recunoască: «Mă plec în faţa ta,

bătrâne comandant». Asta e planul meu; vreţi să mă ajutaţi să-l aduc la îndeplinire? Bineînţeles că vreţi; ceva mai mult: trebuie!” Ofiţerul îl prinse pe explorator de amândouă braţele şi-l privi în ochi, respirând greu. Ultimele fraze le urlase atât de tare, încât şi soldatul şi deţinutul deveniseră atenţi; cu toate că nu înţelegeau nimic, se opriseră din mâncat şi cătau spre explorator, mestecând din gură.

Răspunsul ce trebuia dat îi era limpede exploratorului de la bun început; trecuse prin prea multe în viaţă, pentru a mai putea şovăi în cazul de faţă; în fond era cinstit şi nu cunoştea teama. Totuşi, văzându-l pe soldat şi pe osândit, şovăi atât cât respiră o dată. In cele din urmă spuse, aşa cum trebuia: „Nu!” Ofiţerul clipi de mai multe ori, fără a-l slăbi din ochi. „Vreţi neapărat o declaraţie?” întrebă exploratorul. Ofiţerul aprobă din cap, fără un cuvânt. „Sunt un adversar al acestei proceduri, continuă exploratorul; încă înainte de a-mi fi făcut confidenţe – de care, fireşte, nu voi abuza, în nici un caz – am chibzuit, dacă am dreptul să intervin împotriva acestei proceduri şi dacă intervenţia mea ar putea avea vreo şansă, cât de mică, de succes. Mi-am dat seama limpede cui trebuie să mă adresez: bineînţeles comandantului. Dumneavoastră m-aţi ajutat să-mi lămuresc calea de urmat, fără însă a mă fi întărit şi mai mult în hotărârea mea; dimpotrivă, convingerea dumneavoastră sinceră m-a emoţionat, chiar dacă nu m-a putut atrage pe o cale greşită”.

Ofiţerul rămase mut, se întoarse apoi spre maşină, se apucă de una din barele de alamă şi privi în sus, la desenator, puţin aplecat înainte, ca şi cum ar fi verificat dacă totul este în ordine. Soldatul părea să se fi împrietenit cu osânditul; acesta din urmă îi făcu un semn, oricât îi era de greu din cauza curelelor strâns legate şi soldatul se aplecă spre el; condamnatul îi şopti ceva, iar soldatul dădu din cap.

Exploratorul se duse după ofiţer şi-i vorbi: „încă nu ştiţi tot ce vreau să fac. Voi spune comandantului părerea mea asupra procedeului, dar nu în cadrul unei şedinţe, ci între patru ochi; de altfel, nici nu mai rămân atâta vreme aici, îneât să mai pot fi invitat la o şedinţă; plec chiar mâine dimineaţă sau, în orice caz, mă îmbarc în zori”.

Ofiţerul părea să nu-l fi auzit. „Aşadar, procedeul nu v-a convins”, vorbi el ca pentru sine şi zâmbi cum zâmbeşte un bătrân asupra neroziei unui copil, ascunzându-şi îndărătul zâmbetului absent propriile sale gânduri. Atunci a sosit vremea”, spuse el într-un târziu şi îşi ridică spre explorator ochii limpezi, în care se desluşea un fel de invitaţie, de apel la participare.

A sosit vremea pentru ce?” întrebă exploratorul neliniştit, dar nu primi nici un răspuns. Eşti liber”, se adresă ofiţerul condamnatului, în limba lui. Acesta nu crezu la început. „Ei, eşti liber”, repetă ofiţerul.

Pentru prima oară, chipul condamnatului prinse să se însufleţească, Era oare adevărat? Nu era doar o toană trecătoare de-a ofiţerului? Obţinuse călătorul străin îndurare pentru el? Ce se-ntâmpla? Acestea erau întrebările ce se citiră pe faţa lui. Dar nu pentru multă vreme. Fie ce-o fi, condamnatul voia să fie liber, dacă i se îngăduia şi începu să se smucească, atât cât îi permitea grapa. Îmi rupi curelele, strigă ofiţerul, stai liniştit! Îţi dau drumul îndată!" Apoi făcu semn soldatului şi se apucară de treabă. Condamnatul râdea singur în tăcere, întorcând faţa când la stânga, spre ofiţer, când la dreapta, către soldat: nu-l, uită nici pe explorator.

„Scoate-l afară! Porunci ofiţerul soldatului. Trebuie să fii însă cu oarecare băgare de seamă din pricina grapei". Datorită nerăbdării, condamnatul se alese cu câteva zgârieturi pe spinare.

Din clipa aceasta, ofiţerul nu-i mai acordă aproape nici o atenţie. Se îndreptă spre explorator, scoase din nou la iveală mica taşcă de piele, răsfoi în ea, găsi în cele din urmă foaia căutată şi i-o arătă. „Citiţi", zise el. „Nu pot, răspunse călătorul, am spus doar că nu pot citi aceste file". „Uitaţi-vă bine la foaia asta", ripostă ofiţerul şi veni alături de explorator, pentru a citi împreună cu el. Când nici acest lucru nu fu de nici un folos, ofiţerul îşi trecu degetul mic la oarecare distanţă pe deasupra hârtiei, de parcă n-ar fi trebuit atinsă câtuşi de puţin şi încercă să-i uşureze astfel exploratorului cititul. Exploratorul îşi dădu toată silinţa, pentru a-i fi măcar în felul acesta agreabil ofiţerului, dar nu izbuti să citească. Atunci ofiţerul începu să silabisească scrisul, apoi citi totul încă o data, curgător: „Fii drept! Aşa zice aici – vorbi ofiţerul – acum puteţi citi fără-ndoială". Exploratorul se aplecă atât de mult deasupra hârtiei, încât ofiţerul o depărtă repede, de teama de-a nu fi atinsă; exploratorul nu mai spuse nimic, dar se vedea limpede că încă nu izbutise să descifreze nimic „Fii drept, aşa zice aici", repetă ofiţerul. Aşa o fi, răspunse exploratorul, cred că asta „Bine", vorbi ofiţerul satisfăcut măcar în parte apoi se urcă pe scară cu foaia în mână; aşeză foaia cu multă grijă în desenator şi păru să modifice complet dispozitivul angrenajului; fu o muncă anevoioasă – probabil că era vorba de rotiţe mici de tot; uneori capul ofiţerului dispărea cu totul în desenator, atât de minuţios trebuia verificat mecanismul.

Exploratorul urmări munca aceasta neîntrerupt, de jos, astfel încât îi înţepeni gâtul, iar ochii începură să-l doară din cauza luminii soarelui, ce se revărsa din cer. Soldatul şi condamnatul aveau de lucru unul cu altul. Cămaşa şi pantalonii osânditului, care se şi aflau în groapă, fură pescuite de soldat cu vârful baionetei. Cămaşa era îngrozitor de murdară şi condamnatul o spălă în hârdău. Când se îmbrăcă, apoi, cu pantalonii şi cămaşa, râseră cu poftă şi soldatul şi osânditul întrucât îmbrăcămintea fusese spintecată la spate de sus

până jos. Probabil că osânditul se simţea obligat să-l distreze, întrucât se rotea în cerc, cu hainele spintecate, în faţa soldatului care şedea ciucit pe pământ şi râdea bătându-se cu palmele pe genunchi. Oricum, ceva-ceva se mai stăpâneau, ţinând seama de prezenţa domnilor.

În sfârşit, după ce termină sus, ofiţerul îmbrăţişă totul încă o dată în amănunt cu privirea zâmbind; după aceea închise capacul desenatorului, care fusese deschis până atunci, coborî, se uită în groapă, apoi la condamnat şi constată cu mulţumire că acesta îşi luase hainele de-acolo; pe urmă se duse la hârdău pentru a-şi spăla mâinile, observă prea târziu murdăria respingătoare a apei, se întristă că nu-şi poate curăţa mâinile, după care le vârî în nisip – soluţie ce nu-l satisfăcea, dar n-avea încotro; apoi se ridică în picioare şi începu să-şi descheie nasturii de la tunică. Cu această ocazie îi căzură în mână, mai întâi, cele două batiste de damă pe care le vârâse sub guler. „Uite-ţi batistele", spuse el şi le aruncă osânditului. Apoi se adresă exploratorului, explicând: „Cadouri de la femei".

În ciuda grabei cu care-şi scoase tunica şi cu care se dezbrăcă apoi complet, el împături cu deosebită grijă fiecare obiect de îmbrăcăminte, ba chiar mângâie cu degetele fireturile tunicii şi îndreptă un eghilet. Fireşte, se potrivea prea puţin cu această grijă faptul că, de îndată ce termina împăturitul unui obiect, îl arunca numaidecât în groapă cu un gest nerăbdător. Ultimul lucru care-i rămase fu sabia scurtă, cu centironul. Scoase sabia din teacă, o frânse, adună laolaltă – frânturile săbiei, teaca şi centironul – şi le aruncă atât de violent, încât zăngăniră jos, pe fundul gropii.

Acum era gol puşcă. Exploratorul îşi muşcă buzele, dar nu spuse nimic. De fapt ştia ce va urma, dar n-avea nici un drept să-l împiedice pe ofiţer în intenţiile sale. Dacă procedura judiciară, la care ţinea atât de mult era pe punctul de a fi abolită – probabil ca urmare a intervenţiei, pe care exploratorul se simţea obligat s-o facă – atunci ofiţerul acţiona acum aşa cum trbuia; nici exploratorul n-ar fi reacţionat altfel, în locul lui.

Soldatul şi osânditul nu pricepură mai întâi nimic, de altfel la început nici măcar nu priviră într-acolo. Condamnatul era nespus de bucuros că-şi recăpătase batistele, bucuria lui însă nu fu de lungă durată, întrucât soldatul i le înhaţă cu un gest iute, neprevăzut. Condamnatul încerca acum să şi le reia de sub centurionul unde le pusese soldatul la păstrare, dar era vigilent. Se luptară astfel, mai mult în glumă. Abia când ofiţerul rămase gol de tot, deveniră şi ei atenţi. In special condamnatul părea pătruns de presimţirea unei mari întorsături. Ceea ce i se întâmplase lui, se petrecea acum cu ofiţerul. Călătorul străin dăduse probabil ordin în acest sens. Aceasta era aşadar răzbunarea. Fără să fi pătimit el însuşi până la capăt, era

răzbunat, în schimb, până la capăt. Pe chipul lui se înfiripă un râs tăcut, cu gura până la urechi, care nu se mai stinse.

Ofiţerul se îndreptă spre maşină. Dacă şi înainte de aceasta se vădise destul de limpede cât de bine se pricepe s-o mânuiască, acuma rămâneai aproape consternat de felul cum o manevra şi cum ea asculta. Doar apropie mâna de grapă şi aceasta se ridică şi se lăsă de mai multe ori, până când atinse înălţimea potrivită, pentru a-i face loc dedesubt; abia atinse marginea patului şi acesta începu numaidecât să vibreze; căluşul de pâslă i se apropie de gură; se văzu bine cum ofiţerul nu voia să-l accepte, dar şovăiala dură doar o clipă, după care se supuse numaidecât şi îl prinse cu dinţii. Totul era pregătit dar curelele atârnau în părţi, desfăcute, se părea că sunt inutile; nu era nevoie ca ofiţerul fie legat cu ele. Deodată condamnatul văzu curele libere şi, după cum socotea el, execuţia nu putea fi desăvârşită dacă acestea nu erau strâns legate, aşa că-i făcu semn grăbit soldatului şi alergară într-acolo să-l L încătărămeze pe ofiţer. Acesta apucase să întindă un picior pentru a împinge manivela ce trebuia să pună în mişcare desenatorul; când îi văzu pe cei doi venind, îşi trase piciorul îndărăt şi se lăsă legat cu curelele, fireşte că nu mai putea ajunge până la manivelă; nici soldatul, nici osânditul n-ar fi descoperit care este, iar exploratorul era decis să nu se clintească din loc. De altfel nici nu fu nevoie; de-abia fură prinse curelele în catarame, că maşina şi începu să lucreze; patul trepida, acele dansau pe pielea ofiţerului, grapa oscila în sus şi în jos. Exploratorul privea de o bună bucată de vreme, când îşi aduse deodată aminte că o roată a desenatorului ar fi trebuit să scârţâie; dar totul funcţiona în linişte, nu se auzea nici un zumzăit.

Lucrând atât de liniştit, maşina dispăru din atenţiacelor trei. Exploratorul privea spre soldatul şi condamnatul care se aflau de cealaltă parte a maşinii. Condamnatul părea cel însufleţit, totul îl interesa la maşină; aci se lăsa în jos, pe vine, aci se ridica în vârful picioarelor, mereu cu degetul arătător întins, pentru a-i arăta ceva soldatului. Exploratorul fu cuprins de un sentiment penibil. Era hotărât să rămână de faţă până la urmă, dar nu mai putea îndura multă vreme să-i privească pe cei doi. „Duceţi-vă acasă”, le spuse el. Poate că soldatul ar fi fost gata s-o facă, dar condamnatului i se păru ordinul acesta ca un fel de pedeapsă. Se rugă, implorând cu mâinile împreunate, să-l lase de faţă iar când exploratorul rezistă, dând hotărât din cap, căzu chiar în genunchi. Exploratorul văzu că ordinele nu aveau nici un efect şi vru să se ducă dincolo, la cei doi, pentru a-i lua la goană. Deodată auzi un zgomot sus, în desenator. Privi într-acolo. Aşadar totuşi era deranjată o roată? Era altceva, însă. Capacul desenatorului se ridică încet, apoi se deschise de tot. Dinţii unei roţi se iviră, săltându-se în sus; în curând apăru roata întreagă, ca şi cum o

forţă uriaşă contractase întreg desenatorul şi nu mai rămăsese nici un loc pentru această roată; roata se învârti până la marginea desenatorului, căzu jos, se duse de-a dura o porţiune pe nisip, după care rămase culcată pe lat. Între timp ieşise la iveală încă o roată, după care urmară multe altele, mari şi mici abia deosebindu-se între ele; cu fiecare se repeta acelaşi lucru, de fiecare dată credeai că desenatorul s-a golit complet, dar deodată apărea altă grupă de roţi, deosebit de numeroasă, care se ridicau în sus, cădeau şi se rostogoleau pe nisip, pentru a se culca apoi pe lat. Privind la ceea ce se petrecea, condamnatul uitase de-a binelea de ordinul exploratorului; roţile îl vrăjeau cu totul şi voia, de fiecare dată, să prindă una, ba chiar îl îndemna şi pe soldat să-i ajute, dar trăgea mâna îndărăt înspăimântat, întrucât urma numaidecât altă roată, care-l speria când începea să se rostogolească.

În schimb, exploratorul era îngrijorat; se părea că maşina avea să se năruie toată; mersul ei liniştit era o simplă iluzie; avea sentimentul că acum trebuie să se ocupe de ofiţer, întrucât acesta nu se mai putea îngriji de el însuşi. Dar, în timp ce căderea roţilor îi acapara atenţia cu totul, uită să mai supravegheze restul maşinii; când totuşi se plecă spre grapă, după ce ultima roată părăsi desenatorul, avu o surpriză nouă, supărătoare, grapa nu mai scria, ci doar înţepa, iar patul nu răsucea corpul, ci îl împingea doar în sus şi-l înfigea în ace, vibrând. Exploratorul vru să intervină; dacă ar fi putut, ar fi oprit totul, întrucât aceasta nu mai era o tortură, aşa cum urmărea ofiţerul, ci de-a dreptul un asasinat. Întinse mâinile înainte. Deodată grapa se deplasă lateral, cu trupul ofiţerului înfipt în ace, cum se întâmpla de obicei abia în ceasul al doisprezecelea. Sângele curgea în mii de şiroaie, dar nu era amestecat cu apă, întrucât de rândul acesta ţevişoarele de apă nu funcţionaseră. Apoi dădu greş şi ultimul act; trupul ofiţerului nu se desprinse din acele lungi, ci rămase atârnat deasupra gropii, fără să cadă în ea, lăsând doar să i se scurgă sângele. Grapa vru să revină la locul ei, dar, ca şi cum ar fi simţit ea însăşi că nu s-a eliberat de povară, rămase mai departe atârnată deasupra gropii. „Puneţi mâna odată şi daţi ajutor!” strigă exploratorul soldatului şi osânditului, pe deasupra gropii şi apucă el însuşi de picioarele ofiţerului. Voia să apuce de picioare, ceilalţi doi trebuiau să-i ia capul, pe partea cealaltă şi astfel să desprindă trupul, încet, din ace. Dar cei doi nu se puteau hotărî; condamnatul întoarse chiar spatele; exploratorul trebui să se ducă la ei, dincolo şi să-i împingă cu sila până la capul ofiţerului. Cu accst prilej văzu, aproape fără voia lui, chipul mortului. Era aşa cum fusese şi-n viaţă; nu se citea pe el nici un semn al izbăvirii făgăduite; ofiţerul nu găsise în maşină ceea ce aflaseră toţi ceilalţi; buzele erau contractate, ochii deschişi parcă erau vii, privirea era liniştită şi plină de convingere, prin frunte îi ieşise

vârful pironului cel mare de fier.

Când călătorul, urmat de soldat şi de osândit, ajunse la primele case din colonie, soldatul arătă spre una dintre ele şi spuse: „Aici e ceainăria”.

La parterul casei se afla o încăpere scobită în, pământ joasă, ca o speluncă, cu tavanul şi pereţii afumaţi. Înspre stradă era deschisă pe toată lăţimea ei. Deşi ceainăria se deosebea prea puţin de restul caselor din colonie, care erau toate dărăpănate, în afară de palatul comandantului, ea făcu totuşi asupra exploratorului impresia unei amintiri istorice, evocânidu-i forţa vremurilor trecute. Se apropie, trecu – urmat de însoţitorii săi – printre mesele neocupate, ce se înşirau pe stradă în faţa ceainăriei şi respiră aerul rece, îmbâcsit, care răzbătea dinăuntru. „Bătrânul este îngropat aici, spuse soldatul, preotul a refuzat să-i dea un loc în cimitir. O vreme lumea nu s-a putut hotărî unde să-l îngroape; în cele din urmă l-au aruncat aici. Cu siguranţă că ofiţerul nu v-a povestit nimic despre asta, căci îi era nespus de ruşine. A încercat chiar de câteva ori, noaptea, să-l dezgroape pe bătrân, dar a fost întotdeauna luat la goană”. „Unde e mormântul?” întrebă exploratorul, căruia nu-i venea să-l creadă pe soldat. Alergară numaidecât amândoi – soldatul şi osânditul – înaintea lui şi-i arătară, cu mâinile întinse, locul unde trebuia să fie mormântul. Îl conduseră pe explorator până lângă peretele din fund, unde şedeau clienţii la câteva mese. Erau pesemne muncitori din port, bărbaţi zdraveni cu bărbi scurte, de un negru lucitor. Toţi erau fără surtucuri, aveau cămăşi zdrenţuite, erau oameni sărmani, umiliţi. Când se apropie exploratorul, câţiva dintre ei se ridicară şi se lipiră de perete, privind spre el. „E un străin, se auziră şoapte în jurul exploratorului, vrea să vadă mormântul”. împinseră într-o parte mesele, sub care se afla într-adevăr o lespede de mormânt. Era o piatră simplă, destul de scundă pentru a putea fi ascunsă sub o masă. Avea o inscripţie cu litere foarte mici, aşa încât exploratorul fu nevoit să îngenunche pentru a o citi. Pe ea scria: «Aici odihneşte fostul comandant. Partizanii lui, care nu pot avea astăzi nici un nume, l-au aşezat în mormânt şi i-au pus o lespede. Dăinuie profeţia că, după un anumit număr de ani, comandantul va învia şi va porni din această casă, în fruntea partizanilor săi, la recucerirea coloniei. Credeţi şi aşteptaţi!» După ce termină de citit şi se ridică, exploratorul îi văzu pe oameni stând în jurul lui şi hlizindu-se, de parcă ar fi citit şi ei inscripţia, ar fi găsit-o ridicolă şi l-ar fi invitat să se alăture părerii lor. Exploratorul se făcu a nu observa, le împărţi câţiva bănuţi, apoi mai aşteptă până ce masa fu împinsă la loc deasupra lespezii şi ieşi din ceainărie, îndreptându-se spre port.

Soldatul şi osânditul găsiră în ceainărie cunoscuţi, care-i opriră acolo. Dar probabil că se descotorosiră repede de ei, întrucât călătorul

abia ajunsese la mijlocul lungii scări ce ducea jos, la bărci, când cei doi porniră în fugă după el. Se vede treaba că voiau să-l silească pe explorator, în ultima clipă, să-i ia cu el. În timp ce exploratorul se tocmea jos cu un barcagiu care să-l ducă până la vapor, cei doi veneau în goană pe scară, în tăcere, întrucât nu îndrăzneau să strige. Când ajunseră jos, exploratorul se şi afla în luntre, iar barcagiul tocmai o desprindea de mal. Ar mai fi putut încă să sară în barcă, dar exploratorul ridică de pe fundul ei un odgon greu, cu noduri, şi-i ameninţă cu el, împiedecându-i astfel să facă saltul.

• UN ARTIST AL FOAMEI. •

În ultimele decenii, interesul pentru artiştii foamei a scăzut mult. In timp ce odinioară era foarte rentabil să organizezi asemenea spectacole în regie proprie, astăzi lucrul acesta este cu totul imposibil. Erau alte vremuri. Pe-atunci întreg oraşul se preocupa de artistul foamei; cu fiece nouă zi de flămânzire, participarea publicului creştea; toţi voiau să-l vadă măcar o dată zi; către sfârşitul perioadei de flămânzire existau abonaţi care şedeau zile întregi în faţa cuştii mici cu gratii; se organizau vizite până şi noaptea, la lumina făcliilor, pentru a spori efectul; în zilele cu vreme frumoasă cuşca era scoasă în aer liber şi atunci artistul foamei era arătat mai cu seamă copiilor; în timp ce pentru adulţi era doar o distracţie la care participau sub impulsul modei, copiii priveau uimiţi, cu gura căscată şi ţinându-se de mână pentru mai multă siguranţă; ei voiau să vadă cum, dispreţuind până şi scaunul, artistul sta lungit pe paie, livid, într-un tricou negru, cu coastele ieşite prin piele, răspunzând uneori cu eforturi la întrebări, dând din cap politicos, ba chiar scoţând braţul printre gratii pentru ca lumea să pipăie cât e de slab. Apoi cum se cufunda din nou în sine, fără să se mai sinchisească de nimeni, nici măcar de bătăile, atât de importante pentru el, ale ceasului – singura mobilă din cuşcă – şi cum nu făcea altceva decât să privească fix înainte, cu ochii aproape închişi, sorbind din când în când câte un pic de apă dintr-un păhărel, pentru a-şi umezi buzele.

În afară de spectatorii pasageri, existau acolo şi paznici permanenţi, aleşi de public, în mod ciudat, de obicei dintre măcelari; aceşti paznici, făcând de gardă câte trei deodată, aveau misiunea să-l supravegheze zi şi noapte pe artistul foamei, pentru ca nu cumva să îmbuce câte ceva pe-ascuns. Dar asta nu era decât o simplă formalitate, introdusă pentru liniştirea mulţimii, întrucât iniţiaţii ştiau bine că, în timpul flămânzirii, artistul foamei n-ar fi luat ceva în gură cu nici un preţ, nici chiar silit; onoarea meseriei sale îi interzicea asemenea lucru. Fireşte că nu toţi paznicii erau în stare să priceapă asta; erau uneori grupuri de paznici nocturni care făceau paza foarte superficial, aşezându-se intenţionat în vreun colţ îndepărtat şi adâncindu-se acolo în jocul de cărţi, cu intenţia vădită de-ai permite artistului foamei să ia o mică gustare, pe are – după părerea lor – ar fi putut-o scoate din vreo ascunzătoare plină de provizii. Nimic nu era mai chinuitor pentru artistul foamei decât asemenea paznici; din cauza lor se posomora; îl făceau să suporte flămânzirea îngrozitor de greu; uneori îşi învingea slăbiciunea şi, în timpul acestor gărzi, cânta

cât îl ţineau puterile, pentru a le arăta oamenilor cât de nedreaptă era bănuiala lor. Dar nu-i ajuta prea mult; oamenii nu făceau altceva decât să se mire de îndemânarea lui de-a mânca până şi în timp ce cânta. Mai curând prefera paznicii care se aşezau chiar lângă gratii şi care nu se mulţumeau cu leşietica iluminaţie de noapte a sălii, ci îl scăldau în lumina lanternelor electrice pe care le punea la dispoziţie impresarul. Lumina vie nu-l stingherea de loc, de dormit tot nu putea dormi, dar putea în schimb să moţăie puţin pe orice lumină şi la orice oră, chiar când sala era supraaglomerată şi zgomotoasă. Cu asemenea paznici era dispus oricând să petreacă o noapte complet albă; era gata să glumească mereu cu ei, să le istorisească poveşti din viaţa lui de peregrinări, apoi să asculte povestirile lor, totul numai pentru a-i ţine treji şi a le putea dovedi necontenit că nu avea nimic de mâncare în cuşcă şi că răbda de foame cum n-ar fi fost în stare s-o facă niciunul dintre ei. Dar cel mai fericit moment era apoi dimineaţa, când li se aducea pe socoteala lui un mic dejun mai mult decât copios, asupra căruia se aruncau, după o noapte de veghe anevoioasă, cu pofta de mâncare a oamenilor sănătoşi. De fapt erau unii care voiau să vadă în acest mic dejun o încercare neîngăduită de influenţare a paznicilor, dar asta mergea totuşi prea departe şi când erau întrebaţi dacă voiau să preia paza de noapte fără mic dejun, numai de dragul artei, dădeau îndărăt, dar persistau totuşi în bănuielile lor. Fireşte că asta făcea parte din suspiciunile inevitabile ce însoţesc asemenea demonstraţii de flămânzire, că doar nimeni nu era în stare să stea toate zilele şi nopţile, neîntrerupt, ca paznic, lângă artistul foamei, deci nimeni uu putea şti din proprie experienţă dacă nemâncarea era respectată fără întrerupere, fără greş; doar artistul foamei, singur, putea şti acest lucru, deci numai el putea fi în acelaşi timp şi spectator pe deplin satisfăcut al flămânzirii sale. La rândul lui, el nu era niciodată mulţumit, dar din alte motive; poate că nu din cauza nemâncării era atât de slab – astfel încât unii oameni trebuiau, spre regretul lor, să evite spectacolul, neputând suporta să-l vadă – ci poate că mai curând slăbea atât de mult din cauză că era nemulţumit de el însuşi. Pentru ca, de fapt doar el singur ştia cât de uşor era să îndure foamea, niciunul dintre iniţiaţi nu-şi dădea seama. Era lucrul cel mai uşor din lume. De altfel nici nu-l ascundea, dar oamenii nu voiau să-l creadă; cel mai bun caz îl considerau modest, dar mai adesea îl învinuiau că-şi făcea reclamă sau chiar era un şarlatan, căruia îi era uşor să rabde de foame întrucât ştia cum să procedeze pentru a-i fi cât mai uşor şi că, pe deasupra, mai avea şi tupeul s-o recunoască pe jumătate. Toate astea era nevoit să le îndure, ba chiar se obişnuise cu ele în decursul anilor şi – trebuie să-i recunoaştem acest lucru – nu părăsise încă niciodată de bunăvoie cuşca, după o perioadă de nemâncare. Durata maximă a flămânzirii o fixase impresarul la patruzeci de zile,

niciodată nu-l lăsa să stea nemâncat mai mult, nici chiar în metropole şi asta dintr-un motiv bine întemeiat. Din experienţă ştia că, printr-o reclamă intensificată treptat, interesul publicului putea fi stilat vreme de patruzeci de zile, apoi scădea, se putea constata o reducere a afluenţei spectatorilor; fireşte că, în privinţa asta, erau mici deosebiri între diferitele oraşe şi ţări, dar regula generală rămânea valabilă, patruzeci de zile era limita maximă de timp. Aşa că, în a patruzecea zi se deschidea uşa cuştii împodobite cu ghirlande de flori, amfiteatrul era umplut până la refuz de un public entuziast, o fanfară militară cânta, doi medici intrau în cuşcă pentru a face măsurătorile de rigoare pe trupul artistului foamei, se anunţau rezultatele în sală printr-un megafon şi în cele din urmă veneau două tinere doamne, fericite de a fi fost desemnate prin tragere la sorţi, şi-l ajutau pe artistul foamei să iasă din cuşcă şi să urce câteva trepte, până la o mică măsuţă pe care era servit un prânz de regim, alcătuit cu grijă. În clipa asta, însă, artistul foamei opunea rezistenţă. De fapt, îşi lăsa încă de bunăvoie braţele numai oase în mâinile doamnelor aplecate spre el şi gata să-l ajute, dar de sculat nu voia să se scoale. De ce să înceteze tocmai acum, după patruzeci de zile? Ar mai fi rezistat încă mult, nelimitat; de ce să înceteze tocmai acum când era în plină, ba încă nici măcar în plină flămânzire? De ce voiau să-l lipsească de gloria nu de-a deveni cel mai mare artist al foamei din toate timpurile, căci asta era probabil de mult, ci de-a se depăşi pe sine însuşi până dincolo de marginile înţelegerii, întrucât nu simţea nici o limită a capacităţii sale de flămânzire. De ce mulţimea aceea, care pretindea că-l admiră atât de mult, avea doar atât de puţină răbdare; dacă el putea să rabde de mai departe, de ce nu voiau să-l lase să flămânzească? De altfel era şi obosit, se simţea atât de bine pe paie, iar acum trebuia să se scoale cât era de lung şi să meargă la masă, doar simpla idee de a mânca îi producea o greaţă pe care numai consideraţia faţă de doamne îl împiedica, cu greu, să şi-o manifeste şi privea în sus, în ochii doamnelor aparent atât de prietenoase, dar în realitate atât de crude, şi-şi clătina capul nespus de greu, pe care gâtul slab abia izbutea să-l mai susţină. Apoi se petrecea, ceea ce se petrecea totdeauna. Venea impresarul, ridica braţele mut – căci muzica împiedica orice vorba – deasupra artistului foamei de parcă ar fi invocat cerul să-şi privească opera acolo pe paie, acel martir demn de toată compătimirea care era bineînţeles artistul foamei, dar martir într-un cu totul alt sens; îl prindea pe artistul foamei de talia subţire, încercând, prin precauţii exagerate, să acrediteze impresia că avea de-a face cu o făptură nespus de fragilă, şi-l preda doamnelor ce se făcuseră între timp ca de ceară – bineînţeles nu fără a-l scutura puţin într-ascuns, astfel încât artistului foamei să i se bălăbănească bustul şi picioarele într-o parte şi-n alta, căci nu şi le mai putea stăpâni. Acum, artistul foamei accepta orice;

capul îi atârna în jos, de parcă se rostogolise până pe piept şi se mai ţinea încă acolo în mod inexplicabil; trupul părea complet golit pe dinăuntru; mânate de instinctul de conservare, picioarele se sprijineau reciproc cu genunchii lipiţi, dar râcâiau podeaua de parcă n-ar fi crezut-o reală, ci ar fi căutat-o sub ea pe cea adevărată; şi toată greutatea, fireşte foarte mică a trupului se lăsa pe una din doamne care, căutând ajutor în jur – că doar nu aşa îşi imaginase această funcţie de onoare – întindea mai întâi gâtul cât putea de mult, gâfâind, pentru ca să-şi ferească măcar faţa de atingerea artistului foamei, apoi, întrucât nu izbutea – iar tovarăşa ei mai fericită nu-i venea în ajutor, ci se mulţumea doar să poarte tremurând mâna cealaltă a artistului foamei, acel mănunchi de oase – amintita doamnă începea să plângă, în hohotele de râs amuzat ale celor din sală şi trebuia să fie înlocuită de vreun servitor pregătit din vreme. Apoi urma mâncarea, din care impresarul îi băga câte puţin în gură artistului foamei, ce părea cuprins de-o somnolenţă vecină cu leşinul; între timp impresarul ducea o conversaţie veselă pentru a distrage atenţia celor din jur de la starea lui; apoi mai rostea în cinstea publicului un toast, pe care lăsa impresia că i-l suflase artistul foamei; orchestra încununa totul cu un mare acord final, lumea se împrăştia şi nimeni nu avea dreptul să fie nemulţumit de ceea ce văzuse, nimeni fără de artistul foamei, veşnic singurul nemulţumit.

Astfel a trăit mulţi ani, cu mici răgazuri de odihnă, într-o aparentă strălucire, cinstit de toată lumea, dar, cu toate astea, de cele mai multe ori stăpânit de o dispoziţie melancolică, ce se accentua tot mai mult din cauză că nimeni nu înţelegea să-l ia în serios. Cum să-l consolezi? Ce-i mai rămânea să-şi dorească? Şi dacă se găsea uneori câte un binevoitor care îl compătimea şi voia să-i explice că melancolia lui se datora probabil foamei, atunci se putea întâmpla – mai ales dacă era mai către sfârşitul perioadei de flămânzire – ca artistul foamei să răspundă printr-un acces de furie şi să înceapă să scuture gratiile ca o fiară, spre spaima tuturor. Totuşi, impresarul avea pentru asemenea stări un mijloc de pedepsire, pe care-l folosea cu plăcere. Îl scuza pe artistul foamei faţă de publicul adunat şi recunoştea că purtarea lui nu putea găsi justificarea decât într-o irascibilitate provocată de foame, pe care cu greu o poţi înţelege, cu una cu două, oamenii sătui; apoi în legătură cu asta, aducea vorba despre afirmaţia tot atât de explicabilă a artistului foamei, cum că ar putea răbda de foame mult mai mult, decât rabdă; lăuda înalta strădanie, buna intenţie, marea abnegaţie pe care le oglindea bineînţeles şi această afirmaţie, dar căuta apoi s-o infirme convingător prin exhibarea de fotografii, pe care le şi vindea şi în care putea fi văzut artistul foamei într-o a patruzecea zi de flămânzire, în pat, aproape stins de slăbiciune. Această răstălmăcire a adevărului, care-i

era, de fapt, binecunoscută artistului foamei, dar care-l enerva de fiecare dată din nou, era prea mult pentru el. Consecinţa acestei încetări premature a flămânziiii era prezentată aici drept cauza ei. Era imposibil să lupte împotriva unei asemenea lipse de înţelegere, împotriva acestei lumi lipsită de înţelegere. De fiecare dată îl asculta pe impresar, de lângă gratii, curios şi stăpânit de bună-credinţă, apoi, la prezentarea fotografiilor, dădea drumul gratiilor de fiecare dată, se trântea din nou pe paie cu un oftat, iar publicul liniştit putea să se apropie iar şi să-l contemple.

Când martorii unor asemenea scene se gândeau din nou la ele, după ani şi ani, de multe ori nu se mai puteau înţelege pe ei înşişi. Căci între timp intervenise acea schimbare despre care am vorbit; intervenise aproape pe negândite; probabil că avea cauze mai adânci, dar cui îi mai ardea acum să caute a le afla; în orice caz, Statul artist al foamei se văzu într-o bună zi părăsit de mulţimea dornică de distracţii, care era să se îndrepte în masă spre alte spectacole. Impresarul mai făcu în pripă un turneu prin jumătate Europa, pentru a vedea dacă nu renaşte pe ici, pe colo, vechiul interes al publicului; totul în zadar; ca printr-o conspiraţie generală, pretutindeni se trezise, tocmai atunci, o adevărată repulsie pentru flămânzirea exhibiţionistă. Fireşte că, în realitate, lucrurile nu se putuseră schimba chiar atât de brusc şi cei doi îşi aduceau aminte acum, postum, de anumite simptome prevestitoare cărora la vremea respectivă, îmbătaţi de succese, nu le acordaseră destulă atenţie şi pe care nu le jugulaseră suficient; dar acum era prea târziu pentru a mai întreprinde ceva împotriva lor. De fapt, era lucru sigur că odată şi odată va veni din nou vremea şi pentru flămânzire, dar asta nu era o mângâiere pentru cei în viaţă. Ce putea să facă acum artistul foamei? Cel pe care-l aclamaseră mii de oameni nu se putea arăta prin simple panorame, pe la bâlciuri mărunte, iar pentru a îmbrăţişa altă carieră artistul foamei era nu numai prea bătrân, dar şi prea fanatic adept al Flămânzirii Astfel l-a concediat pe impresar, pe tovarăşul unei cariere fără seamăn şi s-a angajat la un mare circ; pentru a-şi cruţa susceptibilitatea, nici măcar nu s-a uitat la condiţiile contractului.

Un circ mare, cu un număr imens de oameni de animale şi de aparate, care se compensează şi completează reciproc necontenit, poate folosi pe oricine oricând, chiar şi pe un artist al foamei, fireşte în limitele unor pretenţii modeste; şi, în plus, în acest caz special nu era angajat însuşi artistul foamei, ci vechiul său nume celebru; ba chiar, dat fiind specificul acestei arte care nu scădea pe măsură ce omul înainta în vârstă, nici măcar nu se putea pretinde că un artist în retragere, care nu mai era în apogeul posibilităţilor sale, ar fi vrut să se refugieze într-o slujbă sigură la circ; dimpotrivă, artistul foamei îi asigură că flămânzeşte tot aşa de bine ca şi înainte, ceea ce părea întru

totul verosimil, ba chiar pretinse că, dacă va fi lăsat în voia sa – lucru ce i se făgădui fără nici o dificultate – abia acum va uimi lumea cu adevărat, o afirmaţie care trezi doar un zâimbet printre specialişti, dată fiind atmosfera epocii pe care artistul foamei o uitase cu prea mare uşurinţă în entuziasmul său.

În fond, însă, nici artistul foamei nu pierduse simţul realităţii faţă de situaţia adevărată şi acceptă, ca foarte firesc, să nu fie pus cu cuşca sa în mijlocul manejului, ca un număr de mare succes, ci afară, în preajma grajdurilor, dar într-un loc, oricum, foarte uşor accesibil. Afişe mari, multicolore încadrau cuşca şi anunţau ce se putea vedea acolo. Când publicul se grămădea spre grajduri, în pauzele spectacolului, pentru a vizita animalele, era imposibil să nu treacă pe lingă artistul foamei şi să nu se oprească puţin; poate că ar fi adăstat chiar mai mult în faţa lui, dacă presiunea celor care veneau din urmă pe culoarul îngust şi care nu înţelegeau această oprire în drumul spre multdoritele grajduri n-ar fi făcut imposibilă o mai lungă contemplare în linişte. Acesta era şi motivul pentru care artistul foamei tremura mereu înaintea acestor ore de vizită, pe care le dorea, fireşte, ca pe unicul ţel al vieţii sale. La început, abia, putea aştepta pauzele spectacolului; privea fascinat la oamenii care se apropiau îmbulzindu-se, până când se convinse mult prea curând – nici autoiluzionarea cea mai îndârjită şi aproape conştientă nu rezistă experienţei – că, judecând după intenţiile lor, cei mai mulţi erau totdeauna, aproape fără excepţie, doar vizitatori ai grajdurilor. Iar acea privelişte din depărtare a mulţimii îmbulzindu-se rămânea, totuşi, cea mai frumoasă. Căci de-ndată ce se apropia, îl asurzea numaidecât vuietul strigătelor şi al invectivelor celor două tabere ce se formau necontenit din nou: a celor ce voiau să-l privească în linişte, nu cu comprehensiune, ci din capriciu şi încăpăţânare – tabără care îi deveni artistului foamei, curând, cea mai insuportabilă – şi cealaltă a celor care voiau să meargă mai întâi la grajduri. După ce trecea gloata cea mare, veneau apoi întârziaţii; dar aceştia, care nu mai erau împiedecaţi să se oprească locului cât ar fi poftit, se grăbeau fireşte să treacă pe lângă el cu paşi mari, aproape fără să privească măcar în lături, pentru a mai apuca să ajungă în timp util la animale. Şi era o întâmplare fericită, dar nu prea frecventă, când un tată de familie venea cu copiii săi, arăta cu degetul spre artistul foamei, le explica pe larg despre ce era vorba, despre anii de odinioară în care asistase la spectacole similare, însă incomparabil mai grandioase, apoi când copiii continuau să nu înţeleagă din cauza insuficientei lor pregătiri şcolare şi de viaţă – ce ştiau ei despre flămânzire?

— Dar când strălucirea ochilor lor iscoditori trăda totuşi ceva cu privire la alte vremuri viitoare, mai prielnice. Apoi, artistul foamei îşi spunea uneori că ar merge ceva mai bine dacă poate, cuşca lui n-ar fi

atât de aproape de grajduri. Aşa, prea le era uşoară oamenilor alegerea, fără să mai vorbim de faptul că duhoarea grajdurilor, frământarea animalelor în timpul nopţii, căratul chiar pe la nasul lui al cărnii crude pentru fiare şi răgetele acestora când erau hrănite îl răneau adânc şi-l amărau necontenit. Dar de plâns la direcţie nu îndrăznea să se plângă; oricum, de fapt animalelor le datora mulţimea de vizitatori, printre care se găsea uneori şi câte unul pentru el; cine ştie unde l-ar fi vârât, dacă s-ar fi apucat să amintească de existenţa sa şi, prin asta, de faptul că, la urma urmei, nu era decât un obstacol în drumul spre grajduri.; Un obstacol mic, fireşte, un obstacol ce devenea tot mai mic. Lumea se obişnuia cu ciudăţenia de-a mai încerca să i se solicite, în zilele noastre, atenţia pentru un artist al foamei şi, o dată cu obişnuinţa asta, rostea şi sentinţa referitoare la el. N-avea decât să flămânzească, atât cât o putea; şi asta şi făcea; dar nimic nu-l mai putea salva, lumea trecea pe lângă el fără să-l mai ia în seamă. Încearcă să-i explici cuiva arta răbdatului de foame! Cine n-o simte nici nu poate fi făcut s-o înţeleagă. Frumoasele afişe se murdăriră şi deveniră ilizibile, fură smulse, nimănui nu-i trecu prin minte să le înlocuiască; tăbliţele cu numărul zilelor de când începuse să flămânzească, care în prima epocă erau înlocuite zilnic cu grijă, rămaseră multă vreme neschimbate, întrucât după primele săptămâni personalul circului se săturase până şi de această muncă măruntă; şi astfel artistul foamei continuă, de fapt, să flămânzească aşa cum visase odată, cândva şi izbuti fără nici un efort, exact aşa cum prorocise atunci; dar nimeni nu mai număra zilele; nimeni, nici chiar artistul foamei însuşi nu ştia cât de măreaţă devenise realizarea lui; şi asta îl seca la inimă. Iar dacă, între timp, câte un gură-cască se oprea, amuzându-se pe seama numărului neschimbat de mult şi vorbea de înşelătorie, asta nu era decât cea mai neroadă minciună pe care o putea născoci indiferenţa şi răutatea înnăscută, căci nu artistul foamei înşela, el lucra cinstit, doar lumea îl înşela cu privire la răsplată.

Totuşi, trecură iarăşi zile multe, dar luă şi asta sfârşit. Într-o zi, un intendent se împiedică de cuşcă şi-i întrebă pe oamenii de serviciu de ce lasă acolo, nefolosită şi plină de paie putrezite, o cuşcă ce poate fi încă foarte bine utilizată; nimeni nu ştia nimic, până când unul, văzând tăbliţa cu numărul, îşi aminti de artistul foamei, Răscoliră paiele cu nişte prăjini şi-l găsiră sub ele. „Încă mai flămânzeşti? Întrebă intendentul, când ai de gând să încetezi odată?” „Iertaţi-mă toţii”, şopti artistul foamei; nu-l înţelese, însă, decât intendentul, care ţinea urechea lipită de gratii. „Fireşte, spuse acesta ducând degetul la frunte, pentru a explica astfel personalului starea artistului foamei, te iertăm”. „Tot timpul am vrut să admiraţi felul cum rabd de foame”, spuse artistul foamei. „Chiar îl şi admirăm”, răspunse intendentul prevenitor. „Dar n-ar trebui s-o faceţi”, ripostă artistul foamei. „Ei,

atunci nu-l admirăm, întoarse vorba intendentul, dar de ce să nu-l admirăm?" „Fiindcă trebuie să rabd de foame, nu pot altfel", îngână artistul foamei. „Ia te uită, spuse intendentul, da e ce nu poţi altfel?" „Fiindcă, murmură artistul foamei săltând capul şi vorbind, cu buzele ţuguiate ca pentru sărut, chiar la urechea intendentului, ca nu cumva să se piardă vreun cuvânt, fiindcă n-am putut găsi mâncarea care să-mi placă. Dacă aş fi găsit-o, crede-mă că n-aş fi făcut atâta vâlvă, ci aş fi mâncat pe săturate ca tine şi ca toţi ceilalţi". Astea au fost ultimele cuvinte, iar în ochii lui stinşi mai licărea convingerea fermă, deşi nu la fel de mândră ca altădată, că tot continuă să flămânzească.

„Ei, acum faceţi ordine!" spuse intendentul şi-l îngropară pe artistul foamei cu paie cu tot. În cuşcă puseră însă o panteră tânără. Era o adevărată înviorare, chiar şi pentru cel mai insensibil spirit, să vadă această fiară sălbatică agitându-se în cuşca pustie de atâta vreme. Nu-i lipsea nimic. Hrana care-i plăcea i-o aduceau paznicii fără să stea prea mult pe gânduri; nu părea să simtă nici măcar lipsa libertăţii; acest trup nobil, înzestrat cu tot ce-i trebuia chiar şi pentru a sfâşia, făcu impresia că poartă şi libertatea în el; aceasta părea să sălăşluiască undeva în dinţii puternici; iar bucuria de-a trăi ţâşnea cu atât foc din gâtlejul ei, încât spectatorilor nu le era uşor să-i ţină piept. Dar se stăpâneau, înconjurau cuşca şi nu voiau să se clintească din loc.

